T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞİMİN DİNAMİKLERİ: 2011-2016

BURAK TOPUZOĞLU

16716012

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. MEHMET AKİF OKUR

İSTANBUL

2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞİMİN DİNAMİKLERİ: 2011-2016

BURAK TOPUZOĞLU
16716012

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:
Tezin Savunulduğu Tarih: 25.06.2019

Tez Oybirliği / ~~Oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyad İmza

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Akif Okur
Jüri Üyeleri: Prof. Dr. İlyas Topsakal
Dr. Öğretim Üyesi Laçin İdil Öztığ

İSTANBUL
HAZİRAN 2019

ÖZ

TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞİMİN DİNAMİKLERİ: 2011-2016

Burak Topuzoğlu

Haziran, 2019

Bu çalışmanın amacı, 2011 ve 2016 yılları arsında Türkiye-Rusya ilişkilerinin incelenmesidir. Seçilen dönem iki ülke ilişkilerinde hızlı bir yeniden yakınlaşma sürecine sahne olduğundan, çalışma özellikle 2015 yılında Rus uçağının düşürülmesi sonucunda ortaya çıkan Su-24 siyasi krizinin etkilerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda çalışma, Türkiye ve Rusya arasındaki ikili ilişkilerin 2015 krizinin olumsuz etkilerinden yüksek düzeyli siyasi işbirliğine, söz konusu kısa süre içinde nasıl ulaştığı sorusunun yanıtlanmasını hedeflemektedir. Çalışma, belirlenen araştırma sorusunun incelenmesi amacıyla, uluslararası ilişkilerde bir dış politika analizi sunan neoklasik realizmin teorik çerçevesine başvurmaktadır. Bu açıdan çalışma üç kısma ayrılmaktadır. İlk kısım ikili ilişkilerde meydana gelen göreceli güç dağılımındaki değişikliklerin politik etkilerini incelemeyi hedeflerken, ikinci kısım iç politik faktörlerin Türkiye-Rusya ilişkilerine etkilerine odaklanmaktadır. Son kısımda ise, Su-24 dış politika krizinin çözümü sürecinde devlet liderlerinin etkisinden kaynaklanan bireysel faktörlerin etkilerinin incelenmesi ile çalışmanın analizi tamamlanmaya çalışılacaktır. Seçilen dönemde konu hakkında medyada yer alan haberler dikkate alınarak süreç analizi yöntemi uygulanmıştır. Diğer yandan, iki ülkedeki karar alıcıların konu hakkındaki açıklamaları ve konuşmaları söylem analizi metoduyla incelenmektedir. Çalışma bu kapsamda, Türkiye-Rusya ilişkilerinde kısa süre içerisinde meydana gelen büyük değişimin; yapısal faktörler, iç politik gelişmeler ve bireysel dinamiklerin birbirini etkiyen ilişkisinin bir sonucu olduğu argümanını desteklemeye çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, dış politika, Rusya, Su-24 krizi.

ABSTRACT

DYNAMICS OF CHANGE IN TURKEY-RUSSIA RELATIONS: 2011-2016

Burak Topuzoğlu

June, 2019

The aim of this study is to analyze Turkey-Russia relations within the period of 2011 and 2016. Since the selected period of time in bilateral relations has been characterized by a rapid rapprochement after a severe political crisis, the study particularly concentrates on the impact of Su-24 crisis caused by the downing of Russian jet in 2015. The paper in this aspect aims to give an answer to the question of how bilateral relations between Turkey and Russia have been recovered from the detrimental effects of 2015 crisis towards the achievement of high level political cooperation within a short period of time. In order to analyze this research question, the study draws on the theoretical framework of neoclassical realism as a theory of foreign policy analysis in international relations. The study in this respect is divided into three parts. While the first part intends to evaluate how the change of relative distribution of power in bilateral relations have affected the course of political relations between Turkey and Russia, the second part focuses on the impact of domestic factors that stem from the internal political developments in two respective countries. The last part on the other hand attempts to complement this analysis with an overlook on the individual dynamics by analyzing the impact of state leaders for the resolution of Su-24 foreign policy crisis. Through the collection of media news within the selected time period, the study aims to apply the method of process-tracing. The announcement and speeches of decision-makers in respective states on the other hand allows room to apply the method of content-analysis. In this endeavor, the paper attempts to validate the argument that the dramatic change in Turkey-Russia relations is the outcome of intertwined relations between structural factors, internal political developments and individual dynamics.

Keywords: Turkey, foreign policy, Russia, Su-24 crisis.

ÖN SÖZ

Çeşitli sebeplere yazımı iki yıl süren bu çalışma, tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet Akif Okur'un rehberliğinde tamamlandı. Hem araştırma sorusunun belirlenmesinde hem de tezin yazım sürecinde verdiği destekten ötürü kendisine teşekkürlerimi sunduğumu belirtmek isterim.

İstanbul; Haziran, 2019 Burak Topuzoğlu

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖN SÖZ ..... **v**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **vii**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **viii**
KISALTMALAR ..... **ix**
1. GİRİŞ **1**
2. KURAMSAL ÇERÇEVE **6**
2.1. Neoklasik Realist Teorinin Dış Politika Analiz Yöntemi 8
2.2. Çalışmanın Araştırma Soruları 15
3. TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNDEKİ SİSTEMSEL FAKTÖRLER: GÜCÜN GÖRECELİ DAĞILIMI **20**
4. TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNDE DEVLET DÜZEYİNDEKİ FAKTÖRLER **28**
4.1. Suriye İç Savaşı'nın Etkisi 34
4.2. Türkiye'de 15 Temmuz Darbe Girişiminin Etkisi 39
4.3. İkili İlişkilerde Ekonomik Boyut: Enerji Faktörü 42
5. TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNDE BİREYSEL DİNAMİKLER **51**
5.1. SU-24 Krizi ve İkili İlişkilere Etkileri 52
5.2. Neoklasik Realizmde Bireysel Faktörlerin Rolü 56
5.3. Dış Politika Krizinde Devlet Liderlerinin Rolü 59
5.3.1. Putin'in Operasyonel Kod Analizinin İncelenmesi 61
5.3.2. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Operasyonel Kod Analizinin İncelenmesi 63
6. SONUÇ **69**
KAYNAKÇA **71**
ÖZ GEÇMİŞ **83**

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Uluslararası Çevre Türleri……57

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Neoklasik Realizm Araştırma Modeli…….11

Şekil 3: Rusya'nın Petrol ve Gaz Üretimi…….28

Şekil 4: Türkiye'nin Doğal Gaz İthalatının Kaynakları…….....50

Şekil 5: Mavi Akım Boru Hattı…….52

Şekil 6: Türk Akım Boru Hattı……..55

KISALTMALAR

FPE : Foreign Policy Executive

GGK : Güney Gaz Koridoru

1. GİRİŞ

Bu çalışma, 2011 ve 2016 yılları arasındaki dönemde Türkiye-Rusya ilişkilerindeki değişimin dinamiklerini ele almaktadır. Bu açıdan, Türkiye-Rusya ilişkilerinin analizine başlamadan önce, seçilen zaman aralığının Su-24 Rus uçağının düşürülmesi nedeniyle iki devlet arasındaki karşılıklı politikalarda bir dönüm noktası içerdiğini vurgulamak doğru olacaktır. Su-24 vakasının önemi bir Rus uçağının Soğuk Savaş sonrası dönemde bir NATO üyesi tarafından ilk kez vurulmuş olmasından ileri gelmektedir. Bununla birlikte, 2011 ve 2016 arasındaki aynı kısa dönemde ikili ilişkilerde yeni bir sayfanın açılması, Türkiye-Rusya ilişkilerinde başka bir dönüm noktasını içermektedir. İki devlet olumsuzluklarla geçen bir politik dönemin ardından, siyasi ve askeri alanlarda işbirliği yapmaya başlamıştır. Üstelik söz konusu siyasi işbirliği girişimleri, Türkiye, Rusya ve İran'ın koruması altında Suriye savaşını sonlandırmayı amaçlayan Astana sürecinin ilerleyen evreleriyle birlikte en somut ifadesini bulmuştur.

Bu nedenle, seçilen dönem ikili ilişkilerde kısa süre içerisinde görülen en düşük ve en yüksek seviyeyi ifade etmektedir. Ekonomik yaptırımlar ve politik krizlerle başlayan bu süreç, askeri ve politik alanlarda ortaya konan işbirliği girişimleriyle devam etmektedir. Çalışmada, 2011 ve 2016 arasındaki dönem seçilerek, hangi faktörlerin ikili ilişkilerde Su-24 krizinin neden olduğu sorunlardan hızlı bir şekilde çıkılabilmesine imkân tanıdığı sorusu cevaplandırılmaya çalışılacaktır. Bu açıdan, siyasi krizin olumsuz etkilerinden kaçınılmasına imkan tanıyan nedenlerin sistematik, devlet düzeyinde ve bireysel faktörler olarak ayırt edilip edilemeyeceği sorusu esas alınmaktadır.

Araştırma sorusu için seçilecek teorik çerçevenin, dış ve iç faktörlerin analizini içermesi ve karar vericilerin kriz çözümü sürecindeki rolünü hesaba katması gerektiğinden hareketle, çalışma, uluslararası ilişkiler disiplininde realist düşüncenin bir alt kolu olan neoklasik realizmin yukarıda bahsedilen araştırma sorularına cevaplar bulabilecek açıklama kapasitesine sahip olduğunu iddia etmektedir.

Çalışmanın ilk bölümü, neoklasik realizmin argümanlarının kısa bir özetini vermeyi amaçlamakta ve neoklasik realizmin kuramsal çerçevesini nasıl oluşturduğuna odaklanmaktadır. Söz konusu teorik çerçevenin oluşumunda etkisi olan çalışmalar vurgulanarak, neoklasik realizmin diğer realist teorilerden ayrıldığı noktaların incelenmesi amaçlanmaktadır.

İkinci olarak, neoklasik realizmin metodolojik yönü incelenecektir. Neoklasik realizm, ara değişkenlerin bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki ilişkiye dâhil edilmesinin gerekliliğine özel bir önem verdiğinden, çalışma, ara değişkenlerden hangilerinin Türkiye-Rusya ilişkilerinin normalleştirilmesinde önemli rol oynadığını ayırt etmeye çalışmaktadır.

Çalışmanın bağımlı değişkenini, Su-24 krizinden sonra ikili ilişkilerin hızlı bir şekilde normalleşmesinin teşkil ettiği göz önünde bulundurulduğunda, bağımsız değişken, Soğuk Savaş sonrası dönemin iki devlet arasındaki gücün göreceli dağılımını nasıl etkilediği sorusu etrafında formüle edilmiştir. Diğer bir deyişle, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının, Türkiye'nin Rusya'ya karşı yürüttüğü karşı dengeleme politikalarının gerekliliğini azaltıp azaltmadığı sorusuna odaklanılmıştır.

Bağımsız değişkene ek olarak, çalışma, Türkiye-Rusya ilişkilerinin analizi için iki ara değişkenin dahil edilmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bunlardan ilki, kriz çözme sürecinde lider algılarının etkisi üzerinde yoğunlaşırken, ikinci ara değişken Türkiye ve Rusya'daki devlet-toplum ilişkilerinin bu ülkelerin dış politika sonuçlarını hangi oranda etkilediğini sorgulamaktadır. Lider algılarının etkisinin bir ara değişken olarak eklenmesindeki amaç, devlet başkanlarının Su-24 krizini aşmalarındaki rolünü değerlendirebilmek amacına yöneliktir.

Öte yandan ikinci ara değişken (devlet-toplum ilişkileri), devlet liderlerinin dış politika kararları üzerinde kurumsal gözetim gibi iç politikadan kaynaklanan kısıtlayıcı faktörlerden bağımsız olarak hareket edebilmelerinin, ikili ilişkilerde yaşanan hızlı normalleşmeye imkân tanıyıp tanımadığını sorgulamayı hedeflemektedir.

Bu faktörlerin analizinden sonra araştırmanın ikinci bölümü, Soğuk Savaş döneminden sonra Türkiye ile Rusya arasındaki göreceli güç dağılımının nasıl değiştiği sorusunu esas almaktadır. Bu analiz sayesinde, Soğuk Savaş sonrası dönemin

dinamiklerinin Türkiye-Rusya ilişkilerinde dengeleyici politikaların uygulanması gerekliliğini azaltıp azaltmadığı değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Uluslararası sistemde gerçekleşen değişikliklerden kaynaklanan yapısal faktörlerin yanısıra, devlet-düzeyli dinamiklerin analiz edilmesi üzerinden, Türkiye-Rusya ilişkilerinin, Suriye sorununun çözümünde ulaştığı ileri işbirliği çabalarının açıklanması hedeflenmektedir.

Bu bağlamda, iki ülkedeki politik grupların dış politikadaki yönelimlerine odaklanılmakta ve Rusya'daki neo-Avrasyacı görüşün dış politika hedefleri arasında Türkiye'nin rolünü nasıl kurguladığının sorgulanması yoluyla, bu siyasi düşüncenin dış politika vizyonu ile ikili ilişkilerin hızlı normalleşme süreci arasında bir bağlantı kurulmaya çalışılmaktadır.

Diğer taraftan, ikili ilişkilerin gelişme sürecinde, Türkiye'deki iç politika gelişmelerinin etkilerinin incelendiği kısımda, FETÖ terör örgütünün 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin etkisine odaklanılmakta ve darbe girişimi sonrasında Türkiye-ABD ilişkilerinde gözlemlenen bozulma evresinin, Türkiye-Rusya ilişkilerine etkisi açıklanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, Türkiye-Rusya ilişkilerinin mevcut seyri ile Türkiye'nin FETÖ terör örgütüyle mücadelesinde Batılı devletlerin yeterli desteğinin bulunmaması arasında doğrudan bir bağlantı kurulmaktadır.

Sistemsel ve devlet düzeyli faktörlerin analizine ek olarak, çalışma, ikili ilişkilerde bireysel faktörlerin incelenmesiyle sonuçlandırılmaktadır. Siyasi sorunların aşılmasında uygulanan kriz çözme yöntemleri üzerinden, devlet liderlerinin Su-24 krizini nasıl yönettikleri sorusu yanıtlanmaya çalışılmaktadır.

Söz konusu araştırma sorusuna sistemsel analiz düzeyinden yaklaşıldığında, Soğuk Savaş sonrasında oluşan güç dağılımının ikili ilişkilere etkisi ön plana çıkmaktadır. Bu noktada, güç dengesi politikalarının ilişkilerde oynadığı role değinmek uygun olacaktır.

Yapısal realizm açısından, devletler yükselen güçlerin doğurduğu tehdit algısı tarafından motive edilen güç dengesi politikalarına başvurmaktadır. Tehdit algısını yaratan başlıca öğe ise, devletler arasındaki göreceli güç dağılımındaki değişimdir. Türkiye-Rusya ilişkilerine güç dağılımındaki dalgalanmalar üzerinden bakıldığında,

Soğuk Savaş döneminde ekonomik, askeri ve politik alanlarda Sovyetler Birliği lehine olan güç dağılımındaki durumun, Soğuk Savaş ertesinde Türkiye lehine daraldığı görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle, devletlerin maddi güç kapasitelerini oluşturan ekonomik, askeri ve politik güç unsurlarının, Soğuk Savaş dönemi sonrasında, Türkiye ve Rusya karşılaştırmasında birbirine yaklaştığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye'nin Rusya'ya karşı tehdit algısında azalmaya yol açtığından, güç dengesi politikasının ikili ilişkilerdeki öneminde göreceli bir düşüş olmuştur.

Öte yandan, göreceli güç değişimlerinden doğan tehdit algılarını merkeze alan sistemsel faktörlerin analizi, Türkiye-Rusya ilişkilerindeki son dönemde görülen yakınlaşma evresini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Çünkü Rusya'nın Ukrayna, Gürcistan ve Karadeniz bölgesi gibi Türkiye'nin yakın çevresinde uyguladığı iddialı siyasi ve askeri faaliyetlere karşın, iki devlet arasındaki ilişkiler güç dengesi politikalarının gölgesinde kalmak yerine, siyasi ve askeri alanlardaki ileri işbirliği çabalarına sahne olmaktadır. Özellikle, Suriye ihtilafının çözümünde iki devletin tesis ettiği işbirliği mekanizmaları, bahsedilen siyasi ve askeri işbirliğinin en somut örneği konumundadır.

Bu durum, yapısal realizmin öngörüleri açısından bir çelişki arz etmektedir. Rusya'nın, Türkiye karşısında elde ettiği siyasi ve askeri kazanımlara ve maddi güç kapasitesinde Rusya'nın lehine gerçekleşen değişimlere rağmen, Türkiye'nin Rusya'ya karşı tehdit algısı artmamakta, yerine iki devletin işbirliği mekanizmaları görülmektedir. Bu durum, iç politikadaki gelişmelerden kaynaklanan devlet düzeyindeki dinamikler ile devlet başkanlarının etkisinden doğan bireysel faktörlerin analiz kapsamına dahil edilmesini gerekli kılmaktadır.

İkili ilişkilerin hızlı bir şekilde normalleşmesini sağlayan iç faktörler açısından değerlendirildiğinde, Rus siyasetindeki neo-Avrasyacı bakış açısının ilişkilere olumlu yönde katkı sağladığı görülmektedir. Avrasyacılık görüşünün, ABD'nin egemenliği altında oluşacak tek kutuplu bir dünya düzenine karşı, Rusya'nın büyük güç statüsünün güvence altına alındığı çok kutuplu bir uluslararası düzenin tesis edilmesi yönündeki dış politika vizyonu, Türkiye ve Rusya arasındaki işbirliği alanlarının genişletilmesini savunmaktadır.

Türkiye'deki iç siyasi gelişmeler açısından bakıldığında, 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında, ABD'nin FETÖ liderinin iadesi konusundaki olumsuz tavrı ve Suriye'de PYD/YPG gibi terör örgütleri de dâhil olmak üzere yerel aktörlerin desteklenmesi üzerine kurulan stratejisinin, Türkiye'nin ABD'nin Ortadoğu'daki politikalarından uzaklaşmasına neden olduğu söylenebilir.

Bu faktörlerin bir sonucu olarak, Türkiye'deki karar vericilerin Rusya'yla sürdürülen işbirliğini ilerletmeleri, alternatif politika seçenekleri arasında ön plana çıkmış ve söz konusu yakınlaşma çabaları, enerji alanındaki işbirliği süreciyle desteklenmiştir. Örneğin, Türkiye'nin nükleer enerji üretme politikası, Rusya'nın işbirliğiyle mümkün olmuştur. Diğer taraftan, NATO üyelerinin Türkiye'ye teknoloji transferi konusundaki isteksizlikleri, S-400 füzelerinin Rusya'dan alınması ile telafi edilmiştir.

Sistemsel ve devlet-düzeyli faktörlerin yanısıra, Türkiye ile Rusya arasındaki mevcut yakınlaşmada, bireysel dinamiklerin de etkili olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır. Bu nedenle, çalışmanın son bölümünde, bireysel faktörler arasında özellikle Türk ve Rus Devlet Başkanlarının dış politika hedeflerinin uygulanmasındaki özerk konumlarına odaklanılmaktadır. İç politikadaki kurumsal kısıtların devlet liderlerinin siyasi kriz anlarında etkili bir şekilde yanıt verebilme kabiliyetini geciktirebileceğini dile getiren neoklasik realizmin teorik argümanlarına uygun olarak, iki devlet liderinin özerk konumunun hızlı ve verimli politika tepkilerinin uygulanmasına imkan verdiği ve bunun ikili ilişkilerin normalleştirilmesine katkıda bulunduğu iddia edilmektedir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde neoklasik realizmin teorik argümanları özetlenmeye çalışılmakta ve teorinin kavramlarının şekillenmesinde etkili olan çalışmalara değinilmektedir.

Uluslararası politikaya yapısal bir bakış açısı getiren neorealizm, uluslararası ilişkilerin açıklayıcı kapasitesinin, göreceli gücün çeşitli aktörler arasındaki genel dağılımında aranması gerektiğini savunmakta ve güç dağılımındaki dengenin uluslararası arenada devletlerin davranışı üzerindeki ana belirleyici etken olduğunu savunmaktadır.[1]

Öte yandan bu görüş, çeşitli teorik okullardan eleştiriler almaktadır. Liberal ve inşacı kuramların eleştirilerine ek olarak, uluslararası ilişkilerin diğer realist ekolleri de neorealist argümanların geçerliliği hakkında ciddi kaygılar ortaya koymuşlardır. Örneğin neoklasik realizmin temsilcilerine göre, neorealizmin yapısal analiz metodu ara değişkenlerden yoksundur. Neoklasik realistler, dış politika analizine iç siyasi faktörlerin dâhil edilmesi ihtiyacını vurgulamakta ve göreceli güç dağılımına odaklanılmasının, dış politika sonuçlarını açıklamak konusunda yetersiz kaldığını savunmaktadırlar.[2]

Bu açıdan neoklasik realizm, sözkonusu argümanları savunan araştırmacılar için uygun bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Bu teorik görüşün oluşmasında Gideon Rose'un özel bir önemi olduğu düşünülmektedir. Rose, *"Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy"* adlı çalışmasında, bir grup araştırmacının dış politika

[1] Kenneth N. Waltz, **Theory of International Politics** (Berkeley: University of California, 1979), 103-128.
[2] Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman and Jeffrey W. Taliaferro, **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy** (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 23.

sonuçlarının analizi için ortak bir metodolojiye başvuran neoklasik realistler şeklinde tanımlanmasının mümkün olduğunu iddia etmektedir.[3]

Bu yeni teorik çerçevenin oluşmasında etkili olan bir diğer önemli isim Fareed Zakaria'dır. Zakaria, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role i*simli kitabında*,* İkinci Dünya Savaşı sonrasında üstün materyal kapasiteye sahip olmasına rağmen, ABD'nin dünya politikalarında öncü rol oynama konusunda neden isteksiz davrandığını açıklamayı hedeflemiştir. Bu soruya verdiği cevabında, Zakaria ABD içindeki yerel politik faktörlere yoğunlaşmayı tercih eder. Uluslararası ilişkilerin yapısal dinamiklerini analiz etmek yerine, Zakaria'nın iç politik faktörlerin belirleyici rolüne yaptığı vurgu, aynı zamanda ara değişkenlerin uluslararası politikanın yapısal faktörlerine ek olarak önemli rol oynamasının ana örneklerinden birini oluşturmaktadır.[4]

Rose ve Zakaria'nın yanı sıra neoklasik realizmin gelişimine önemli katkılarda bulunan bir başka tanınmış araştırmacı ise Randall Schweller'dir. Schweller'in bu yöndeki katkılarını özellikle üç alanda özetlemek mümkündür. Schweller tarafından tekrar ele alınan ilk konu güç kavramıdır. Schweller'e göre, yapısal realizm devlet gücünü, askeri ve ekonomik göstergeler temelinde ölçerek, devlet gücünün pratik uygulamalarını (*state power)* yanlış yorumlar. Onun için güç, yalnızca toplumsal kaynaklardan elde edilebildiği ve dış politika amaçlarına uygun olarak seferber edilebildiği sürece elverişlidir. Bu nedenle Schweller, dış politika analizinin devlet-toplum ilişkilerini dikkate alması gerektiğini savunmaktadır. Toplumların karar alıcılar tarafından ortaya konan dış politika hedeflerine verdiği destek, ulus devletlerin dış politika alanındaki başarısının belirleyicilerden biri haline gelmektedir.

Schweller tarafından ele alınan bir diğer konu, *peşine takılma stratejisi* (bandwagoning) kavramıdır. *"Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In"* adlı çalışmasında Schweller, devletlerin yükselen güçlere karşı dengeleyici önlemler almaya meyilli olduklarını öngören güç dengesi politikalarının

[3] Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", **World Politics,** vol. 51, no. 1 (1998): 144-172.
[4] Fareed Zakaria**, From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role** (Princeton: Princeton University Press, 1998): 19-35.

geçerliliğini sorgulamaktadır.[5] Bu varsayıma yanıt olarak Schweller, esasında devletlerin ek kazanımlar elde etme umuduyla yükselen güçleri takip etmeye yöneldiklerini iddia etmektedir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında ayrıntılı olarak açıklanacağı gibi, bu varsayımın ardındaki temel argüman, devletlerin kendi güvenliğini sağlamak yerine beklenen fayda tarafından motive edildiği varsayımı üzerine kuruludur.[6]

Yukarıda sözü edilen görüşler açısından araştırmanın bir sonraki kısmı neoklasik realist araştırmacıların bağımsız ve bağımlı değişkenler arasında nasıl bağlantı kurduklarını açıklamayı amaçlamakta ve iç politik faktörlerin bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki rolünü incelemeye çalışmaktadır.

Ayrıca, bu teorik görüşün diğer realist teorilerden ayırt edici özellikleri değerlendirilmekte ve yapısal, klasik ve neoklasik realizmin karşılaştırılması üzerinden, üç teorik varyasyonun ortak varsayımları ile farklılaştıkları noktalar vurgulanmaktadır. Son olarak, neoklasik realizmin teorik çerçevesinin Türkiye-Rusya ilişkilerinde değişimin dinamikleriyle nasıl bağdaştırıldığı açıklanmaktadır.

2.1. Neoklasik Realist Teorinin Dış Politika Analiz Yöntemi

Bağımsız ve bağımlı değişkenler arasında kurulan ilişki açısından bakıldığında, neorealizmin, uluslararası sistemdeki değişiklikleri, analizinin başlangıç noktası olarak kabul ettiğini söylemek mümkündür. Bu görüşe göre, bağımsız değişken olarak kabul edilen devletler arasındaki güç dağılımında meydana gelen değişiklikler, bağımlı değişken olarak çeşitli politika sonuçlarını beraberinde getirmektedir. [7]

Neoklasik realistlere göre, bu iki taraflı ilişki, uluslararası politikanın karmaşık yapısını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Uluslararası ilişkiler analizinin ara değişkenlerle desteklenmesi gerektiğini savunan Norrin Ripsmann, bu ara değişkenleri

[5] Randall L. Schweller, "Peşine takılma stratejisi for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", **International Security**, vol. 19, no. 1 (1994): 72-107
[6] Steven E. Lobell, **a.g.e.**, 5-6.
[7] Gideon Rose, **a.g.e.**,145.

dört bölüme ayırarak açıklar: *lider imajları, stratejik kültür, devlet-toplum ilişkileri ve yerel kurumlar*.[8]

"Lider imajları" dış politika analizinde karar alıcıların etkisiyle ilgilenirken, *"stratejik kültür"* terimi, siyasi ve askeri kurumların belirli politika amaçları için toplumsal kaynakları harekete geçirme kapasitesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öte yandan, "*devlet-toplum ilişkileri"*, yerli aktörlerin ve çıkar gruplarının dış politika oluşturma süreçleri üzerindeki etkisine odaklanmaktadır.[9]

Bu nedenle, neoklasik realizmin temel ayırt edici özelliği, teorik analizlerine belirli ara değişkenleri eklemesinden ileri gelmektedir. Neoklasik realizmin bağımsız değişkeni gücün uluslararası arenada göreceli dağılımı ve kaymaları tarafından belirlenmekte ve bunlar iç siyasi gelişmeler ile bireysel faktörleri hesaba katan ara değişkenlerle desteklenmektedir.

Şekil 1'de bağımsız ve ara değişkenler arasındaki ilişkide görülebileceği gibi, neoklasik realizmin, neorealizm ve klasik realizm arasında tamamlayıcı bir boyut getirdiğini belirtmek yerinde olacaktır.[10]

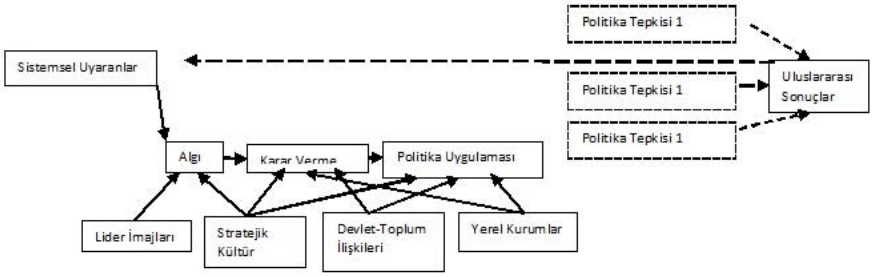

Şekil 1: **Neoklasik Realizm'in Araştırma Modeli**

[8] Norrin M. Ripsmann, Jeffrey W. Taliaferro and Steven E. Lobell, **Neoclassical Theory of International Politics** (Oxford: Oxford University Press, 2016): 8.
[9] Steven E. Lobell, **a.g.e.**, 4.
[10] Brian Rathbun, neoklasik realizmi, neorealizmin mantıklı ve gerekli bir uzantısı olarak değerlendirmektedir. Ona göre, dış politika analizine iç siyasi faktörlerin ve lider algılarının dahil edilmesi, yapısal realizmin varsayımlarına aykırılık teşkil etmemekte, aksine olayları açıklama kapasitesine katkıda bulunmaktadır. Bkz. Brian Rathbun, "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism", **Security Studies**, vol. 17 no. 1 (2008): 294-321.

Norrin M. Ripsmann, Jeffrey W. Taliaferro and Steven E. Lobell, **Neoclassical Theory of International Politics**, (Oxford: Oxford University Press, 2016): 34.

İki teorik unsur arasındaki bu tamamlayıcı boyutu anlamak için, uluslararası ilişkilerde realist düşüncenin altında yatan varsayımları dikkate almak gerekir. Realist gelenek içindeki farklı görüşlere ve yorumlara rağmen, realist teorilerin çoğu "anarşi" varsayımını paylaşır. Bu bağlamda anarşi terimi, uluslararası politikada hiyerarşik bir düzen bulunmamasını ifade eder.[11]

Kesin olarak tanımlanmış karar verme süreçleriyle nitelendirilen iç politikadaki yönetim yapısından farklı olarak, uluslararası ilişkiler, kural yapma ve yaptırım uygulama kapasitesine sahip bir dünya hükümetinin varlığından yoksundur. Bu anarşik yapının bir sonucu olarak, uluslararası politika, *self-help* sistemi ile karakterize edilir.

Anarşi tanımı ve *self-help* kavramı nedeniyle realist teoriler, uluslararası politikadaki aktörlerin, maliyet ve fayda analiziyle belirlenen kendi çıkarlarını ön plana koyduklarını savunmaktadır. Öte yandan, kendi çıkarlarını önceliklendirmeleri, realizmin bir başka kavramı olan ulusal çıkarlar kavramını ortaya çıkarmaktadır;

Realizm, uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı altında, devletlerin çıkarlarını savunmasının en etkili yolunun gruplarla hareket etmek olduğunu ileri sürmektedir. Diğer yandan gruplar arasındaki etkileşim, uluslararası ilişkilerde çatışmanın ve işbirliğinin temel nedenlerini oluşturmaktadır. Realist düşünceye göre, uluslararası ilişkilerin temel birimi ulus devletlerden oluştuğundan, ulusal çıkar kavramı, teorik çerçevenin özünü oluşturmaktadır. [12]

Diğer taraftan, neoklasik realizmin kuramsal çerçevesini, realist düşüncenin yapısal ve klasik yorumlarından nasıl ayırt ettiğini açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Neoklasik realizm, anarşi ve ulusal çıkarlar kavramı gibi yapısal realizmin varsayımlarını içermesine rağmen, dış politika analizinin belirli ara değişkenleri ihtiva etmesi gerektiğini savunmaktadır. Neoklasik realistlere göre, bu değişkenler ulus

[11] Joseph S. Nye Jr. David A. Welch, **Understanding Global Conflict and Cooperation: Intro to Theory and History** (London: Pearson, 2014): 7-43.
[12] Christian Reus-Smit and Duncan Snidal, **The Oxford Handbook of International Relations** (Oxford: Oxford University Press, 2008): 133.

devletlerin iç siyasal dinamikleri içerisinde aranmalıdır. Özellikle, toplumsal kaynakların dış politika hedeflerine nasıl kanalize edilebildiğinin anlaşılabilmesi için siyasi ve askeri kurumların değerlendirilmesi önem taşımaktadır.[13]

Siyasi ve askeri kurumların kaynak elde etme kapasitesindeki önemi, neoklasik realizmin güç anlayışından kaynaklanmaktadır. Devletlerin maddi yeteneklerini toplam askeri ve ekonomik güç olarak ölçen görüşlerin aksine, neoklasik realistler gücün kullanılabilirliği açısından değerlendirilmesi gerektiğini iddia etmektedirler. Randall Schweller, bu durumu, gücün ancak toplumdan elde edildiğinde ve dış politika hedefleri için seferber edildiğinde yararlı olduğunu iddia ederek açıklar.[14]

Gücün kullanılabilirlik temelinde tanımlanması, devlet-toplum ilişkilerini teorik tartışmaların ön saflarına çıkarmaktadır. Dış politika hedeflerine yönelik toplumsal desteğin varlığının devletlerin kaynak elde etme kapasitesini arttırması beklendiğinden, yerel aktörlerin iç politikadaki etkisi, dış politika analizinin ara değişkenlerinden birini oluşturmaktadır.[15]

Neoklasik gerçekçiliği yapısal realizmden ayıran bir diğer nokta, güç dengesi kavramında gözlenmektedir. Neorealist görüşe göre, devletler yükselen güçlere karşı dengeleme önlemleri alma eğilimindedir. Bir devletin kazanımlarının bir diğerinin kaybına eşit olduğunu öngören yapısal realizmin sıfır toplamlı oyun (zero-sum game) anlayışı nedeniyle, yapısal realizm, devletlerin bekası için daha fazla güvenlik elde etmek amacıyla güç dengesi politikalarını hayat geçirmeye eğilimli olduklarını savunmaktadır.

Benzer bir şekilde, tehdit dengesi teorisi, güç dengesi teorisinin değiştirilmiş bir versiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu görüşe göre, devletler dış tehditlerin seviyesinde belirgin bir artış olduğuna hükmettiklerinde, dengeleme önlemleri almaya meyillidirler. Diğer bir deyişle, tehdit dengesi teorisi, dengeleme önlemlerinin ardındaki mantığın, devletlerin bekasına karşı yönelen tehditlerin seviyesi olduğunu savunurken, güç dengesi teorisi güç dağılımındaki göreceli değişimin belirleyici unsur olduğunu öne sürmektedir.[16] Bununla birlikte, iki yaklaşım arasındaki farklılıklara

[13] Norrin M. Ripsmann, **a.g.e.**, 58-80.
[14] Randall L. Schweller, **a.g.e.**, 72-85.
[15] Steven E. Lobell, a.g.e., 4.
[16] Stephen M. Walt, **The Origins of Alliances** (London: Cornell University Press, 1990): 147-181.

rağmen, güç dengesi politikasının uluslararası ilişkilerin baskın unsuru olduğu fikri, ortak payda olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda bahsedilen görüşün aksine, neoklasik realistler, ittifak oluşumu için güç dengesi ve tehdit teorileri dengesi yerine başka bir açıklama öne sürmektedirler. Örneğin Schweller, hem güç dengesi hem de tehdit dengesi teorilerinin ittifak oluşumunun arkasındaki ana motivasyonu yanlış yorumladığını savunmaktadır. Ona göre, her iki teorik açıklama da güvenlik sorununun önemine aşırı vurgu yapmaktadır. Bu açıdan Schweller, güvenlik elde etmenin uluslararası politikanın ana motivasyonu olmadığını öne sürmekte ve devletlerin acil tehditlerden ziyade uluslararası ilişkilerde kazanç beklentilerine göre hareket etme eğiliminde olduklarını iddia etmektedir. Schweller bu durumu devletlerin gücü dengelemekten ziyade daha fazla fayda elde etmek için daha güçlü aktörlerle hareket etme eğiliminde olduklarını varsayan *peşine takılma stratejisi* kavramıyla açıklamaktadır.[17]

Peşine takılma stratejisi tanımı yapısal realistler tarafından da kullanılmakla birlikte, Schweller söz konusu kavramı farklı bir bağlamda değerlendirmektedir. Yapısal realistlerde bu kavram güvenlik perspektifinden algılanmakta ve peşine takılma stratejisi'nin devletlerin güvenliklerini sağlama çabalarındaki bir başka yöntem olduğu iddia edilmektedir. Bu yoruma karşı çıkan Schweller'e göre, peşine takılma stratejisi politikasının ardındaki ana motivasyon ilave kazanımlar beklentisidir.[18] Daha açık ifade edilecek olursa, devletler güvenlik gerekçesi yerine uluslararası sistemdeki fırsatlardan yararlanmak için peşine takılma stratejisi yöntemine başvurmaktadır.

Peşine takılma stratejisi'in kazanç beklentisi bağlamında tanımlanması, dış politika analizinde statükocu ve revizyonist devletler arasında ayrım yapılmasına imkan vermektedir. Dengeleme politikaları mevcut uluslararası düzeni artan tehditlere karşı sürdürme amacı ile uygulamaya konulurken, peşine takılma stratejisi politikası uluslararası siyasetten ek kazanımlar elde etme isteğiyle hayata geçirilmektedir.[19]

Türkiye-Rusya ilişkilerinin analizi için peşine takılma stratejisi kavramının uygulanmasının faydası iki yönlüdür. Bu alanlardan biri, Rusya'nın Suriye iç

[17] Randall L. Schweller, **a.g.e.,** 79-80.
[18] a.g.e.., 75-76.
[19] Stephen M. Walt, **The Origins of Alliances**, 1-17.

savaşındaki varlığıyla ilişkilidir. Schweller'in peşine takılma stratejisi teorisi, revizyonist stratejiler peşinde koşan devletlerin bölgesel düzeyde oluşan güç boşluklarından yararlanma isteğinde oldukları fikrine dayandığından, Rusya'nın

Suriye'deki askeri varlığı ile yakın çevresinde takip ettiği iddialı politikalar arasında bir bağlantı kurulabilmektedir.[20]

Öte yandan, peşine takılma stratejisi kavramı, Türkiye'nin Suriye iç savaşının çözümü sürecinde neden Rusya'yla yakınlaşmayı tercih ettiğini açıklamak için kuramsal bir çerçeve sağlamaktadır. İki devletin başlangıçtaki karşıt konumlarının tersine, Rusya-Türkiye ve İran'ın garantörlüğü altında sürdürülen Astana barış sürecinin başlatılması gibi daha ileri işbirliğine yönelik mevcut çabalar, güç dengesi teorisinin tahminlerinin aksine, Türkiye'nin Rusya'yla peşine takılma stratejisi kavramının öngördüğü türden bir politikayı uygulamayı tercih ettiğini göstermektedir.

İkinci bölümde ayrıntılı olarak analiz edileceği gibi, Rusya'nın yakın çevresindeki ülkelerde artan siyasi ve askeri varlığına rağmen Türkiye'nin neden dengeleme politikalarını uygulamak yerine Rusya'yla yakınlaşmayı tercih ettiği sorusu, güç dengesi teorisi açısından bir sapma olarak görünmektedir.

Neoklasik realistlere göre, dış politika analizleri, uluslararası ilişkilerde meydana gelen güç dağılımındaki değişiklikleri dikkate almak durumundadır. Bu bağlamda, neoklasik realizmin bağımsız değişkeninin (yani aktörler arasında gücün göreceli dağılımının) neorealizmden alındığı vurgulamak gerekmektedir. Dolayısıyla, Türkiye-Rusya ilişkilerinde değişimin dinamiklerini neoklasik realizm perspektifiyle açıklamayı amaçlayan bu çalışma için, iki devlet arasında değişen maddi güç kapasitesinin dikkate alınması, öncelikli hale gelmektedir.

Bu kapsamda, çalışmanın ilk bölümünde, Soğuk Savaş sürecinin sona ermesinin, "Sovyet tehdidinin" dengelenmesinin gerekliliğini savunan yaklaşımın, Türk dış politikasındaki önemini azalttığı görüşüne yer verilmektedir. [21] Başka bir deyişle,

[20] Brian Glyn Williams and Robert Souza, "Operation 'Retribution': Putin's Military Campaign in Syria, 2015-2016", **Middle East Policy**, vol. 23, no. 4 (2016): 42-45.
[21]Ziya Öniş and Şuhnaz Yılmaz, "Turkey and Russia in a Shifting Global Order: Cooperation, Conflict and Asymmetric Interdependence in a Turbulent Region", **Third World Quarterly**, vol. 37, no. 1 (2016): 72.

Soğuk Savaş sonrasında, Rusya'nın materyal kapasitesindeki göreceli düşüşün, güç dağılımı açısından Türkiye'nin lehine bir sonuç doğurduğu iddiası ele alınmaktadır.[22]

Neoklasik realizmin bağımsız değişkenine ek olarak, Türkiye-Rusya ilişkilerinin analizine ara değişkenler olarak 'lider algıları' ve 'devlet-toplum ilişkileri' dahil edilmektedir. Lider algıları özellikle dış politika krizi sırasında karar alıcıların rolleriyle ilgiliyken, devlet-toplum ilişkileri, dış politika yapıcılarının kurumsal gözetim ve sivil toplum örgütleri gibi toplumsal baskılar karşısındaki özerkliğine odaklanmaktadır.

Neoklasik realizmin dış politika krizlerinin yönetimi sürecinde lider algılarının önemine yaptığı vurgu çerçevesinde, çalışmanın ikinci bölümünde, operasyonel kod analizi yöntemiyle yapılan çalışmalara atıfta bulunulacaktır. Bu bağlamda, dış politika krizlerinde son karar vericiler olarak değerlendirilen devlet liderlerinin, politika açmazlarından çıkılmasında nasıl etkili oldukları sorusu, Su-24 krizinin yönetimi esnasında iki devlet liderinin aldıkları kararlar üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.[23]

Neoklasik realizmin ikinci ara değişkeni olan devlet-toplum ilişkileri açısından bakıldığında, Türkiye ve Rusya'nın Suriye'deki askeri müdahalelerinin iç politikalarında nasıl gerekçelendirildiği incelenecek ve devlet liderlerinin dış politikadaki özerkliklerinin Su-24 krizinin çözümü sürecine nasıl etki ettiği sorgulanacaktır.

Sonuç olarak çalışma, neoklasik realizmin teorik çerçevesi üzerinden, Türkiye-Rusya ilişkilerinde gerçekleşen değişimi analiz etmeyi amaçlamaktadır. Söz konusu kuramsal yapının bağımsız ve ara değişkenleri kullanılarak, ikili ilişkilerin Su-24 krizinin olumsuz etkilerinden Suriye iç savaşında yürütülen işbirliği çabalarına uzanan yeniden yakınlaşma sürecine bahsedilen kısa süre içerisinde nasıl ulaşabildiğini yanıtlamaya çalışmaktadır.

[22] Şener Aktürk, "Turkish–Russian Relations after the Cold War (1992–2002", **Turkish Studies**, vol. 7, no. 3 (2007): 338-340.
[23] Stephen G. Walker, Mark Schafer and Micheal D. Young, "Presidential Operational Codes and Foreign Policy Conflicts in the Post-Cold War World", **Journal of Conflict Resolution**, vol.43, no.5 (1999): 610-616.

2.2. Çalışmanın Araştırma Soruları

Yapısal realizm, devletlerin nihai amacının güvenliklerini sağlamak olduğu varsayımı etrafında toplanmakla birlikte, bu nihai amaca nasıl ulaşılacağı sorusu, saldırgan ve savunmacı realistler arasındaki temel ayrışma noktasını oluşturmaktadır.[24]

John Mearshimer'in çalışmaları etrafında şekillenen saldırgan realistlere göre, devletlerin çıkarlarını korumasının en iyi yolu güç birikimidir. Saldırgan gerçekçiler, devletlerin diğer devletler üzerinde caydırıcılık oluşturmak amacıyla daha fazla güç biriktirmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu argümanın arkasında, saldırgan realizmin temel varsayımı olan diğer devletlerin amaçlarının belirsizliği yatmaktadır. Devletlerin amaçları hiçbir zaman net olmadığı için, uluslararası politikadaki aktörler her zaman mümkün olan en kötü senaryoyu düşünmek durumundadır. Öte yandan, bu düşünce, ulusal güvenlik konusunu ön plana çıkarmaktadır. Mearshimer'e göre, ulusal güvenliğe ulaşmanın en etkili yolu devletlerin caydırıcılık kapasitelerini artırmasından geçmektedir. Diğer taraftan bu kapasiteyi artırmak için, devletlerin daha fazla güç ve maddi kapasite biriktirmesi bir gereklilik olarak kendisini dayatmaktadır.[25]

Savunmacı realistler bu yaklaşıma farklı bir yorum getirmektedir. Bu görüşe göre, güç birikimi diğer aktörler arasında yaygın bir kuşkuya yol açmaktadır. Hem savunmacı hem de saldırgan realistler, devletlerin asıl niyetlerinin belirsizliğini analizlerinin başlangıç noktası olarak kabul etmekle birlikte, bu ortak varsayımdan farklı sonuçlara varmaktadır. Ulusal güvenliğin daha fazla güç birikimi ile sürdürülebileceğini iddia eden saldırgan gerçekçilerin aksine, savunmacı gerçekçiler, gereksiz güç birikiminin diğer aktörler üzerinde şüphe yarattığını iddia etmektedir.

Öte yandan, bu belirsizlik sorunu, savunmacı gerçekçilerin uluslararası ilişkilerde çatışmanın temel nedeninin devletlerin amaçlarının belirsizliği ve karşılıklı güvensizlik olduğunu vurgulayan *güvenlik ikilemi* kavramına ulaşmalarını sağlamaktadır.[26]

---

[24] Reus-Smit Christian and Snidal Duncan, **a.g.e.**,131-150.
[25] John J. Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics** (London: Norton Company, 2001): 15-35.
[26] A.g.e., "A Realist Reply", **International Security**, vol. 20, no. 1 (1995): 82-91

Uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı içerisinde devletin bekası ve güvenliğinin nasıl sağlanacağı sorusu üzerine saldırgan ve savunmacı realizm arasındaki bu tartışmaya, neoklasik realistler, karar vericilerin tehdit algılarının önemini vurgulayarak katılmaktadır.

Neoklasik realistler, devletlerin elde ettiği güç birikimi ile dış politikadaki niyetlerin belirsizliğinin, güvenlik ikilemine yol açtığı varsayımına katılmamaktadır.[27] Bu görüşe göre, güvenlik ikilemi, güç birikiminden ziyade, devlet liderlerinin tehdit algısıyla ilişkilidir.[28]

Bu argümanı desteklemek için neoklasik realistler, tehdit algısının dış politika sonuçları üzerindeki etkisi hakkında bir dizi varsayım ortaya koymaktadır. Norrin Ripsmann, çalışmasında bu varsayımları şu şekilde tanımlar:

1. Varsayım: Liderler, açıkça görülebilir olsalar bile sistemsel zorunlulukları her zaman doğru algılamamaktadır.

2. Varsayım: Uluslararası sistemin kendisi her zaman tehditler ve fırsatlar hakkında açık belirtiler sunmaz.

3. Varsayım: Devletler her zaman mevcut kaynaklarını verimli ve etkili bir şekilde harekete geçiremezler.

Söz konusu argümanların, çalışmanın araştırma kapsamıyla bağlantısı kurulacak olursa, ilk varsayımda belirtilen 'sistemsel zorunluluklar' ile Rus jetinin Türkiye tarafından düşürülmesinin doğurduğu tehdit algısı arasında bir bağlantı kurulduğu söylenebilir.

Türkiye-Rusya ilişkilerinde kısa vadeli bir siyasi açmazı temsil eden Su-24 krizinin, iki devletin karar vericileri tarafından nasıl algılandığı sorusunun, yukarıda sözü edilen neoklasik realizmin varsayımları ışığında cevaplandırılması, çalışmanın son bölümünün konusunu teşkil etmektedir.

---

[27] John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, "Leaving Theory Behind: Why Simplistic Hypothesis Testing is Bad for International Relations", **European Journal of International Relations**, vol. 19, no.3 (2013): 427-440.
[28] Norrin M. Ripsmann, **a.g.e.**, 16-33.

Neoklasik realizmin, uluslararası sistemin tehditler ve fırsatlar hakkında net sinyaller sunmayabileceği hakkındaki ikinci varsayımının, Suriye iç savaşının yan etkileri olarak devlet dışı grupların ve terör örgütlerinin Türkiye'nin güney sınırı çevresindeki ilerlemesinin doğurduğu belirsizlik ortamıyla ilişkilendirildiği söylenebilir. Ayrıca, Rusya'nın Suriye'deki varlığının, Türkiye'nin dış politika tercihleri üzerindeki belirsizliğe hangi yönde etki ettiği, söz konusu varsayımla bağlantılı görülmektedir. Bu durum, neoklasik realizmin, uluslararası sistemin, kısıtlayıcı (restrictive) ve izin verici (permissive) biçiminde tanımlanmasının gerektiği yönündeki görüşünü gündeme getirmektedir.[29]

Uluslararası sistemin anarşik yapısını değişmeyen düzenleyici ilke olarak değerlendiren neorealist görüşün aksine, neoklasik realistler iki tür uluslararası sistem arasında bir ayrım yapma gereği duymaktadır. Kısıtlayıcı uluslararası çevre, dış tehditlerin yüksek olduğu durumları ifade ederken, izin verici uluslararası çevre, devlet güvenliğine yönelik acil tehditlerin bulunmadığı dönemlere işaret etmektedir.

Neoklasik realistler iki tür uluslararası çevrenin farklı dış politika tercihlerini beraberinde getirdiğini iddia etmektedir. Kısıtlayıcı uluslararası ortamlar, devletleri dengeleme ve peşine takılma stratejisi seçenekleri arasında kısa vadeli stratejiler uygulamaya zorlarken, izin verici uluslararası ortamlar, devletlerin dengeleme ve peşine takılma stratejisi gibi dar alternatifler dışında uzun vadeli stratejiler uygulamalarına imkan tanımaktadır.[30]

Söz konusu ayrım açısından bakıldığında, Suriye iç savaşının doğurduğu güvenlik tehditlerinin, Türkiye'yi kısıtlayıcı bir uluslararası ortamda bıraktığını söylemek mümkündür. Bu durum Türkiye'nin dengeleme ve peşine takılma stratejisi alternatifleri arasında kalmasına neden olmaktadır. Acil güvenlik sorunlarının olmadığı durumlarda uzun vadeli stratejilerin hayata geçirilmesine imkan tanıyan izin verici stratejik ortamların aksine, Türkiye'nin Suriye savaşının kısıtlayıcı ortamı altında konumlandırılması, hem dengeleme hem de peşine takılma stratejisi stratejilerinin uygulanmasını gerektirmektedir. Başlangıçtaki karşıt konumlarına rağmen, Suriye iç savaşının çözümü sürecinde Türkiye'nin Rusya'yla yakınlaşma

[29] A.g.e., 12.
[30] Gideon Rose, **a.g.e.**, 296.

stratejisinin, içerisinde bulunduğu uluslararası ortamın gerekliliğini yansıttığını söylemek mümkündür.

Dış politika hedeflerinin, iç politikada gerekçelendirilmesi gerektiğine işaret eden neoklasik realizmin üçüncü varsayımı açısından bakıldığında, Türkiye ve Rusya'nın Suriye'de tatbik ettikleri politikaları hangi gerekçelerde destekledikleri sorusu, çalışmanın üçüncü bölümünün konusunu oluşturmaktadır. [31]

Bu varsayımlar ışığında, çalışmanın araştırma sorusu şu şekilde formüle edilmiştir:

Araştırma Sorusu: Türkiye-Rusya ilişkileri, Su-24 krizinden sonra, Rusya'nın Türkiye'nin yakın çevresinde uyguladığı iddialı siyasi ve askeri faaliyetlere rağmen, nasıl hızla yakınlaşma sürecine girmiştir?

Yukarıda belirtilen araştırma sorusu kapsamında, Rusya'nın 2008 yılında Gürcistan'daki askeri müdahalesinin yanısıra, 2014 yılındaki Ukrayna krizini takiben Kırım'ı ilhakı gibi Türkiye'nin yakın çevresindeki ülkelerde belirginleşen iddialı politikalarına karşın, Türkiye'nin neden Rusya'yla işbirliği alanlarını genişletmek yönünde çaba gösterdiği sorusu yanıtlanmaya çalışılacaktır.

Söz konusu araştırma sorusuna, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu uluslararası çevrenin kısıtlayıcı etkileri açısından bakıldığında, Suriye sorunun ortaya çıkardığı siyasi istikrarsızlık nedeniyle bölgede ortaya çıkan güvenlik sorunlarına ek olarak, Türkiye'nin, güney sınırları çevresinde terör şebekelerinin ilerleyişine karşı bir takım önleyici tedbirleri yürürlüğe koymak durumunda kaldığı söylenebilir.

Suriye iç savaşı nedeniyle, DAEŞ terör örgütünün yarattığı güvenlik tehditlerine ek olarak, ABD destekli PYD terör örgütünün, Türkiye'nin sınır güvenliği için doğrudan bir güvenlik problemi teşkil etmesinin, Türkiye'nin bölgedeki politikalarının kısıtlayıcı bir ortam altında kalmasına ve politika seçeneklerinin dengeleme ve peşine takılma stratejisi alternatifleri arasında sıkışmasına neden olduğunu iddia etmek mümkün hale gelmektedir.[32]

[31] Brian Rathbun, **a.g.e.**, 300-303.
[32] Şener Aktürk, "Toward a Turkish-Russian Axis?", 13-20

Çalışma, devletler arasındaki göreceli güç dağılımı arasındaki farkın daralmasının, dengeleme politikalarının gerekliliğini azalttığını öne süren neorealizmin kuramsal çerçevesine uygun olarak, [33] Soğuk Savaş sonrasında Türkiye ve Rusya arasındaki güç dağılımı farkının daralmasının, ikili ilişkilerde dengeleme politikalarının eski önemini azalttığını savunmaktadır. [34]

Öte yandan çalışma, Rusya'nın 2000'lerde artan güç kapasitesinin, Türkiye-Rusya ilişkilerinde denge politikalarının gerekliliğini yeniden ortaya çıkardığını savunmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk evrelerinde, Sovyetler Birliği'nin etki alanına giren coğrafyalarda Türkiye'nin aktif politikalar uygulamasına imkan veren izin verici uluslararası ortamın aksine, Rusya'nın Gürcistan, Ukrayna, Kırım ve Suriye'de yaptığı askeri müdahalelerin, Türkiye'yi yeniden kısıtlayıcı bir uluslararası ortamda hareket etmeye sevk ettiği ve dengeleme veya peşine takılma stratejisi alternatifleri arasında seçim yapmaya zorladığı iddia edilmektedir. [35]

[33] Kenneth N. Waltz, **Theory of International Politics**, 120-128.
[34] Şener Aktürk, "Toward a Turkish-Russian Axis?", 15-18.
[35] Hanna Notte, "Russia in Chechnya and Syria: Pursuit of Strategic Goals", **Middle East Policy**, vol.13, no.1 (2016): 59-69.

3. TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNDEKİ SİSTEMSEL FAKTÖRLER: GÜCÜN GÖRECELİ DAĞILIMI

Devletlerin göreceli güç kapasitelerini, analizinin başlangıç noktası olarak kabul eden neorealizm, aktörlerin materyal kapasiteleri arasındaki farkın artmasının, güç dengesi siyasetini en uygun alternatif haline getirdiğini savunmaktadır. Diğer taraftan, ikili ilişkilerde rekabet sürecine yol açan bu farkın daralması, bu sefer politik alanda yakınlaşma süreci için bir potansiyel yaratmaktadır. [36]

Söz konusu varsayım, neoklasik realizmin, karar alıcıların tehdit algısı ile iç politikadaki dinamiklerin dikkate alınmasını savunan yaklaşımıyla birlikte değerlendirildiğinde, çalışmanın birbiriyle ilişkili şu üç alana yoğunlaşması gerekmektedir: Göreceli güç kapasiteleri, tehdit algıları ve iç değişkenler. [37]

Soğuk Savaş sonrasında, iki devlet arasındaki maddi kapasitelerin hangi yönde değiştiğinin sorgulanması, güç dengesi yaklaşımını esas almayı gerekli kılmaktadır. Bu görüşe göre, maddi kapasitelerinde gelişim gösteren devletlerin diğerleri üzerinde istemeden de olsa doğurduğu tehdit algısı, dengeleme politikalarının uygulanmasına sebebiyet vermektedir. [38]

Bu açıdan, Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk aşamalarında Türkiye-Rusya ilişkilerinde gözlemlenen yakınlaşma çabalarının arkasında yatan dinamikler, iki ülkenin askeri, ekonomik ve demografik kapasitelerinde gerçekleşen değişimlerin karşılaştırılması yoluyla cevaplandırılmaya çalışılacaktır.[39]

[36] Şener Aktürk, ""Toward a Turkish-Russian Axis?", 21
[37] Gideon Rose, **a.g.e.,** 145-149.
[38] Joseph Jr. Nye and David A. Welch, **a.g.e.**, 17-43.
[39] Şener Aktürk, "Turkish–Russian Relations", 338-340.

Diğer taraftan aynı karşılaştırma sayesinde, Rusya'nın 2000'li yıllardan itibaren, Türkiye'nin yakın çevresinde tatbik ettiği iddialı politikaların, güç dengesi siyaseti üzerinde nasıl bir etki yaptığının sorgulanması amaçlanmaktadır.

Bu bağlamda, maddi kapasitelerdeki değişen dinamikleri değerlendirerek Türkiye-Rusya ilişkilerini analiz etmeyi amaçlayan çalışmalara başvurmak uygun olacaktır. Örneğin, Şener Aktürk, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Türkiye-Rusya ilişkilerinin analizi için bu karşılaştırmalı mantığı uygulamaktadır.

Yaptığı çalışmalarda Aktürk, Türkiye ile Rusya arasında maddi gücün üç boyutunun Soğuk Savaş sonrası dönemde nasıl değiştiğini karşılaştırmaktadır. Bu dönemdeki ekonomik, askeri ve nüfus değişimlerini kıyaslayarak, Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk aşamalarının Türkiye-Rusya ilişkilerinde yakınlaşma için elverişli bir ortam yarattığı sonucuna varan Aktürk, bu yakınlaşmanın arkasındaki ana sebebin, maddi gücün üç ayağındaki daralmanın bir sonucu olduğunu iddia etmektedir.

Aktürk, söz konusu karşılaştırmanın ekonomik boyutunda, 1990'larda Rusya'nın Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'nda (GSYİH) düşüş eğilimi görülürken, Türkiye'nin GSYİH'nın Rusya'nın ekonomisine kıyasla iki kat arttığını belirtmektedir.[40] Aktürk, maddi gücün askeri boyutuna odaklandığı kısımda ise, Rusya'nın konvansiyonel askeri kapasitesinde düşüş yaşandığını vurgulamaktadır. Öte yandan, aynı dönemde Türkiye'nin PKK terör örgütüne karşı gerçekleştirdiği başarılı askeri operasyonlara değinen Aktürk, söz konusu kıyaslamanın askeri boyutunda Türkiye lehine bir durumun ortaya çıktığını öne sürmektedir.

Ekonomik ve askeri güç temelindeki kıyaslayamaya benzer olarak, aynı dönemdeki demografik değişimler de benzer bir eğilim olduğunu göstermektedir. Ukrayna ve Belarus'a ek olarak, Kafkasya ve Orta Asya devletlerinin Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlıklarını kazanmalarının bir sonucu olarak, Rusya nüfusu, Türkiye'nin nüfus artışı karşısında gerileme göstermiştir. Nüfus büyüklüğünün askeri güçle doğrudan ilişkili olduğu göz önüne alındığında, bahsedilen demografik

[40] a.g.e..,337-364.

değişimlerin, Türkiye'nin dış politika öncelikleri arasında Rusya'ya karşı dengeleme politikalarının gerekliliğini azalttığı savını öne sürmek mümkün hale gelmektedir.[41]

İki devlet arasındaki askeri, ekonomik ve nüfus büyüklükleri 1990'larda birbirine daha yakın hale geldiği için, Aktürk Türkiye'nin dış politika hedefleri açısından Rusya'ya karşı dengeleme politikalarının ciddiyetini kaybettiğini iddia etmektedir.

İki ülke arasındaki maddi güç farkının ortadan kalkmasının bir sonucu olarak, Türkiye-Rusya ilişkileri, ikili ilişkilerde bir uzlaşma ivmesi kazanmış ve karşı dengeleme önlemleri uygulamak yerine, iki ülke potansiyel işbirliği alanlarını genişletmek için hangi adımları atabileceklerini sorgulamaya başlamışladır. Mavi Akım boru hattının inşası gibi enerji politikalarında işbirliğinin arttırılmasına yönelik ortak çabaların yanı sıra, Rusya Türkiye'nin dış politika seçeneklerini çeşitlendirme girişimi için yeni bir alternatif haline gelmiştir. Özellikle savunma politikaları alanında, Türkiye'nin teknoloji transferi sağlama ve NATO üyeleri tarafından desteklenmeyen yerli savunma sanayisini geliştirme arzusu, yeni bir ortak bulmuştur.[42]

Türkiye, söz konusu yeni ortamda, bölgesel bir işbirliği mekanizmasının kurulmasına duyulan ihtiyacı vurgulamış ve bu bağlamda, Karadeniz bölgesi için yeni bir strateji ortaya koymuştur. Türkiye'nin girişimleriyle Ermenistan ve Azerbaycan hükümetlerine ek olarak Rusya ve Karadeniz'e kıyısı olan diğer ülkeler (Bulgaristan, Gürcistan, Moldovya ve Romanya), Karadeniz bölgesinde bölgesel bir oluşum kurma konusunda fikir birliği sağladıklarını açıklamışlar ve Türkiye'nin bölgesel işbirliği oluşturma çabaları, 1994 yılında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (KEİ) kurulmasıyla sonuçlanmıştır.[43]

Örgütün kuruluş tüzüğü, yeni jeopolitik koşullar altında, Türkiye'nin bölgedeki barış ve istikrarı sağlamak için kurumsal çerçevede hareket etmeye kararlı olduğunu göstermiştir. Örgüt, Türkiye'nin bakış açısından, Karadeniz bölgesinin refahını artıracak ve böylece bölge ülkelerinin istikrarına katkıda bulunacak bir araç olarak

[41] Şener Aktürk, "Türkiye'nin Rusya ile İlişkilerinin Yükselişi ve Gerilemesi", in **Kuşku ile Komşuluk: Türkiye ve Rusya İlişkilerinde Değişen Dinamikler,** comp. Gencer Özkan, Evren Balta and Burç Beşgül (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017): 129-147.
[42] Mitat Çelikpala, "Rusya Gazı Keser mi?: Son Gelişmeler Işığında Türkiye-Rusya İlişkilerine Bakmak", in **Kuşku ile Komşuluk**, 205-225.
[43] Serdar Sayan, "The Black Sea Economic Cooperation Project: A Substitute for or a Complement to Globalization Efforts in the Middle East and the Balkans?", **Economic Research Forum** (1998):3-21

görülmüştür. Bu yaklaşımın bir yansıması olarak, KEİ üye devletleri işbirliği çabalarını deniz kuvvetleri alanına yaymayı başarmışlar ve 2001 yılında Karadeniz Deniz Kuvvetleri'nin kurulması konusunda mutabakata varmışladır.[44]

Örgütün kuruluşu, SSCB'den kaynaklanan geleneksel tehdit algılarının ortadan kalkmasının, bölge devletlerini rekabet ve düşmanlık mantığının yerine, güvenli bir siyasi ortam yaratmak amacıyla, bölgesel işbirliği mekanizmalarını aramaya yönelttiğini göstermektedir.

Öte yandan söz konusu siyasi gelişmeler, Rusya'nın azalan maddi kapasitelerinin, Türkiye'ye yönelik doğrudan güvenlik sorunlarının olmadığı elverişli bir ortam sağlayarak dengeleme politikalarının gerekliliğini azalttığı savını desteklemektedir.

İki devlet arasındaki maddi güç boşluğunun karşılaştırılmasıyla varılan argümanlar, 2000'li yıllardaki gelişmeler için de geçerliliğini korumuştur. Aktürk'e göre, 2000'lerin ilk yarısında artan enerji fiyatlarının bir sonucu olarak Rusya'nın ekonomik olarak kısmen toparlanması, iki ülke arasındaki maddi güç boşluğunu yeniden Rusya'nın lehine genişletmiştir. Öte yandan, Rusya'nın ekonomik gelişimi, Gürcistan, Ukrayna ve Suriye'deki iddialı dış politika eylemleriyle, siyasi ve askeri alanlara da yansımıştır.[45]

Bu noktada, Rusya'nın enerji gelirleri ile uluslararası politikadaki artan güç yetenekleri arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır. Petrol ve doğal gaz üretiminin devam ettirilmesi sayesinde, Rusya federal bütçesini finanse etmek için enerji gelirlerinin katkısına güvenmektedir. Aşağıdaki grafik, hidrokarbon gelirlerinin federal bütçeye katkısının 2014'ten önce yüzde 50'ye ulaştığını göstermektedir.[46]

Rusya'nın Ukrayna ve Kırım'daki iddialı politikaları ile askeri faaliyetlerinin aynı zaman diliminde gerçekleştiği göz önüne alındığında, Rusya'nın dış politika hedefleri

[44] **a.g.e.**, 15-17.
[45] Jeffrey Mankoff, "Russia and Turkey's Rapprochement", Foreign Affairs (2016) https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2016-07-20/russia-and-turkeys-rapprochement [21.11.2017]
[46] James Henderson and Ekaterina Grushevenko, "Rusian Oil Production Outlook to 2020", **Oxford Institute for Energy Studies,** vol. 3 (2017): 2-19.

ile hidrokarbon gelirleri arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu iddia etmek mantıklı hale gelmektedir.

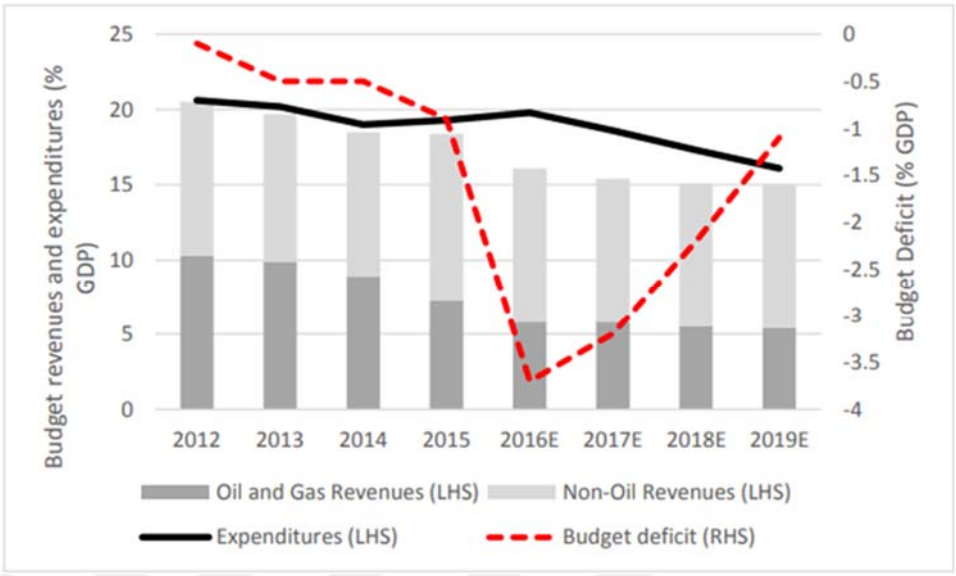

Şekil 3: Rusya'nın Petrol ve Gaz Üretimi

James Henderson and Ekaterina Grushevenko, "Rusian Oil Production Outlook to 2020", **Oxford Institute for Energy Studies**, vol. 3 (2017): 9.

Ancak 2016 yılında, enerji katkısının federal bütçeye oranının yüzde 36'ya düştüğü görülmektedir. Enerji fiyatlarındaki düşüş eğiliminin 2019 yılında Rusya'nın bütçe açığını büyütmesi beklense de, enerji rezervlerinin, Rus hükümetinin enerji gelirlerindeki göreli kaybını telafi etmeye yardımcı olacağı ve Rusya'nın maddi kapasitelerinde göreli artışa katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Diğer taraftan, Rusya'nın Karadeniz bölgesindeki askeri kapasitelerinin, Kırım'ın ilhakı sonrasında artacağı düşünülmektedir.[47] Rusya'nın 2011-2020 arasına yayılan Devlet Silahlanma Programının bir parçası olarak, Karadeniz bölgesi için yeni bir

[47] Bu durumun Türkiye'nin Rusya'ya karşı duyduğu tehdit algısını arttırması beklenirken, Kırım sorununun neden Türkiye-Rusya ilişkilerinde yer almadığı, ikili ilişkilerin sistemsel dinamiklere ek olarak devlet düzeyindeki faktörler ile bireysel dinamiklerden de etkilendiği yönündeki argümanı desteklemektedir. Bakınız: Emre Erşen, "2000'li Yıllarda Türkiye-Rusya İlişkileri: "Kompartımanlaştırma Stratejisinin Sorunları" **Kuşku ile Komşuluk**, 140-141.

tamamlayıcı askeri program onaylanmıştır. Bu kapsamda, Rusya Karadeniz Filosu, 2015-2017 arasında dört geminin katılmasıyla güçlendirilmiştir.[48]

Ayrıca, Rusya'nın Silahlanma Programı'nın, yakın çevresinin ötesine ulaşabilecek seyir füzesi saldırılarını gerçekleştirmeye imkan verecek biçimde deniz kuvvetlerini geliştirmesi beklenmektedir.[49] Bu bağlamda Rusya'nın S-400 füze sistemini bölgeye konuşlandırmasının, geçişe kapatma/alan hâkimiyeti bölgesi (Anti-Access/Area Denial) oluşturulması için önemli bir adımı teşkil ettiği değerlendirilmektedir.[50] Öte yandan söz konusu askeri hamleler, 1990'lı yılların başında iki devlet tarafından ortaya konan bölgesel işbirliği mekanizmalarının genişletilmesi yönündeki siyasi çabalara aykırılık teşkil etmektedir.

Soğuk Savaş'ın bitiminin ilk dönemlerinde, BlackSeaFor ve Karadeniz Uyumu çerçevesinde bölgesel güvenlik mekanizmaları tesis etme konusundaki siyasi çabalar Karadeniz'e kıyıdaş bölge devletleri tarafından desteklenmiştir. Bu çabalar bölgesel mekanizmalar oluşturma açısından önem teşkil etmelerinin yanısıra, Rusya'nın azalan materyal kabiliyetlerinin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde göreceli güç düşüşü nedeniyle, Rusya'nın bölgesel örgütlerin kolaylaştırıcı mekanizması aracılığıyla bölgesel güvenliğin sağlanmasını tercih ettiği düşünülmektedir.

Ancak 2000'lerde değişen güç ilişkileri farklı bir yönelimin kendisini göstermesine neden olmuştur. Rusya'nın maddi kabiliyetindeki nispi artışın bir sonucu olarak, bölgesel çabalar daha az önemli hale gelmiştir. Karadeniz'de güvenliğin sağlanması için kıyıdaş devletler arasında bölgesel işbirliği tesis etmek yerine, Rusya'nın maddi gücündeki değişen dinamikler bireysel politikaların ön plana çıkmasına yol açmıştır.

Bu durum, 2008 Rusya-Gürcistan savaşının siyasi sonuçları ile Rusya'nın Doğu Ukrayna ve Suriye'deki aktif varlığıyla birlikte daha görünür hale bürünmüştür. Rusya Savunma Bakanı Sergei Shoigu'nun, *"Rusya'nın Karadeniz'deki NATO'dan*

[48] "All Is Not Well with Russia's Black Sea Fleet" https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/all-not-well-russias-black-sea-fleet-26352, [23.10.2018].
[49] "Russia Has a Deadly Plan to Defend the Black Sea", https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/russia-has-deadly-plan-defend-the-black-sea-24678, [23.10.2018].
[50] "Is a New Russian Black Sea Fleet Coming? Or Is It There?" https://warontherocks.com/2018/07/is-a-new-russian-black-sea-fleet-coming-or-is-it-here/ ,[23.10.2018].

kaynaklanan güvenlik tehdidini etkisiz hale getirmek için Karadeniz'in güçlerini güçlendirmeye devam edeceğini" savunan demeci, söz konusu politika değişimini açıklar niteliktedir.[51]

Karadeniz bölgesindeki değişimin yanı sıra, Rusya'nın iddialı politikalarına tanık olan bir başka bölge ise Gürcistan'dır. Rusya'nın Gürcistan'daki 2008 askeri müdahalesi, Türkiye'nin kuzeyindeki bölgelerde Rusya'nın askeri varlığının artmasıyla sonuçlanmıştır.[52] Ayrıca, Rusya'nın Suriye'deki askeri müdahalesi, Türkiye'nin güney sınırlarında siyasi ve askeri varlığının gözle görülür bir şekilde artmasına yol açmıştır.[53]

Sonuç olarak, Rusya'nın 2000'lerde sergilediği iddialı politikalar, Türkiye'nin güvenlik öncelikleri üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Rusya'nın Karadeniz bölgesinde artan deniz gücü, maddi güç açığını Rusya'nın lehine arttırırken, 2008'deki Gürcistan müdahalesi, Türkiye'nin kuzey sınırlarının potansiyel bir siyasi istikrarsızlığa maruz kaldığını göstermektedir. Ayrıca, Suriye savaşına doğrudan dâhil olma kararı, Türkiye'nin güneyinde Rusya'nın askeri varlığını arttırmasına neden olmuştur.[54] Üstelik, Suriye savaşında iki devletin başlangıçtaki karşıt konumları, Türkiye'nin karşılaştığı potansiyel güvenlik tehditlerini arttırmıştır.[55]

---

[51] "All Is Not Well with Russia's Black Sea Fleet", https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/all-not-well-russias-black-sea-fleet-26352, [23.10.2018].

[52] Örneğin, Rusya'nın Doğu Ukrayna ve Kırım'a Şubat ve Eylül 2014 arasında gerçekleşen müdahalesinin, Rusya'nın iddialı politik gündeminin açık bir işareti olduğu düşünülmektedir. Ukrayna'nın AB Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Anlaşması çerçevesinde gümrük birliğine katılım girişimleri, Rusya'nın yakın çevre doktrini açısından bir güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır. Ukrayna'nın AB'ye ve NATO'ya katılım yolundaki hareketini engellemeyi amaçlayan Cumhurbaşkanı Yanukoviç'in çabaları nedeniyle AB yanlısı kamuoyu gösterilerinin ardından, Rusya'nın güvenlik kaygıları büyük ölçüde artmıştır. Ukrayna'daki bu siyasi gelişmeler, Rusya'nın müdahalesi ve siyasi istikrarsızlıkla sonuçlanmıştır. Yapısal realizm perspektifinden bakıldığında, Rusya'nın bu bölgelerdeki müdahalesi, Ukrayna'daki siyasi gelişmeler nedeniyle algılanan güvenlik tehditleri yanında Rusya'nın güç kabiliyetindeki göreceli artışın Rusya'yı saldırgan bir strateji uygulamaya yönelttiğini göstermektedir. Bu algı daha sonra Rusya Devlet Başkanı Medvedev tarafından 2011'de şu şekilde açıklanmıştır: "2008'de başarısız olsaydık, jeopolitik düzenlemeler şimdi farklı olurdu ve birçok ülke muhtemelen NATO'da olacaktı." Roy Allison, "Russian "Deniable" Intervention in Ukraine: How and Why Russia Broke the Rules", **International Affairs**, vol. 90, no. 6 (2014): 1255-1297.

[53] Roland Dannreuther, "Russia and the Middle East:A Cold War Paradigm", **Europe-Asia Studies**, vol. 64, no.3 (2012): 544-550.

[54] Rusya'nın Türkiye karşısındaki askeri kapasitelerinin seviyesi 2015 Suriye müdahalesinin ardından en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Suriye'nin Lazkiye eyaletindeki Rus hava üssüne ek olarak, Rusya'nın askeri yetenekleri Tartus deniz üssü sayesinde artış göstermiştir. Bu yönüyle Rusya, Türkiye karşısındaki maddi kapasiteleri açısından başka bir avantaj kazanmıştır. Bakınız: Şener Aktürk, "Türkiye'nin Rusya ile İlişkilerinin Yükselişi ve Gerilemesi" in **Kuşku ile Komşuluk,** 130-137.

[55] Türkiye, Suriye savaşındaki önceliğinin Esad rejiminin yıkılması olduğunu ilan etse de, Rusya Suriye'de Esad rejimini devre dışı bırakmayı amaçlayan askeri operasyonlara karşı koyacağını açıkça

Yukarıda özetlenen faktörlerin bir sonucu olarak, neorealist perspektiften bakıldığında, Türkiye'nin Rusya'dan kaynaklı tehdit algılarında bir artış olmasının beklenmesi gerekmektedir. Ancak, şu anki Türkiye-Rusya ilişkilerinin neden potansiyel ayrışma kaynakları yerine işbirliği çabalarıyla nitelendirildiği sorusu, Türkiye-Rusya ilişkilerinin analizine yalnızca sistemsel faktörlerin uygulanmasındaki yetersizliği göstermektedir.

Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerin yukarıda belirtilen faktörlerin bir sonucu olarak, Rusya'nın Karadeniz ve Doğu Akdeniz'de iddialı dış politika eylemlerinin gölgesinde kaldığı düşünüldüğünde, Türkiye'nin Rusya'nın faaliyetleri ile askeri bir kuşatma altında olduğu bir durumda iki devlet arasındaki mevcut işbirliğinin nasıl gerçekleştiği sorusunun gündeme getirilmesi uygun olacaktır.

Neorealizm, askeri kapasitelerde belirgin bir artışın, karşı dengeleme politikalarının uygulanmasını gerektirdiğini iddia ettiğinden, Suriye ihtilafının çözümünde mevcut Türkiye-Rusya işbirliğinin neorealizmin teorik varsayımlarının tam tersi bir konumda olduğu görülmektedir. Çünkü neorealizmin öncüllerine göre, Rusya'nın bu yöndeki iddialı politikalarına uygun cevap, karşı-dengeleme politikalarının hayata geçirilmesi olacaktır.

Bu durum, ikili ilişkilerin analizine, devlet-düzeyli dinamikler ile bireysel faktörlerin ara değişkenler olarak dahil edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu mantıktan hareketle, çalışmanın sonraki bölümü, mevcut ilişkilere etki eden iç politik gelişmeleri sorgulamayı amaçlamaktadır.

belirtmiştir. Bakınız: Akın Ünver, Akın Ünver, "Clash of Empires: Why Russia and Turkey Fight", **Foreign Affairs** (November, 2015)

4. TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNDE DEVLET DÜZEYİNDEKİ FAKTÖRLER

Bir önceki bölümde belirtildiği üzere, sistemsel düzeydeki analiz yöntemi, ikili ilişkilerin, Rusya'nın Türkiye'nin çevresindeki iddialı politikalarına rağmen, neden yüksek düzeyli siyasi işbirliği çabalarıyla karakterize edildiğini açıklığa kavuşturmakta yetersiz kalmaktadır. Bu durum, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan güç dağılımındaki değişimlere ek olarak, iç siyasi faktörlerin hesaba katılmasını gerekli kılmaktadır.

Neoklasik realizm, ülkelerin iç yapılarındaki baskın siyasi grupların sahip olduğu dış politika yönelimlerinin, uluslararası ilişkilere doğrudan etki ettiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, Rusya'nın iç siyasetindeki gruplaşmalara odaklanılması üzerinden, bu siyasi grupların dış politika vizyonlarında Türkiye'nin rolünü nasıl konumlandırdığı sorusuna bir cevap bulunması beklenmektedir.[56]

Bu kapsamda, Türkiye-Rusya ilişkilerinde yakınlaşmaya önem atfeden Rus siyasetindeki Avrasyacı bakış açısının[57], Su-24 olayının yarattığı politika krizinden sonra ikili ilişkilerin hızlı bir şekilde normalleşmesini sağlayan belirleyici faktörlerden birini teşkil ettiğini savunmak yerinde olacaktır.

19. yüzyılda, Rusya'nın izlemesi gereken optimal dış politika yöneliminin belirlenmesine yönelik olarak Batıcılar ve Panslavistler arasında vuku bulan siyasal tartışmalara benzer olarak, Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk aşamaları da Rus siyasetinde söz konusu siyasal tartışmaların ortaya çıkmasına tanık olmuştur.[58]

---

[56] Norrin M. Ripsmann, **a.g.e.**,33-35.
[57] Valerii Senderov, "Neo-Eurasianism: Realities, Dangers, Prospects", **Russian Politics and Law**, vol. 47, no. 1 (2009): 30-35.
[58] William Zimmerman, "Slavophiles and Westernizers Redux: Contemporary Russian Elite Perspectives", **The National Council for Eurasian and East European Research**, (August, 2015):

19. yüzyılın tartışmalarında, Panslavistler, Rusya'nın Batı ülkelerinden farklı bir gelişim çizgisi takip etmesi gerektiğini savunuyordu. Öte yandan Batıcılar, Rusya'nın siyasi sistemi ve kültürel özellikleri de dâhil olmak üzere Batı medeniyetinin özelliklerini benimsemesi gerektiğini destekliyordu.[59]

Panslavist görüşe göre, Avrupa gelişim modeli, sınıf mücadeleleriyle karakterize edilen farklı bir tarihsel geçmişin sonucuydu. Bununla birlikte, Rusya'nın ağırlıklı olarak köylülerden oluşan toplumsal yapısında sınıf mücadelelerinin yokluğu, farklı bir gelişim biçimini gerektiriyordu.[60]

Diğer yandan, Batıcıların görüşüne göre, Rusya'nın politik kalkınmasının önünde bir engel teşkil eden feodalizmden, Batı ülkelerinin sosyo-politik yönleri kabul edilerek kurtulunmalıydı. Bu şekilde bir gelişim çizgisinin takip edilmesi, Rusya'nın Batılı devletlere kıyasla geriliğinin giderilmesi açısından anahtar rol oynamaktaydı.[61]

SSCB'nin dağılmasından sonra Batıcılar ve Panslavistler arasındaki bölünme yeni bir jeopolitik ortamda canlandı. 19. yüzyılın entelektüel hareketlerine benzer bir şekilde, bu dönemdeki siyasi tartışmalar, Rusya'nın Batılı bir gelişim yolunu mu izlemesi gerektiği yoksa bunun yerine, Batı örneğinin dışında Rusya'nın özgünlüklerini mi takip etmesi gerektiği sorusuna yoğunlaştı. İkinci görüş için ana argüman, Rusya'nın özgün tarihi ve coğrafi özelliklere sahip olduğu teması etrafında toplandı ve bu farklılıklar Rus politikacıların farklı bir gelişim yolunu uygulamasını gerektirmekteydi.[62]

1990'larda Rus siyasetindeki Batıcıların argümanlarına göre, Rusya'nın ekonomik ve politik alandaki gelişimi, parlamenter demokrasi ile piyasa ekonomisinin benimsenmesine dayanmaktaydı.[63]

Yeni-panslavistler için ise, Rusya'nın ulusal güvenliğiyle doğrudan bağlantılı görülen Belarus ve Ukrayna ile yeniden yakın ilişkiler içinde olunmalıydı. Bu görüş, söz

---

[59] a.g.e., 8-11.
[60] Aryanta Nugraha, "Neo-Eurasianism in Russian Foreign Policy: Echoes from the Past or Compromise with the Future? ", **Global and Strategis**, vol. 9, no. 1 (2018): 100-110.
[61] Vladimer Papava, "The Eurosianism of Russian Anti-Westernism and the Concept of 'Central Caucaso-Asia", **Russian Politics and Law**, vol. 51, no.6 (2013):45-52.
[62] William Zimmerman, **a.g.e.**, 30-35.
[63] Valerii Senderov, **a.g.e.**, 30-40.

konusu devletlerle gümrük birliğinin kurulmasına yönelik girişimlerin yanı sıra, özellikle ekonomik işbirliği çabalarında yankılarını buldu. Bu açıdan yeni-Panslavistler, Doğu Avrupa'daki etnik çatışmalara NATO müdahalesinin Rusya'nın ulusal güvenliği için büyük bir tehdit oluşturduğu tezini desteklemekteydi.[64]

Öte yandan, SSCB'nin dağılması, Rusya'nın karar vericilerini yeni jeopolitik sorunlarla baş başa bıraktı. Orta Asya ve Kafkasya'daki güç boşlukları ve kaybedilmiş topraklar bu siyasi tartışmaları bazı çözüm girişimlerine dönüştürdü. Bu girişimde, 19. yüzyılın felsefi tartışmaları yeni-Avrasyacılık biçiminde başka bir görünümle yeniden canlandı.[65]

Bu ortamda Neo-Avrasyacılar, Rusya'nın özgün gelişim çizgisini tatbik etmek zorunda olduğu düşüncesindeki Panslavistler'in Batı karşıtlığına sahip çıkmaktaydı. Batıcılar ve Panslavistler arasındaki teorik tartışmalar yerine, neo-Avrasyacı görüş ayrıca Rusya'nın yakın çevresindeki gerçek siyasi sorunlara daha fazla önem vermeyi tercih etti. Rusya'nın Kafkasya ve Orta Asya'daki etkisinin eski haline getirilmesi amacıyla, bu politik görüş Rusya'nın uluslararası siyaset alanındaki statüsünü yeniden kazanma girişiminin teorik bir gerekçesi haline geldi. 2008'deki Rusya-Gürcistan savaşına ek olarak, AB'nin Ukrayna'yla yakınlaşmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan Ukrayna'daki siyasi gelişmeler, neo-Avrasyacı görüşün Batı karşıtı yönünü daha da keskinleştirdi.[66]

Bu açıdan, söz konusu politik gruplaşmaları tanımlamayı amaçlayan çalışmalara değinmek yerinde olacaktır. Rusya'nın yerel siyasal çevrelerini Atlantikçiler, neo-Panslavistler ve Avrasyacılar altında analiz etmenin mümkün olduğunu belirten çalışmalara göre, Atlantikçi gruplar Rusya için optimal dış politika tercihinin ABD de dâhil olmak üzere Batılı devletlerin politikaları ile uyum içinde hareket etmek olduğunu desteklerken, neo-Panslavistler Rusya'nın siyasi geleceğinin tarihsel Slav kimliğinin yeniden inşa edilmesinde ve Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya gibi yakın bölgelerde daha iddialı siyasi faaliyetlerinde yattığını vurgulamaktadırlar.[67]

---

[64] Aryanta Nugraha, **a.g.e.**, 105-110.
[65] Vladimer Papava, **a.g.e.**, 80-85.
[66] Valerii Senderov, **a.g.e.**, 30-36.
[67] Ed. Stephen White, Richard Sakwa and Henry E. Hale, **Developments in Russian Politics** (London: Palgrave Macmillan, 2010): 225-243.

Aslında, bu iki siyasi grup, çalışmanın birinci bölümünde belirtildiği gibi dengeleme ve peşine takılma stratejisi biçimindeki politika seçeneklerini temsil etmektedir.[68] Daha önce de belirtildiği gibi, dengeleme ve peşine takılma stratejisi uluslararası politikada daha güçlü aktörlerin varlığında iki farklı davranış modelini yansıtmaktadır. Belirli devletlerin daha güçlü aktörler karşısında azalan maddi gücünün bir sonucu olarak, devletler, dengeleyici politikaları uygulama ya da beklenen fayda ve ek kazanımlar temelinde güç kazanan aktör ile saf tutma seçenekleri ile karşı karşıya kalmaktadır.

Atlantikçi gruplar için en uygun politik seçim, Rusya Soğuk Savaş döneminden sonra çok daha zayıf bir konumda olduğu için daha güçlü aktörlerle aynı tarafta olmak yoluyla mümkün olduğunca fazla güç kazanmaktır. ABD ve AB'nin Soğuk Savaş sonrası düzende daha güçlü aktörlerin rolünü üstlendiği göz önüne alındığında, Rusya'nın dış politika vizyonu, Batı güçleriyle yakın ilişkiler kurma temelinde kurulmalıdır.

Türkiye'nin bu yönüyle Rusya'nın Batı ile yakınlaşmasını kolaylaştıracak bir aracı işlevi görmesi beklenmektedir. Gerçekten de, Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk aşamalarında ikili ilişkilerde işbirliği alanlarını genişletmeye yönelik karşılıklı çabalar bu faktörün bir yansıması olarak değerlendirilebilir.[69]

Bununla birlikte, Atlantikçilerin peşine takılma stratejisi vizyonuna, bölgesel alanda daha iddialı politik hamleleri savunan yeni-Panslavistler tarafından karşı çıkılmaktadır. Bu görüşün dış politika vizyonunun, Rusya'nın Slav kimliğine ve Doğu Avrupa'daki tarihi ve kültürel bağlantılarına özel bir vurgu yaparak bölgesel güç dengesi üzerindeki değişimi ifade ettiği söylenebilir. [70] Ancak, bu tür bölgesel bir atılganlığın, Soğuk Savaş döneminden sonra Balkan ülkeleriyle kültürel yakınlığına özel bir dikkat göstermeye başlaması nedeniyle Türkiye'yi potansiyel bir rakip olarak konumlandırması beklenmektedir. Bu nedenle, iki devletin, aynı bölgedeki farklı

[68] Richard Sakwa, **Putin: Russia's Choice**, 2.ed. (London: Routledge, 2008): 268-270.
[69] Richard Sakwa, **Russian Politics and Society,** 4.ed. (London:Routledge, 2008): 187.

[70] Marlene Laurelle, **Russian Eurosianism: An Ideology of Empire** (Washington, D.C:John Hopkins University,2008): 171-188.

vizyonları, Türkiye-Rusya ilişkilerindeki yakınlaşma sürecini kısıtlayıcı bir etkide bulunmaktadır. [71]

Atlantikçilerin peşine takılma stratejisi vizyonu karşısında, Avrasyacı düşünce farklı bir perspektif sunmaktadır. Bu felsefi görüşün dış politika vizyonuna yansımaları, pragmatizm ve çok kutupluluk terimleriyle tanımlanmaktadır.[72]

Bu görüşe göre, Rusya için en uygun politika seçeneği ABD'nin tek taraflılığının egemen olduğu tek kutuplu bir dünya düzenine karşı koymaktır. Bu da çok kutuplu bir uluslararası sistemin pekiştirilmesini mümkün kılan politika girişimlerinin uygulanmasını gerektirmektedir. Ancak böyle bir uluslararası düzenin kurulmasının yolunun, Rusya'nın Avrasya'da kaybedilen etkisinin yeniden inşa edilmesinden geçtiği düşünülmektedir. Bu bağlamda Avrasyacılar, Batılı devletler karşısında büyük güç statüsü kazanabilmek amacıyla kendi dış politika vizyonlarının gerçekleştirilmesi için Rusya'nın artan iddialılığını bir önkoşul olarak görmektedir.[73]

Söz konusu politika anlayışı, Avrasyacılığı pragmatik bir siyasi görüş benimsemeye teşvik etmektedir. Diğer yandan bu pragmatik taraf, farklı koşulların gerektirdiği durumlarda dengeleme ve peşine takılma stratejisi alternatiflerinin seçilmesine olanak tanımaktadır. Sabit bir yönelim yerine, dengeleme ve peşine takılma stratejisi, Avrasyacılık perspektifinden bakıldığında, Rusya'nın büyük stratejik yönelimi için tamamlayıcı araçlara dönüşmektedir.[74]

Avrasyacıların amaçları açısından, Rusya'nın üçüncü ülkelerle stratejik ortaklıklar kurması gerektiği açıktır. Örneğin bu ortaklıklar arasında, Rus siyasetinde yeni-Avrasyacı düşüncenin temsilcisi olarak kabul edilen Alexander Dugin, Türkiye'nin jeostratejik önemine özel bir vurgu yapmaktadır. Ona göre, Türkiye-Rusya

---

[71] "Russia and Turkey Remain Rivals in the Balkans", https://balkaninsight.com/2018/09/18/russia-and-turkey-remain-rivals-in-the-balkans-09-14-2018/ [08.05.2019]

[72] Bu çalışmanın sınırlı kapsamı nedeniyle, bu bölümdeki Avrasyacılık terimi, yalnızca Rusya'nın dış politikasına yansımalarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Yeni Avrasyacılık ve pragmatik Avrasyacılık konuları altında farklı Avrasyacı yaklaşım türleri olsa da, dış politikayla ilgili bu düşüncenin iki temel özelliğini aşağıdaki gibi belirlemek mümkündür: *1. Rusya, Avrupa ve diğer medeniyetlerden ayrı bir medeniyeti temsil etmektedir.*
2. Rusya Avrasya'nın stratejik bölgesinde "tarihin jeopolitik ekseni" olarak özel bir misyona sahiptir. Bkz. Richard Sakwa, **Russian Politics and Society**, 379.

[73] Alexander Dugin, **Eurasian Mission: An Introduction to Neo-Eurasianism** (London: Arktos, 2014):12-15.

[74] Ed. Dmitry Shlapentokh, **Russia between Eastland West: Scholarly Debates on Eurasianism** (Leiden: Brill, 2007):23.

ilişkilerinde yakınlaşma, Rusya'nın büyük güç statüsüne ulaşması ve yakın çevresindeki Batı etkisine karşı bir koz kazanması açısından hayati bir önem taşımaktadır. Ayrıca, Dugin, Türkiye ve Rusya'nın yeniden yakınlaşmasının, bu stratejik ortaklığın İran'a genişletilmesiyle konsolide edilmesi gerektiğini savunmaktadır. "Eurasian Mission: An Introduction to Eurasianism" adlı kitabında Dugin bu durumu şöyle ifade etmektedir:

> *"Orta Asya'nın entegrasyonu sürecinde ana bölgesel ortağımız Türkiye'dir. Avrasya fikri, bugün Doğu'da yerleşmiş olan Batı eğilimleri nedeniyle günümüzde oldukça popüler hale gelmektedir. Türkiye, medeniyet açısından Avrupa Birliği ile olan farklılıklarının ayırdındadır ve Avrasyacılığın bölgesel hedefleri ve çıkarları için öneminin yanı sıra, küreselleşme tehdidinin ve egemenliğinin daha da kaybedilmesinin önüne geçmesi açısından da önemli olduğunun bilincindedir. Türkiye'nin Rusya Federasyonu ve İran ile stratejik bir ortaklık kurması hayati öneme sahiptir. Türkiye geleneklerini ancak çok kutuplu bir dünya çerçevesinde sürdürebilecektir. Politikacılardan ve sosyalistlerden dini ve askeri seçkinlere kadar Türk toplumunun bazı kesimleri bu durumu anlıyor. Böylece, Moskova-Ankara ekseni, uzun süreli karşılıklı yabancılaşmaya rağmen jeopolitik bir gerçeklik haline gelebilir.*[75]

Yukarıdaki görüşlerin, Rus karar vericilerin dış politika hedefleri üzerinde etkili olduğunu, Rusya'nın mevcut dış politika adımları üzerinden anlamak mümkündür. Bu bağlamda, Rusya'nın mevcut dış politika yaklaşımının iki ana terim ile tanımlandığını hatırlatmak yerinde olacaktır. Bu terimin ilk boyutu, Rusya Devlet Başkanının pragmatik tarafına odaklanırken, diğer boyutu Rusya'nın, ABD etkisi karşısında karşı-dengeleme önlemleri uygulamak anlamına gelen çok kutuplu bir uluslararası düzen kurulmasının gerekliliği konusundaki aşırı vurgusunu ifade etmektedir.[76]

Dugin'in ayrıca *"Türkiye geleneklerini ancak çok kutuplu bir dünya çerçevesinde sürdürebilecektir"* diyerek Rusya'nın çok kutuplu hedefi ile Türkiye'nin bu çabadaki

---

[75] Dugin, **a.g.e.**, 44.

[76] Çok kutuplu dünya düzeninin Rus karar vericiler için önemi, Kafkasya bölgesini Rusya'nın ulusal çıkarları ve güvenliği ile doğrudan bağlantılı olarak gören Yakın Çevre Doktrini'nden de anlaşılabilir. Rusya'nın bölgesel politikadaki hedefleri, Kafkasya bölgesinde ABD'nin etkisine karşı karşı-dengeleme politikaları uygulamak zorunda olduğundan, Türkiye'nin yakın çevre doktrininin amaçlarına uygun olarak konumlandırılması, Rusya'nın bölgesel politika hedefine ulaşılması için önemli bir politika gereğidir. Bakınız: Richard Sakwa, **Putin: Russia's Choice**, 40-69.

rolü arasında doğrudan bir bağlantı kurduğu göz önüne alındığında, Rus karar vericilerin dış politika amaçlarının Avrasyacıların siyasi görüşleriyle uyuştuğunu söylemek olasıdır.

Öte yandan, Türkiye'nin Suriye krizinin çözüm sürecinde Rusya ile yakınlaşması, Avrasyacıların Türkiye-Rusya ilişkilerinin seyri konusundaki görüşünün bir yansıması niteliğindedir. Dugin'in Türkiye ile bir ortaklık kurmak ve daha sonra bunu İran'a genişletmek hedefi gibi, Suriye ihtilafının çözümü için bu üç devletin himayesi altında Astana sürecinin hayata geçirilmesi, Rus karar vericilerin Avrasyacıların dış politika vizyonlarını bölgesel politikalarında uyguladığını göstermektedir.[77]

Rusya ile İran arasındaki ikili ilişkilerin çoğunlukla Ortadoğu'daki fiili bir ittifak temelinde tanımlandığı gerçeği göz önüne alındığında, Türkiye'nin bu fiili ittifakla olan yakın bağları, Avrasyacıların dış politika görüşlerinin Rus siyasetinde baskın siyasal görüş konumunda olduğunu göstermektedir.[78]

Ayrıca, bir sonraki bölümde analiz edilecek olan Su-24 krizinin çözümü sürecinde, söz konusu siyasi vizyonun etkili olduğu düşünülmektedir. Rusya'nın Su-24 krizini takiben Türkiye ile bozulan ilişkilerine rağmen, iki ülke de kısa süre içerisinde normalleşme sürecini yakalayabilmiştir. Bu hızlı değişimin, Rusya'nın dünya siyasetinde çok kutupluluk temeline dayalı stratejik hedeflerine vurgu yapan ve bu hedefe ulaşılmasında Türkiye'nin yapıcı rolünü önemseyen Avrasyacı görüşle bağlantılı olduğu görülmektedir.[79]

4.1. Suriye İç Savaşı'nın Etkisi

Rus siyasetinde yerel siyasal grupların dış politika yönelimlerini değerlendirdikten sonra, Türk siyasetindeki baskın politika gruplarının dış politika hedefleri içinde

---

[77] Erel Tellal, "Avrasya'da Türkiye-Rusya İlişkleri" in **Kuşku ile Komşuluk**, 181-205.

[78] Türkiye'nin Avrasyacı siyasi gruplar perspektifinden jeopolitik önemi, Rusya'nın Ukrayna'daki politikalarından da çıkarılabilir. Rusya, Ukrayna'nın enerji ulaşım yollarındaki jeopolitik önemini sürekli olarak baltalamayı amaçladığı için, Türkiye'nin jeopolitik konumunu bu amaç için bir alternatif olarak değerlendirmektedir. Türk Akımı ve Güney Akımı projeleri gibi önerilen boru hattı projeleri aracılığıyla, Rusya, Türkiye'yi Ukrayna topraklarını atlamak için güvenilir bir ortak devlet olarak görmektedir. Hasan Selim Özertem, "Turkey and Russia: A Fragile Friendship", **Turkish Policy Quarterly**, vol. 5, no. 4 (2017): 130.

[79] Ed. Rémi Piet and Licínia Simão, **Security in Shared Neighbourhoods Foreign Policy of Russia, Turkey and the EU** (New York: Palgrave Macmillan, 2016):17-25.

Rusya'nın konumunu nasıl algıladıklarına odaklanmak uygun olacaktır. Bu bağlamda, Türkiye'nin çıkarlarıyla Rusya'nın çok kutupluluk çabaları arasında doğrudan bir bağlantı kuran Dugin'in yukarıda belirtilen alıntısını hatırlamak yerinde olacaktır. Bu alıntıda Dugin, "*Politikacılardan ve sosyalistlerden dini ve askeri seçkinlere kadar Türk toplumunun bazı kesimleri bu durumu anlıyor. Böylece, Moskova-Ankara ekseni, uzun süreli karşılıklı yabancılaşmaya rağmen jeopolitik bir gerçeklik haline gelebilir"* iddiasındadır.[80]

Bu bağlamda, Türkiye'nin Suriye'de Rusya ile yakınlaşmasını sağlayan iç politik gelişmelerin irdelenmesi gerekmektedir. Ayrıca, bu analizin, başlangıçtaki karşıt konumlarına rağmen, Türkiye ve Rusya'nın Suriye'de nasıl ortak bir zemin oluşturdukları sorusuna cevap bulması beklenmektedir.

İlk soruya ilişkin olarak (Türkiye'nin Rusya ile ortak zeminde buluşmasını sağlayan yerel siyasi nedenler), 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin sonuçlarına odaklanmak uygun olacaktır. Türkiye'nin ABD'nin darbe girişimi konusundaki tutumundan duyduğu memnuniyetsizliğinin bir sonucu olarak, Rusya'nın Türkiye'ye verdiği açık destek, Su-24 krizinin olumsuz etkilerinin üstesinden gelmek için olumlu bir etkide bulunmuştur.

İkinci soruyu yani (Türkiye ve Rusya'nın, Suriye savaşı beklentisi üzerine başlangıçta farklı konumlarına rağmen ortak bir zemin oluşturmayı nasıl başardıkları) cevaplamak için, ABD'nin Suriye savaşındaki yerel aktörleri desteklemesini öngören sınır ötesi dengeleme stratejilerinin,[81] Türkiye'nin bölgede ABD politikalarından uzaklaşmasına yol açtığını vurgulamak gerekmektedir.[82]

ABD'nin, PKK'nın bir kolu olarak görülen YPG terör örgütüne verdiği açık desteğin sonucu olarak, Suriye'deki savaşta Rus varlığı, Türk karar vericilerin gözünde

[80] Alexander Dugin, **a.g.e.**, 44.
[81] Stephen M. Walt, "The End of the American Era", **The National Interest**, no.116 (2011):9.
[82] John Mearshimer gibi saldırgan realizmin temsilcileri tarafından çoğunlukla vurgulanan bir terim olan sınır ötesi dengeleme, ABD'nin doğrudan müdahalesi olmadan yerel aktörleri destekleyerek dengeleme politikalarının uygulanmasını ifade eder. Mearshimer'e göre, ABD dış politikasının tarihsel gelişimi çoğunlukla ABD'nin uzak coğrafi konumunun bir sonucu olarak sınır ötesi dengeleme politikalarının uygulanmasını gerektirmiştir. Bu bağlamda Mearshimer, ABD dış politikasının, yalnızca sınır ötesi dengeleme stratejileri alternatifi uygulanabilir bir seçenek olmaktan çıktığında doğrudan müdahaleyi desteklediğini savunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. John J. Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**, 150-200.

alternatif bir politika seçeneğine dönüşmüştür. Bu nedenle, ABD'nin sınır ötesi dengeleme politikalarının Orta Doğu'daki olumsuz etkilerinin yanı sıra 15 Temmuz'daki darbe girişiminin sonuçları, Türkiye'nin Suriye savaşında Rusya'ya yönelmesini sağlayan iki belirleyici faktör olmuştur.

Türkiye'nin Suriye'deki ABD politikalarından uzaklaşması ve bunun Türkiye-Rusya yakınlaşması üzerindeki etkisiyle başlanacak olursa, ABD politikalarının neden olumsuz bir şekilde Türkiye'yi Rusya'nın Suriye'deki siyasi pozisyonuna doğru yönlendirdiğini hatırlatmakta fayda vardır. Yukarıda da değinildiği gibi, Türkiye'nin ABD'nin YPG'ye olan askeri desteğine muhalefet etmesinin temel nedeni, Suriye'nin kuzeyindeki PKK'ya bağlı bir siyasi yapının kurulmasıyla bozulabilecek sınır güvenliği endişelerinden kaynaklanmaktadır. Türkiye, YPG'yi Türkiye'deki PKK terör örgütü ile doğrudan bağlantılı olarak değerlendirdiğinden, kuzey Suriye'deki YPG'nin olası ilerlemesinin Türkiye'nin güney sınırlarında yankı bulabileceği konusunda Türk politika yapıcıları arasında artan bir endişe hâkimdir. Türkiye'nin bu konudaki endişesi, 29 Haziran 2015 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan tarafından açıkça ifade edilmiştir: *Uluslararası topluluğa, hangi bedelinin ödenmesi gerekirse gereksin, Suriye'nin kuzeyindeki güney sınırımızda yeni bir devlet kurulmasına asla izin vermeyeceğimizi söylüyorum.*[83]

ABD-Türkiye ilişkilerindeki bölünmeyi derinleştiren ve Türkiye'nin ABD politikalarından uzaklaşmasına katkıda bulunan bir diğer siyasi sorun ise Suriye'de güvenli bölgeler yaratılması tartışmalarıyla ilişkilidir. Güvenli bölgeler teklifi, güney sınırlarındaki artan güvenlik tehditleri nedeniyle Türkiye tarafından ileri sürülmüştür. Ancak güvenli bölgelerin korunmasının ABD'yi Suriye iç savaşına çekme potansiyeli doğuracağını öne süren ABD tarafından, bu teklif desteklenmemiştir.

Diğer taraftan, ABD'nin Suriye'deki askeri varlığının bir sonucu olarak fiili olarak oluşturulan bölgeler göz önünde bulundurulduğunda, ABD'nin Türkiye'nin ulusal güvenliğini önceleyecek biçimde güvenli bölgeler tesis edilmesi konusundaki

[83] "Turkey Uneasy as U.S. Support of Syrian Kurds Grows" https://www.nytimes.com/2015/06/30/world/middleeast/turkey-uneasy-as-us-support-of-syrian-kurds-grows.html [05.08.2018].

çekimserliğinin, bu bölgelerin PYD / YPG'nin alan hakimiyetini kaybetmesine yol açabileceği endişesinden kaynaklandığını göstermektedir.[84]

Bu bağlamda ABD'nin çekimserliği, Türkiye'deki G20 zirvesinde dönemin ABD Başkanı Barack Obama tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:[85]

> *Gerçek bir güvenli bölge, kara operasyonları tertiplememizi, o güvenli bölgeye kim girecek, kim çıkacak belirlememizi gerektiriyor? Bu nasıl mümkün olacak? Terörist saldırılar için bir çekim noktası olur mu? Ne kadar personele ihtiyaç duyulur ve bu nasıl sonlanır?*

ABD'nin güvenli bölge oluşturulması konusundaki tavrı, Türkiye'nin Suriye savaşında Rusya ile yakınlaşması için bir itici güç yaratmıştır. Dahası, Türkiye'deki karar alıcılar Suriye ihtilafının çözümü için Rusya-İran ekseni ile daha somut adımlar atma konusunda daha istekli hale gelmişlerdir. Türkiye'nin istekliliğine cevaben, Rusya'daki karar alıcılar, Türkiye'nin güvenli bölge önerisi için haklı gerekçelere sahip olduğunu ifade etmiştir. Nitekim bu durumu, 4 Mayıs 2017 tarihinde Rusya Devlet Başkanı şu şekilde belirtmiştir: [86] *"İkimiz de - ve bu bizim ortak konumumuz - güvenli bölgelerin yaratılmasının, düşmanlıkların daha da sakinleştirilmesi ve durdurulmasına yol açacağı temelinden hareket ediyoruz ".*

Suriye'nin kuzey, orta ve güney bölgelerinde dört güvenli bölge tesis edilmesini öngören Rusya'nın bu konudaki önerisi, Türkiye'nin güney sınırlarını terör örgütlerinin ilerlemesinden korumak için başlattığı Fırat Kalkanı Operasyonu ile fiili bir gerçeklik haline dönüşmüştür. [87]

Türkiye üzerindeki olumsuz etkilerine benzer olarak, 2011-2016 döneminde tatbik edilen ABD'nin Ortadoğu politikaları, Rusya açısından da memnuniyetsizlikle karşılanmıştır. ABD'nin tek taraflılığına karşı koyarak çok kutuplu bir dünya düzeninin

---

[84] Mustafa Kibaroğlu, "Suriye'de 'Güvenli Bölge' Tartışması", **Stratejist**, Şubat 2019 http://openaccess.mef.edu.tr/bitstream/handle/20.500.11779/605/MustafaKibarog%20lu_Stratejist_SuriyeGu%20venliBo%20lge_Suriye2019.pdf?sequence=1 [11.05.2019].

[85] "Turkey Revives Plan for Safe Zone in Syria to Stem Flow of Refugees" https://www.theguardian.com/world/2016/feb/16/turkey-safe-zone-syria-refugees-russian-airstrikes [20.11.2017].

[86] "Turkey and Russia Push for Safe-zones in Syria", http://www.aljazeera.com/news/2017/05/russia-turkey-push-safe-zones-syria-170504053138097.html [05.08.2018].

[87] "Erdogan Plays US and Russia", https://sputniknews.com/columnists/201608261044660930-erdogan-russia-us-jarablus/ [29.11.2017].

pekiştirilmesi hedefiyle hareket eden Rusya için, Libya'da rejim değişikliğine neden olan askeri müdahalenin sonuçları, muhalefetle karşılanmıştır.

Libya'daki iç savaşın başlamasının ve artan sayıdaki sivil kayıpların ardından BM Güvenlik Konseyi (BMGK), Libya rejimini sivilleri zarar görmekten koruma sorumluluğunu yerine getirmeye zorlayacak bir karara varmıştır. Bu bağlamda BMGK, Libya rejiminin Libya vatandaşlarını saldırılardan koruma ve Libya'da sivillerin korunması amacıyla gerekli adımları atması şartını yerine getirmediği sonucuna varmıştır.[88]

Egemen bir devletin sivilleri şiddetten koruma şartını yerine getirmemesi halinde, yabancı devletlerin BMGK'nin ilgili kararına uygun olarak şiddetin durdurulması için müdahale edebileceği sonucuna varan BMGK kararı çerçevesinde, 2011 yılında, "koruma sorumluluğu" (R2P) adı altında, Libya'ya gerçekleştirilen askeri müdahalenin rejim değişikliğiyle sonuçlanması, [89] Rusya'nın R2P ilkesinin, diğer ülkelerde rejim değişikliği için bir araç olarak kullanılabileceği yargısına götürmüştür. Nitekim Rusya, BMGK kararının "Koruma Sorumluluğu" ilkesi altında sadece insani yardım sağlanmasını öngörmesine rağmen, Batılı güçlerin Libya'da tek taraflı bir rejim değişikliği yaptığını yinelemiştir.[90]

Bu açıdan, ABD'nin Suriye'de benzer bir stratejiyi hayata geçirmesi ihtimalinin, Rusya'yı ABD ile karşıt konumlarda bulunmaya yönelttiğini söylemek mümkündür. Nitekim, Rusya'nın, Esad rejiminin desteklenmesiyle Suriye'deki benzer bir gelişimin önlenmesi gerektiğini savunması, bu durumu yansıtmaktadır.[91]

Bu iki faktörün bir sonucu olarak, (Türkiye'nin ABD'nin YPG ile olan ittifakından duyduğu rahatsızlığın artması ve Rusya'nın ABD'nin tek taraflı politikalarından duyduğu memnuniyetsizlik), Türkiye ile Rusya arasındaki yakınlaşma için ortak bir zemin teşkil etmiştir. Bu ortak zemin, Suriye çatışmasını sona erdirmek üzere kalıcı

[88] Matthias Dembinski/Theresa Reinold, "Libya and the Future of the Responsibility to Protect –African and European Perspectives", **Peace Research Institute Frankfurt** (2011): 3-14.
[89]"Responsibility to Protect: The Lessons of Libya", https://www.economist.com/international/2011/05/19/the-lessons-of-libya [25.10.2018].
[90] Christopher S. Chivvis, "Libya and the Future of Liberal Intervention", **Survival**, vol. 54, no. 6 (2012): 70-83.
[91] Fiona Hill and Ömer Taşpınar, "Turkey and Russia: Axis of Excluded", **Survival**, no. 48, no. 1 (2006):86-87.

bir çözüm bulmak için Türkiye, Rusya ve İran'ın garantör devletler olarak katılımıyla Astana sürecinin başlatılmasıyla somutlaşmıştır.

4.2. Türkiye'de 15 Temmuz Darbe Girişiminin Etkisi

ABD politikalarının Türkiye-Rusya ilişkileri üzerindeki etkilerine ek olarak, Türkiye-Rusya yakınlaşmasını mümkün kılan bir diğer gelişme, 15 Temmuz darbe girişiminin siyasi sonuçlarından kaynaklanmaktadır. Söz konusu terör saldırısının Türkiye'nin iç politik yapısı için taşıdığı önemin yanı sıra, Batılı devletlerin darbe girişiminin FETÖ terör örgütü tarafından gerçekleştirildiğini kabul etmekteki isteksizlikleri, Türkiye-Rusya ilişkilerinin normalleşmesine dolaylı yoldan katkıda bulunmuştur. Batı'nın darbe girişimine verdiği düşük düzeyli tepki, Türkiye'deki karar alıcılar tarafından memnuniyetsizlikle karşılanmıştır. Öte yandan, Rusya'nın Türkiye'ye yönelik açık desteği, Su-24 krizinden sonra ikili ilişkileri normalleştirmek için karşılıklı bir isteklilik işareti olarak değerlendirilmiştir.[92] Nitekim Türkiye Dışişleri Bakanı, bu desteği şu şekilde ifade etmiştir: [93] *"Rusya darbe girişimi sırasında bize koşulsuz destek verdi. Başkan Putin'e ve tüm Rusya yetkililerine bu destek için teşekkür ediyoruz "*.

AB ülkelerinin darbe girişiminden sonra Türkiye'nin siyasi tedbirlerine açık desteklerini ifade etmedeki isteksizliği iki argüman etrafında toplanmıştır: Demokratik ilkelerin ihlali ve Türk yetkililerin çeşitli kurumlarda FETÖ'ye bağlı grupların tasfiyesi sırasında hukuk kurallarına uymaması.

AB devletlerinden gelen bu eleştirilere cevap olarak, Türk siyasetçiler, AB üyelerinin, Türkiye karşıtı tutumlarını ve Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'a karşı kişisel düşmanlıklarını ön plana çıkarmak amacıyla, 15 Temmuz darbe girişiminin siyasi sonuçlarını kullanma niyetinde olduklarını belirtmiştir. 10 Ağustos 2016 tarihinde, Türkiye Dışişleri Bakanı doğrudan bu durumu şu şekilde açıklamıştır. *"Ne yazık ki AB*

[92] Hasan Selim Özertem, **a.g.e.**, 128.
[93] "Turkey Thanks Russia for Support During Coup", https://themoscowtimes.com/news/turkey-thanks-russia-for-support-during-coup-54722 [20.11.2017].

bazı ciddi hatalar yapıyor. Darbe girişiminin ardından sınavda başarısız oldular. Dertleri Türkiye karşıtlığı ve Erdoğan karşıtlığı".[94]

Türkiye'nin AB politikalarından uzaklaşmasına neden olan Batılı devletlerin bu eleştirilerine ilave olarak, Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci de 15 Temmuz darbe girişiminin etkileri nedeniyle zarar görmüştür.

Türkiye'nin AB ile bozulan ilişkilerinin arka planında, üye devletlerin bu terör eyleminin failleri hakkındaki sessizliğini sürdürmeyi ya da *bekle ve gör politikası* izlemeyi tercih ettikleri iddiası yatmaktadır. Türkiye'nin darbe girişiminden sonra demokrasi mekanizmasını yeniden tesis etmesinin ardından AB ülkeleri belirsiz bir şekilde olsa da Türkiye'ye desteklerini belirtmek zorunluluğunu hissetmiştir.[95]

Türkiye FETÖ terör örgütü tarafından verilen hasar dolayısıyla gerekli önlemleri almaya çalışırken, AB ülkeleri Türkiye'nin başarısız darbe girişimi sonrasında yaşadığı zorlukları göz ardı ederek, Türkiye'yi anayasal ve demokratik mekanizmaları tesis etmeye davet eden söylem üzerinde ısrarcı olmuştur.[96]

AB üyelerinin bu olayı açıkça kınamadaki isteksizliğinin bir sonucu olarak Türkiye, Türk halkı arasında AB'ne katılım sürecine duyulan isteğin önemli ölçüde azaldığını vurgulamıştır. Türkiye Dışişleri Bakanı bu durumu şu sözlerle açıklamıştır: "*Bu son 15 yılda Türkiye'nin AB üyeliği için çok sıkı çalıştık. Asla yalvarmadık ama çok çalıştık. Şimdi her üç kişiden ikisi AB ile görüşmeleri durdurmamız gerektiğini söylüyor* ".[97]

Öte yandan, Türk makamlarının bu açıklamaları, Türkiye'nin katılım sürecini temelde reddeden Avrupalı politikacılar tarafından eleştirilmiştir. Darbe girişiminin ardından,

---

[94] "Turkey Warns EU It is Making 'Serious Mistakes' Over Failed Coup", https://www.reuters.com/article/us-russia-turkey-europe-minister/turkey-warns-eu-it-is-making-serious-mistakes-over-failed-coup-idUSKCN10L0S9 [20.11.2017].
[95] Cemal Kakışım and Seven Erdoğan, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve 15 Temmuz Darbe Girişimin Ardından Yaşanan Gelişmeler", **KSDB**, vol. 10, no. 18 (2018): 339-410.
[96] **a.g.e.**., 400-410.
[97] "Turkey Warns EU It is Making 'Serious Mistakes' Over Failed Coup", https://www.reuters.com/article/us-russia-turkey-europe-minister/turkey-warns-eu-it-is-making-serious-mistakes-over-failed-coup [20.11.2017].

Avusturya Şansölyesi Christian Kern'in, [98] *"Temel tartışma şudur: AB içinde demokratik standartlara uymayan, insan hakları konusunda sorunları olan, insani ihtiyaçları ve hukukun gerekliliklerini görmezden gelen birini kabul edebilir miyiz?"* şeklindeki söylemi, bu durumun örneğini oluşturmaktadır

AB'nin, Türkiye'nin AB-Türkiye ilişkilerinin kötüye gitmesine neden olan 15 Temmuz darbe girişimine verdiği olumsuz tepki gibi, ABD'nin yanıtı da Türk karar vericiler tarafından samimiyetsiz bulunmuştur. Bu açıdan iki devlet arasındaki ilişkiler, FETÖ terör örgütü liderinin Türkiye'ye iadesinin gölgesinde kalmıştır. ABD'nin iade süreci konusundaki isteksizliği, Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerini normalleştirme konusundaki kararlılığı için önemli bir motivasyon oluşturmuştur. Türkiye Dışişleri Bakanı "*Er ya da geç Amerika Birleşik Devletleri bir seçim yapacaktır. Ya Türkiye ya da FETÖ"*, diyerek 15 Temmuz'da yapılan darbe girişiminin ardından Türkiye'nin ABD politikalarına nasıl yabancılaştığını açıkça ifade etmiştir.[99]

Sonuç olarak, 15 Temmuz darbe girişiminin siyasi sonuçları, Türkiye-Rusya ilişkilerinin normalleştirilmesine dolaylı yoldan katkıda bulunmuştur. Rusya'nın, bu süreçte Türkiye'yi destekleyen söylemi, ABD'nin YPG terör örgütüne açık desteği ve AB üyelerinin darbe girişiminden sonra Türkiye'nin siyasi tedbirlerini destekleme konusundaki isteksizliği karşısında, iki ilişkilerin normalleştirilmesine yardımcı olmuştur.

Nitekim, 19 Aralık 2016'da Rus Büyükelçisi Andrei Karlov suikastı sonrasında, iki devlet arasındaki görüş birliği daha somut hale gelmiştir. Rus Büyükelçisinin suikastının ikili ilişkilerde bozulmaya neden olacağı beklentilerinin aksine, iki devlet bir başka potansiyel krizi atlatmayı başarmışlardır.

Üstelik, her iki devletteki karar alıcılar, mevcut Türkiye-Rusya yakınlaşması ve bunun Batı devletlerinin gözünde yarattığı hoşnutsuzluk arasında doğrudan bir bağlantı kurarak benzer söylemleri kullanmayı tercih etmişlerdir. Örneğin, Türk ve Rus yetkililer bu saldırıyı Suriye'deki Türkiye-Rusya işbirliğini baltalamak için kasıtlı bir

[98] "Turkey Warns EU It is Making 'Serious Mistakes' Over Failed Coup", https://www.reuters.com/article/us-russia-turkey-europe-minister/turkey-warns-eu-it-is-making-serious-mistakes-over-failed-coup [20.11.2017].

[99] "Turkey's PM Warns EU over Post-coup Attempt Statements", https://www.aa.com.tr/en/europe/turkeys-pm-warns-eu-over-post-coup-attempt-statements/616208 [20.11.2017].

eylem olarak nitelendirmişlerdir. Bu argümanlar, özellikle, Ortadoğu'da işbirliği alanlarını genişletmek amacıyla, Türkiye Dışişleri Bakanı'nın Moskova'ya yapması planlanan ziyaretinden bir gün önce gerçekleştiği için, olayın zamanlamasına dikkat çekilmiştir.

Ayrıca, Rusya'daki bazı politikacılar, suikastın ikili ilişkilerin geliştirilmesine karşı bir eylem olduğu iddiasını desteklemiştir. Örneğin, Rusya Liberal Demokrat Partisi lideri Vladimir Zhirinovsky bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: *"Türkiye'deki Büyükelçimizin öldürülmesi bir provokasyondur. Batı, Rusya ile Türkiye arasındaki dostluktan korkuyor."* [100]

Rusya Devlet Başkanı Putin'in suikast olayını Türkiye-Rusya ilişkilerinin normalleşmesine karşı bir provokasyon olarak görmesi gibi, Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan da aynı ifadeyi Başkan Putin ile birlikte kullanmış ve suikastın *"Türkiye ile Rusya arasındaki çok boyutlu işbirliğini bozma amaçlı bir provokasyon eylemi"* olduğunu ifade etmiştir.[101]

4.3. İkili İlişkilerde Ekonomik Boyut: Enerji Faktörü

Türkiye-Rusya ilişkilerinin normalleşmesini kolaylaştıran bir başka boyut, enerji politikaları alanında görülmektedir. Bu bağlamda, enerji politikalarının, ikili ilişkilerdeki araçsal rolüne dikkat çekmek yerinde olacaktır.

Enerji politikalarının araçsallığı, Türkiye-Rusya ilişkilerinin gelişmesini kolaylaştırdığı gibi, Rusya'nın enerji geçiş güzergahında Ukrayna'nın transit bölge rolünü azaltma düşüncesiyle birlikte Türkiye'nin jeostratejik önemini arttırmıştır. Bu durum, Türkiye'nin enerji geçiş yollarında merkez ülke olma politikasıyla birleştiğinde, Su-24 krizinin negatif etkilerinin atlatılması için elverişli bir politik ortam doğurmuştur.[102]

---

[100] "Russian Ambassador to Turkey Shot and Killed by Gunman in Ankara", https://themoscowtimes.com/news/russian-ambassador-to-turkey-reportedly-attacked-by-gunman-in-ankara-56583 [20.11.2017].

[101] Turkey-Russia Ties to Emerge Stronger From Tragedy", https://www.dailysabah.com/editorial/2016/12/20/turkey-russia-ties-to-emerge-stronger-from-tragedy [01.12.2017].

[102] Rusya'nın Ukrayna'nın enerji taşımacılığındaki önemini azaltma girişimleri 6 Aralık 2014 tarihinde Gazprom başkanı tarafından şu ifadelerle açıklanmıştır: "Ukrayna'nın transit ülke olarak rolü sıfıra

Diğer taraftan, enerji alanındaki işbirliği, Rusya'nın Kafkasya ve Karadeniz bölgelerinde etki alanını korumasının stratejik açıdan gerekli olduğunu vurgulayan neo-Avrasyacı yaklaşımın dış politika vizyonuyla da örtüşmüştür.

Söz konusu yaklaşımın, Türkiye'yi ABD politikalarından uzaklaştırarak, Rusya ile yakınlaşmasını sağlama isteği, enerji sektörünü Rusya için etkili bir politik araca dönüştürmektedir.[103] Rusya, boru hattı geçiş güzergahının Türkiye üzerinden geçmesini sağlayarak ve nükleer enerji işbirliğinin pozitif yönlerini ön plana çıkararak, Türkiye'yi Ortadoğu ve Kafkasya bölgelerinde Rusya ile gerçekleştirilecek siyasi işbirliğinin avantajlı etkileri konusunda ikna etmeye çalışmaktadır.

Mersin-Akkuyu nükleer santralinin Rusya işbirliğiyle inşa edilmesi, yukarıda belirtilen dış politika görüşünün yansıması niteliğindedir. Türkiye, bu projeyi Batılı ortaklar yerine NATO üyesi olmayan bir devletle inşa etmeyi tercih ettiğinden, nükleer santral projesi ikili ilişkileri derinleştirmek için karşılıklı istekliliğin bir işareti olarak değerlendirilmektedir.[104]

Rusya Devlet Nükleer Enerji Ajansı Rosatom tarafından inşa edilecek olan Akkuyu enerji santrali, 2010 yılında imzalanan Türkiye ve Rusya arasındaki hükümetler arası anlaşma uyarınca, 1.200 megawatt kapasiteli dört üniteden oluşacaktır.[105]

Akkuyu projesinin, Türkiye'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirme politikası açısından iki yönlü avantaj sağladığı düşünülmektedir. Nükleer enerji alımının Türkiye'nin doğalgaza olan bağımlılığını azaltması beklenirken[106], Akkuyu'nun inşası için imzalanan anlaşmanın Türkiye'ye teknoloji transferini sağlaması öngörülmektedir. Türkiye'nin dış politika alternatiflerini çeşitlendirme konusundaki ısrarının arkasındaki temel gerekçelerden birinin, Batı devletlerinin teknoloji transferini kabul

indirilecek". Bakınız: Natalia Ulchenko, "From South Stream to Turkish Stream: Underlying Reasons and Consequences of Transformation", **Russian Analytical Digest**, no. 163 (2015): 7

[103] Stephen J. Flanagan, "The Turkey–Russia–Iran Nexus: Eurasian Power Dynamics", **The Washington Quarterly**, vol. 36, no.1 (2013): 165-170.

[104] Şener Aktürk, "Toward a Turkish-Russian Axis?", 19-21.

[105] "Akkuyu: Turkey's First Nuclear Reactor Site", https://www.aljazeera.com/news/2018/04/akkuyu-turkey-nuclear-reactor-site-180402144929267.html [10.10.2018].

[106] Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, 4 Nisan 2018'de Akkuyu ile Türkiye'nin doğalgaza olan bağlılığını şu şekilde açıkladı: "Bu şekilde (Akkuyu Projesi), enerji sepetimizi daha güçlü hale getireceğiz; . "Bakınız: "Putin and Erdogan's Atomic Alliance: Russia and Turkey Strike Nuclear Power Deal", https://www.express.co.uk/news/world/941318/vladimir-putin-recep-tayyip-erdogan-russia-turkey-nuclear-power-plant-akkuyu-mersin [07.09.2018].

etmekteki isteksizliği etrafında toplandığı göz önüne alındığında, Akkuyu Projesi'nin Türkiye tarafından bir dış politika aracı olarak kullanılabilme potansiyeline sahip olduğu söylenebilir.

Şekil 4: Türkiye'nin Doğal Gaz İthalatının Kaynakları

"Akkuyu Nuclear Plant: Turkey and Russia's Atomic Connection https://www.dw.com/en/akkuyu-nuclear-plant-turkey-and-russias-atomic-connection/a-43241154 [30.10.2018].

Rusya'nın nükleer enerji politikaları perspektifinden bakıldığında, üçüncü ülkelerde nükleer tesislerin inşa edilmesinin bir dış politika aracı olarak değerlendirildiği iddia edilebilir. Söz konusu projelerin ekonomik katkısının yanısıra, Rusya'nın bölgesel politikalarında avantaj sağlayabileceği değerlendirilmektedir.[107] Nitekim, enerji politikalarının yürütülmesinden Rus Dışişleri Bakanlığı'nın sorumlu oluşu, enerjinin dış politikadaki araçsallığına işaret etmektedir.

Rusya, enerji işbirliğinin getireceği politik avantajlar sayesinde, komşu ülkelerde nükleer enerji santralleri inşa etmeyi sürdürmeyi amaçlamaktadır.[108] Belarus, Hindistan ve Çin'deki benzer nükleer projelerin Rus ortaklığının desteğiyle devam ettiği göz önüne alındığında, Rusya'nın nükleer enerji işbirliği alanında etkili bir aktör olma niyetinde olduğu görülmektedir.

[107] Ed. Baskın Oran. **Türk Dış Politikası Cilt: III 2001-2012** (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013): 550.
[108] Mitat Çelikpala, "Rusya Gazı Keser mi?", 205-220.

Akkuyu nükleer santralinin Rus devlet şirketinin işbirliği ile inşası Türkiye için de ekonomik avantajlar sağlamaktadır. Enerji talebindeki göstergeler, Türkiye'nin yıllık ihtiyacındaki artışın yüzde 8 olduğuna işaret etmektedir. Bu oran Türkiye'yi, Çin'den sonra sürdürülebilir enerji arzına ihtiyaç duyan ülkeler arasında ikinci sıraya koymaktadır. Üstelik dünyanın ilk 10 ekonomisi arasında yer almayı amaçlayan Türkiye'nin 2023 hedefleri, enerji arzının nükleer santrallerle desteklenmesini gerektirmektedir.[109] Nitekim, 2023 hedeflerine göre, Türkiye'nin üç nükleer tesise sahip olması ve enerji ihtiyacının yüzde 20'sini bu nükleer santrallerden karşılaması beklenmektedir.[110]

Nükleer enerjinin ekonomik faydalarının yanı sıra, sivil nükleer enerjiyi alternatif olarak daha cazip hale getiren bir dizi stratejik faktör bulunmaktadır. Nükleer teknolojinin çift yönlülüğü nedeniyle, nükleer tesislerin inşası ülkelerin stratejik önemini artıran bir faktör olarak kabul edilmektedir. Scott D. Sagan bu devletleri, *"Askeri Tehdidi Olmayan Nükleer Güçler"* olarak nitelendirmektedir.[111]

Öte yandan, bu politika, çeşitlendirilmiş ve güvenilir enerji kaynaklarına sahip bir enerji merkezi olma hedeflerini içeren Türkiye'nin enerji stratejisiyle de örtüşmektedir. 2003 yılında Rus doğal gazını taşımaya başlayan Mavi Akım Projesi ile Türkiye, kuzey-güney nakil yolu için avantajlı bir konum elde etmiştir. Yılda 16 bcm kapasite ile 2003 yılında faaliyete geçen Mavi Akım boru hattı, Rusya'nın transfer rotalarını çeşitlendirme konusundaki hedefleri ve Türkiye'nin Kuzey-Güney enerji nakil yolu temelindeki siyasi amaçları arasındaki uyumu temsil etmektedir.[112]

[109] Şener Aktürk, "Türkiye'nin Rusya ile İlişkilerinin Yükselişi ve Gerilemesi", 208.
[110] Mehmet Melikoğlu, "The Role of Renewables and Nuclear Energy in Turkeys Vision 2023 Energy Targets: Economic and Technical Scrutiny", **Renewable and Sustainable Energy Reviews**, vol. 62, no.10 (2016): 5-10.
[111] Steven E. Miller and Scott D. Sagan, "Nuclear Power without Nuclear Proliferation?", **Daedalus**, Vol. 138, No. 4 (2009): 7-18.
[112] Tuncay Babalı, "Turkey at the Crossroads", **Middle East Quarterly**, vol. 16, no.2 (2009): 25-30.

Şekil 5: Mavi Akım Boru Hattı

Manfred Hafner and Simone Tagliapietra, "Turkish Stream: What Strategy for Europe?", **FEEM Working Papers** (2015): 9.

Siyasi ilişkilerde enerjinin araçsallığı, 1 Aralık 2014 tarihinde Rusya Devlet Başkanı Putin'in Türkiye'ye yaptığı ziyaret sırasında açıkladığı Türk Akımı projesinin gelişimi göz önüne alındığında daha belirgin hale gelmektedir. Bu ziyaret sırasında Putin, Rus doğal gazını Bulgaristan üzerinden Avrupa'ya taşımayı amaçlayan Güney Akım Projesi'nin gündemden düştüğünü açıklamıştır. Azerbaycan merkezli Güney Gaz Koridorunu karşısında rakip olarak değerlendirilen Güney Akım projesinin iptali, doğal gazın Avrupa ülkelerine Türkiye üzerinden ulaştırılmasını amaçlayan Türk Akım projesini ön plana çıkarmıştır.[113]

Rusya'nın Güney Akım projesini iptal etme kararının arkasındaki ekonomik dinamiklerin yanı sıra, bu kararın Türkiye-Rusya ilişkilerinde siyasi faktörler temelinde değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Rusya'nın siyasi çıkarları açısından bakıldığında, Ukrayna'nın enerji nakil yollarının dışında bırakılması hedefinin

[113] John Roberts, "The Impact of Turkish Stream on European Energy Security and the Southern Gas Corridor",**Atlantic Council** (July 2015): 7-15.

belirleyici faktörlerden biri olduğu görülmektedir.[114] Bu hedef, özellikle Ukrayna'daki 2006 Turuncu Devrimi'nin başlamasından sonra daha belirgin hale gelmiştir.[115]

Batı yanlısı ve Rusya karşıtı gösterilerin ardından, Ukrayna'nın enerji nakil rotalarındaki önemini azaltma politikası, Rus devletini alternatif yollar aramaya yöneltmiştir. Güney Akım projesi bu amaç için başlangıçta önerilen alternatif rotalardan biri olsa da, AB'nin, projenin Rusya'nın enerji ticareti konusundaki hâkimiyetini artırabileceği yönündeki endişeleri, projenin iptal edilmesine yol açmıştır. AB'nin bu yöndeki isteksizliği, Rusya'nın Ukrayna ve Karadeniz'deki iddialı politikalarıyla daha çok somutlaşmıştır. Kırım'ın ilhak edilmesinden sonra, proje her iki tarafın da karşılıklı isteksizliği sonucunda rafa kaldırılmıştır.[116]

Güney Akım projesinin iptal edilmesi ise Türkiye'nin nakil rotası olarak önemini arttırmıştır.[117] Bu durumun açık bir örneği olarak, Rusya Devlet Başkanı, Ankara'yı ziyareti sırasında Güney Akım projesinin bitişini aşağıdaki şekilde açıkça dile getirmiştir:

> *"Avrupa Komisyonu'nun, bu projenin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmayan pozisyonunu dikkate alarak, Avrupa Komisyonu'nun pozisyonunun yapıcı olmadığını düşünüyoruz. Avrupa Komisyonu bu projenin gerçekleştirilmesinde yardımcı olmadı; uygulamada engellerin yaratıldığını görebiliriz. Dolayısıyla, Avrupa bunu uygulamak istemiyorsa, gerçekleşmeyeceği anlamına geliyor."*[118]

---

[114] GülistanErdal, Hilmi Erdal and Kemal Esengün, "The Causality between Energy Consumption and Economic Growth in Turkey", **Energy Policy**, vol. 36, no. 10 (2008): 3838-3842.

[115] 2006'daki Rus karşıtı gösterilerin ardından, iki devlet arasındaki fiyat anlaşmazlığı nedeniyle Rusya'dan Ukrayna'ya doğal gaz arzı kesildi. Aynı şekilde, Rusya, 2009 yılında Ukrayna'ya doğal gaz tedarikini iki hafta boyunca kesmeye karar verdi. Bakınız: Zeyno Baran, "EU Energy Security: Time to End Russian Leverage", **The Washington Quarterly**, vol. 30, no.4 (2007): 135-144.

[116] Nurşin Ateşoğlu Güney, "EU-Russian Relations: The Limits of Mutual Energy (Inter)dependency", **Bilgesam**, no. 1175 (2014): 1-4.

[117] Gazprom başkanı Alexey Miller, 14 Ocak 2016 tarihinde bu durumu şöyle açıklıyor: "Avrupa'nın, yeni Türk Akımı doğalgaz boru hattına güvenmek dışında, Ukrayna'dan gaz geçişiyle ilgili riskleri azaltması için başka seçeneği bulunmamaktadır." Bakınız: "Russia's Gazprom Expects Agreement on Turkish Stream Pipeline in October", https://www.reuters.com/article/us-russia-gazprom-idUSKCN11L1X2 [31.10.2018].

[118] Manfred Hafner and Simone Tagliapietra, **a.g.e.**, 8-10.

Ayrıca, Rusya Devlet Başkanı, Türkiye'nin jeostratejik konumu ile Rusya'nın enerji politikalarının gerçekleştirilmesi arasındaki bağlantıyı şu şekilde ifade etmiştir:

> *"Türkiye ekonomisinin artan ihtiyaçlarını karşılamak ve uygun görüldüğü takdirde Güney Avrupa'daki tüketiciler için Türkiye sınırındaki Türkiye topraklarında Yunanistan sınırında ek bir gaz aktarım merkezi oluşturmak için başka bir boru hattı sistemi kurmaya hazırız".* [119]

Türkiye'nin siyasi hedefleri açısından bakıldığında, Türk Akımı projesi yalnızca Rusya ile ikili ilişkileri derinleştirmekle kalmayacak, aynı zamanda Güney Gaz Koridoru'nun tamamlanmasıyla Türkiye'yi enerji taşımacılığında merkez ülke konumuna getirecektir. AB'nin tek alternatif boru hattı güzergâhının Türkiye topraklarından geçmesi beklendiğinden, Türk Akımı projesinin Türkiye'nin AB'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirme politikalarına da katkıda bulanacağı açıktır.[120] Diğer taraftan bu merkezi konumun Türkiye'ye AB ile ilişkilerinde siyasi açıdan enerjinin araçsallığından yararlanma fırsatını vereceği değerlendirilmektedir.

Şekil 6: Türk Akımı Boru Hattı

---

[119] A.g.e., 16.

[120] Berna Haktanırlar Ulutaş, "Determination of the Appropriate Energy Policy for Turkey", **Energy**, vol. 30 (2005): 1146–1161.

Manfred Hafner and Simone Tagliapietra, "Turkish Stream: What Strategy for Europe?", **FEEM Working Papers** (2015):17.

Bununla birlikte, Türkiye-Rusya ilişkilerinde ekonomik ve politik dinamiklerin iç içe geçen yapısı, rekabet olasılıkları ve güvenlik endişelerini beraberinde getirmektedir. Rusya'nın bölgesel politikalarındaki mevcut tutumu, enerji güvenliği konusundaki endişeleri arttırmaktadır. Örneğin, Ağustos 2008 Gürcistan ihtilafı, Rusya'nın politik hedeflerini gerçekleştirmek için enerji sektöründeki avantajlı konumunu kullanabileceğini ortaya koymuştur.[121]

Öte yandan, iki devletin enerji politikaları arasındaki farklardan kaynaklanan engellerin varlığından bahsetmek yerinde olacaktır. Rusya'nın, AB'nin enerji pazarındaki üstün konumunu korumayı hedeflemesi dolayısıyla, Türkiye tarafından desteklenen alternatif boru hattı projeleri, Rusya'nın söz konusu enerji politikalarına tezat oluşturmaktadır. Rusya'nın iddialı dış politikası ve enerji piyasalarından edindiği finansal avantaj arasındaki bağlantı göz önüne alındığında, Rusya'nın üstün pozisyonuna aykırı olan alternatif boru hatları, Türkiye-Rusya enerji ilişkilerinde işbirliğinin derinleştirilmesini engelleyen olumsuz bir faktör olarak durmaktadır. [122]

Türkiye-Rusya enerji işbirliğinin gelişmesinin önündeki aksaklıklar özellikle doğal gazı Hazar Havzası'ndan Avrupa ülkelerine Türkiye üzerinden taşımayı amaçlayan Güney Gaz Koridoru projesi üzerinde yoğunlaşmaktadır.[123] Rusya'nın bu alternatif boru hattı güzergâhının, enerji kaynaklarının taşınmasındaki hâkimiyetinin korunması ile ilgili siyasi çıkarlarına zarar verebileceği yönündeki itirazlarına rağmen, Güney Gaz Projesi, Türkiye'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirme politikası açısından öncelikli bir konumda bulunmaktadır.[124]

---

[121] Karen Smith Stegen, "Deconstructing the ''Energy Weapon'': Russia's Threat to Europe as Case Study", **Energy Policy**, vol. 39 (2011): 6505–6510.
[122] Adam Balcer, 85.
[123] Mert Bilgin, "Geopolitics of European Natural Gas Demand: Supplies from Russia, Caspian and the Middle East", **Energy Policy**, vol. 37 (2009): 4482–4492.
[124] Güney Kafkasya Boru Hattı, Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) ve Trans-Adriyatik Boru Hattı'ndan (TAP) oluşan Güney Gaz Koridoru projesinin bir sonraki adımı, Hazar gazının Rusya'nın aracı rolü olmadan alınması amacıyla, Trans-Hazar boru hattı projesi ile bu boru hattı güzergâhının Kazakistan ve Türkmenistan'a doğru uzatılmasını öngörmektedir. Hazar Denizi'ndeki Şah Deniz 2 Gaz Sahası ve Hazar Denizi'nin güneyindeki diğer sahalarda üretilen doğal gazın TANAP hattı sayesinde Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması durumunda, Türkiye'nin Doğu-Batı ekseninde enerji taşımacılığı için bir merkez olma stratejisinin tamamlanması beklenmektedir. Bkz: Younkyoo Kim and Stephen Blank, "The New Great Game of Caspian Energy in 2013–14: 'Turk Stream', Russia and

Sonuç olarak, iki devlet arasındaki enerji ilişkilerinin doğası, politik dinamiklerden etkilenmekte ve büyük ölçüde politik ilişkilerin değişen koşulları tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle, ekonomik ilişkilerin siyasal sorunların olumsuz etkilerinden izole edilebileceğini savunan kompartımanlaştırma stratejisinin işlevsiz bir konumda olduğu görülmektedir. Türkiye-Rusya ilişkilerinde kompartımanlaştırma düşüncesinin argümanları yerine, enerji dinamikleri daha ziyade, ikili siyasi ilişkilerin seyri tarafından belirlenmektedir. [125]

Turkey", **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, vol. 18, no.1 (2016): 40-52.; Mustafa Balat, "Security of energy supply in Turkey: Challenges and Solutions", **Energy Conversion and Management**, vol. 51 (2010): 1998–2011.

[125] Emre Erşen, **a.g.e.**, 140-145.

5. TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNDE BİREYSEL DİNAMİKLER

İki ülkenin iç politikalarından kaynaklanan gelişmeler, ilişkilerin normalleştirilmesine katkıda bulunmakla birlikte, Su-24 krizinin olumsuz etkilerinin kısa süre içerisinde nasıl aşılabildiğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, çalışmanın bu bölümü, bireysel aktörlerin dış politika krizindeki etkilerine eğilerek, önceki bölümlerde ortaya konan değerlendirmeyi tamamlamaya çalışacaktır. Bu bağlamda, ilk olarak, neoklasik realizmin karar vericilerin dış politika krizi anlarındaki pozisyonlarını nasıl değerlendirdiğinin açıklanması amaçlanmaktadır. Buradan hareketle, Su-24 krizinin yönetimi sırasında Rusya ve Türkiye devlet başkanlarının etkileri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde belirtildiği gibi, neoklasik realizm dış politika analizine iki değişken ekleyerek kendisini diğer realizm ekollerinden ayırmaktadır. Bu değişkenler, iç politik faktörlerin etkisine ve karar vericilerin dış politika yapım sürecindeki algısına dayanmaktadır. Bu görüşe göre, dış politika krizinin yönetimi devlet liderlerinin algısından büyük ölçüde etkilenmektedir. Öte yandan bu algının etkisi, karar vericilerin söylemlerinin analizinde aranmalıdır.

Her iki devlet başkanının Su-24 krizinin yönetimi sırasındaki ifadeleri, ikili ilişkilerde bozulma ve normalleşme dönemlerini yansıttığından, kriz süresince kullanılan söylemlerin belirleyici bir rol oynadığı düşünülmektedir.[126]

Su-24 uçağının düşürülmesi sonrasında, Rusya Devlet Başkanı tarafından yapılan ilk açıklamalar, krizin derin etkilerini gösterir niteliktedir. Nitekim söz konusu olayın

[126] Ahmet Keser ve Ömer Ertuğrul Meral, "Türk Hava Sahasını İhlal Eden Rus Uçağının Düşürülmesi: Uluslararası Anlaşmalar ve Hukuk Çerçevesinde Bir İnceleme", **Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları** Dergisi, vol.1, no. 1 (2016): 30-40.

akabinde Putin, Türkiye'deki karar alıcılara atıfla, "*bizi arkadan bıçakladılar"* ifadesini kullanmıştır. [127]

Putin'in çok kutuplu bir dünya düzeninde Rusya'nın büyük güç durumunu pekiştirme konusundaki bireysel çabaları göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin bir Rus uçağını vurma kararının, Rusya'nın uluslararası alandaki itibarını zedelemenin bir sembolü olarak algılanmış olması ihtimal dahilindedir.[128]

Nitekim Su-24 krizinin negatif etkilerinin yumuşatılması, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın söylemleriyle mümkün hale gelmiştir. Örneğin, Rusya'nın Türk karar vericilerin gözünde önemli bir konumda bulunduğunu vurgulayan Erdoğan, krizin ilerleyen aşamalarında, *"Türk makamları uçağın bir Rus uçağı olduğunu bilseydi vurulmayacağı"* ifadesini kullanmayı tercih etmiştir.[129] Uluslararası prestij ve itibarın, Rusya'nın dış politikasında kapladığı önem açısından düşünüldüğünde[130], Erdoğan'ın yukarıdaki söyleminin işlevi daha belirgin hale gelmektedir.

Bununla birlikte, bireysel dinamiklerin rolünü analiz etmeye başlamadan önce, Su-24 krizinin Türkiye ile Rusya arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkileri nasıl etkilediğini kısaca özetlemek doğru olacaktır. Bu nedenle, bir sonraki bölüm bu siyasi krizin ikili ilişkiler üzerindeki olumsuz sonuçlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

5.1. SU-24 Krizi ve İkili İlişkilere Etkileri

2011 ve 2016 dönemindeki en dramatik olayı, Türk makamlarının 24 Kasım 2015'te Türk hava sahasının ihlal edilmesine yanıt olarak tanımlanamayan bir uçağın vurulduğunu ilan ettikleri zaman gerçekleşti. Kısa süre içerisinde Türkiye'nin bir Rus Su-24 uçağını düşürdüğü açıklandı. Türkiye'nin gerekçesi, hava sahası ihlaline son

---

[127] "Turkey Downing of Russia Jet 'Stab in the Back' – Putin", http://www.bbc.com/news/world-middle-east-34913173 [20.12.2017]. Putin'in ifadesi, özellikle Türkiye-Rusya ilişkilerinin geleceği açısından olumsuz sinyaller vermekteydi. Bu durum, Türk politika yapıcılarının güvenilmezliğinin bir işareti olarak yorumlanabilecek "arkadan bıçaklama" ifadesi ile ilişkilendirilmişti. Buna göre, Putin, "Türkiye Rusya'nın dostu ve ortağıdır ve böyle kalacaktır. Ancak, durumlara cevapları yetersiz olan ülke liderleriyle ilgili sorunlar ortaya çıkıyor" şeklindeki sözleriyle dost bir ortak olarak Türkiye ile ülkeyi yöneten liderler arasında bir ayrım yapmayı tercih etmişti. Bakınız: "Turkey Blocks Russian State-Run Sputnik News Agency", https://themoscow]times.com/news/turkey-blocks-russian-state-run-sputnik-news-agency-52559 [20.11.2017].

[128] Richard Sakwa, **Russian Politics and Society**, 255-285.

[129] Hasan Selim Özertem, **a.g.e.**, 124

[130] Pavel K. Baev, "Russia as Opportunist or Spoiler in the Middle East?", **The International Spectator**, vol. 50, no. 2 (2015): 18.

vermesi için uçak mürettebatına birkaç uyarı sinyali gönderilmesine rağmen, uçaktan herhangi bir cevap alamadıkları ve düşürülmesine karar verildiği argümanı etrafında şekillendi. Türkiye daha sonra, Türk hava sahasını ihlal eden tanımlanamayan iki uçak olduğunu belirtti. Türkiye'nin uyarı sinyallerinden sonra uçaklardan biri hava sahasını terk ederken, ikincisi 17 saniye boyunca Türk hava sahasını ihlal etmeye devam etti ve sürekli ihlali nedeniyle vuruldu.[131]

Olay, NATO üyesi tarafından vurulan ilk Rus jeti olduğu için Rus makamları üzerinde büyük etki yarattı. Olayın Rus karar alıcıları üzerindeki etkisinin bir işareti olarak, Putin *"Bizi arkadan bıçakladılar"* ifadesini kullandı. Öte yandan Türkiye, kendi milli egemenliğinin korunmasının meşru bir gerekçe olduğuna vurgu yaptı. Bununla birlikte, krizin etkilerini hafifletme çabalarına rağmen, Türkiye-Rusya ilişkileri, Rusya'nın ekonomik yaptırımlarıyla sonuçlanan gergin bir döneme girmiş oldu.[132]

Her ne kadar Rus jetinin düşürülmesi Rus karar vericiler açısından beklenmeyen bir hadise olarak değerlendirilmiş olsa da, krizin 22 Haziran 2012'de Suriye makamları tarafından bir Türk uçağının düşürülmesinden sonra meydana gelen zincirleme gelişmelerin son halkasını teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim Türkiye, Suriye'deki olaydan sonra, uygulamaya başlayacağı angajman kurallarını ilan etmiştir.[133] Bu kurallara göre, Türkiye, Suriye topraklarından Türk hava sahasını ihlal eden herhangi bir uçağın, Türk makamları tarafından önceden uyarılmaksızın vurulacağını açıklamıştır.[134]

Üstelik, Türkiye'nin sınır kentlerini tehdit eden bombalama olaylarının, Türkiye'yi söz konusu angajman kurallarının uygulanması konusunda daha temkinli hale getirdiğini söylemek mümkündür. Bu durumun bir işareti olarak, 2 Ağustos 2013 tarihinde, Türkiye, Suriye tarafından açılan ateşe misilleme yöntemleri yerine cezai önlemlerle yanıt verdiğini açıklamıştır. Bu olay, sınır bölgelerindeki siyasi istikrarsızlığın olumsuz etkilerine karşı Türkiye'nin askeri caydırıcılığını uygulamaya koymak niyetinde olduğunu göstermiştir.

---

[131] Etienhe Henry, "The Sukhoi Su-24 Incident Between Russia and Turkey", **Russian Law Journal**, vol. 4, no. 1 (2016): 11.
[132] Hasan Selim Özertem, **a.g.e.**. 124.
[133] Buradaki angajman kuralları kavramı, askeri araçların askeri personel tarafından kullanımını ayrıntılı olarak anlatan talimatlara atıfta bulunmaktadır.
[134] Ahmet Keser and Ömer Ertuğrul Meral, **a.g.e.**, 38-42.

16 Eylül 2013 tarihinde ilan edilen angajman kurallarının gereklilikleri uyarınca, bir Suriye helikopterinin Türk makamları tarafından vurulduğu açıklanmıştır. Üstelik, bu Türkiye'nin vurduğu son Suriye hava aracı olmayacaktır. 23 Mart 2014 tarihinde, Türk hava sahasının ihlal edilmesine yanıt olarak bir başka Suriye savaş uçağı da Türkiye tarafından vurulmuştur. Bu olaylardan bir yıl sonra Türkiye, üçüncü kez 16 Ekim 2015'te başka bir Suriye uçağını düşürdüğünü ilan etmiştir.[135]

Bu açıdan, Su-24 olayı, yukarıda bahsedilen istikrarsız ve belirsiz siyasi ortamın kısıtlayıcı koşulları altında vuku bulmuştur. Su-24 krizini, Türkiye'nin 17 Temmuz 2013 tarihinde ilan ettiği angajman kuralları sonrasında meydana gelen zincirleme olayların bir parçası olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Rus uçağının düşürülmesinden sonra, iki devletin makamları tarafından farklı iddialar ortaya atılmıştır. Türkiye'nin görüşüne göre, olay uluslararası hukuka uygun olarak gerçekleşmiştir. Çünkü Türkiye daha önce süregelen istikrarsızlaştırma ve Türk topraklarına yönelik askeri tehditler nedeniyle yeni angajman kuralları uygulayacağını ilan etmiştir. Bu nedenle, Türkiye, Türk hava sahasının ihlal edilmesine son vermek için uyarı sinyali (5 dakikada 10 kez) gönderilmesine rağmen, Rus jetinin hava sahası ihlalini sonlandırmadığı argümanını savunmuştur. Her ne kadar Türkiye'nin yeni angajman kuralları, herhangi bir hava sahası ihlaline önceden haber vermeksizin yanıt verileceğini açıkça belirtmiş olsa da, Türk makamları, Rus uçağına defalarca uyarı sinyali gönderildiğini vurgulamış ve son çare olarak Rus jetinin vurulduğunu ifade etmiştir. [136]

Türkiye'nin Rus jetinin düşürülmesi konusundaki argümanlarının aksine, Rusya açısından olay, orantısız tepki olarak değerlendirilmiştir. Putin, jetin Türkiye hava sahasının dışında uçtuğu için, Türk hava sahasını ihlal etmediğini belirtmiştir. Üstelik Rus makamları, Türk makamları tarafından uçak düşürülmeden önce gönderilen uyarı sinyali olmadığını iddia etmiştir. Ayrıca, Rus makamları, operasyonel gereklilikler nedeniyle küçük çaptaki benzer hava sahası ihlallerinin gözlemlendiğini, ancak Türkiye'nin benzer sert önlemlere daha önce başvurmadığını iddia etmiştir.

[135] a.g.e.., 33.
[136] Etienhe Henry, **a.g.e.**, 11-12.

Bu nedenle Rusya, uçağı düşürme kararının orantısız olduğunu ve uluslararası hukukun gereklilikleriyle bağdaşmadığını savunmuştur.[137]

Rus jetinin düşürülmesine cevaben, Rusya Devlet Başkanı, Türkiye'ye karşı bir dizi ekonomik yaptırım içeren kararnameyi imzalamıştır. Ekonomik alanda bir misilleme adımı olarak, Rusya'nın kısıtlamaları, Rus işletmelerinde çalışan Türk personelini doğrudan hedef alan yaptırımlara ek olarak özel ithalat mallarını da kararnamenin kapsamı içerisine almıştır. Rusya'nın yaptırımları, Türkiye'ye geziler düzenleyen Rus tur operatörlerinin iptali ile iki ülke arasında daha önce kabul edilen vizesiz seyahatlerin kaldırılmasına kadar uzanmıştır. [138]

Rusya'nın Türkiye'nin en büyük ikinci ticaret ortağı olduğu göz önüne alındığında, Su-24 krizinin ciddi ekonomik sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Yaptırımların uygulanması sırasında, tarım alanında Rusya'ya ihraç edilen malların miktarındaki düşüşün yanı sıra, düzenli olarak Türkiye'yi ziyaret eden çok sayıda Rus turistin kaybı nedeniyle Türkiye ekonomisinin olumsuz yönde etkilendiği değerlendirilmektedir.[139]

Su-24 krizinin ekonomik sonuçlarına ek olarak, olayın temel siyasi sonucu Türkiye'nin Suriye'deki azalan siyasi ve askeri kapasitesinde gözlenmiştir.[140] Her ne kadar Türkiye, Su-24 olayından önce daha etkili politikalar yürütmeye çalışsa da, kriz Türkiye'nin operasyonel kapasitesini elverişsiz bir konuma doğru değiştirmiş ve Türkiye'nin güney sınırını PKK tehdidinden korumak için PYD faaliyetlerini kontrol etme kabiliyetini kısıtlamıştır. Bu olumsuz etkinin bir sonucu olarak, Türkiye, ancak Rusya ile ikili ilişkilerin normalleşmesini takiben 24 Ağustos 2016'da Fırat Kalkanı harekatını başlatabilmiştir.[141]

---

[137] Etienhe Henry, **a.g.e.**, 10-12.

[138] "Vladimir Putin Announces Russian Sanctions Against Turkey", https://www.theguardian.com/world/2015/nov/28/vladimir-putin-calls-for-greater-sanctions-against-turkey [25.10.2018].

[139] "Turkey Faces Big Losses as Russia Sanctions Bite", https://www.bbc.com/news/world-europe-35209987 [25.10.2018].

[140] Rusya'nın Su-24 krizine yanıt olarak uygulamaya koyduğu ekonomik yaptırımların bir sonucu olarak, Türkiye'deki Rus turist sayısı 2016'da yüzde 90 oranında azalmıştır. Bu çarpıcı düşüşün arka planında, Rus makamlarının Türkiye'ye yapılan paket turlar üzerindeki yasağı yer almaktadır. Turizm sektöründeki kısıtlamaların yanı sıra, Türkiye'den ithal edilen tarım ürünleri için de ekonomik yaptırım uygulanmıştır. Bakınız: "Russian Tourism to Turkey Falls 90%", https://themoscowtimes.com/articles/russian-tourism-to-turkey-falls-90-53475 [20.11.2017].

[141] Hasan Selim Özertem, **a.g.e.**, 129-130.

Su-24 krizinin Türkiye'nin sahadaki aktif askeri operasyonlarını geciktirdiğinin bir örneği olarak, Suriye'nin kuzeyindeki bir askeri operasyon olasılığının, Rusya tarafından karşı durulması gereken bir istila girişimi olarak değerlendirildiğini hatırlatmak uygun olacaktır. Nitekim 4 Şubat 2016 tarihinde, Rusya Savunma Bakanlığı sözcüsü İgor Konashenkov, Türkiye'nin sınır güvenliği için askeri eylemler gerçekleştirme ihtimaline aşağıdaki sözlerle karşı çıktıklarını ifade etmiştir:

> *"Türkiye'nin, bir egemen devletin – Suriye Arap Cumhuriyeti'nin askeri işgaline aktif olarak hazırlanmakta olduğuna inanmak için iyi nedenlerimiz var. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Suriye'de doğrudan askeri harekâtlar için gizli hazırlıklar yaptığı ile ilgili gittikçe daha fazla işaret tespit ediyoruz"*[142]

Ayrıca, Rusya'nın Suriye'deki caydırıcılık seviyesini arttırmaya yönelik girişimleri, Türk makamlarına karşı yöneltilen açık suçlamalar seviyesine ulaşmıştır. Örneğin, Rusya Savunma Bakanlığı sözcüsü Konashenkov, Türkiye ile Suriye'deki bazı terör örgütleri arasında bir bağlantı olduğunu aşağıdaki sözlerle iddia etmiştir: [143]

> *"Türkiye'nin Suriye sınırında gerçekleştirdiği kışkırtıcı eylemlerin bir başka örneğini de belirtmek isterim. Bu görüntü üzerinde Reyhanlı-Sarmada bölgesindeki Türk-Suriye sınırında bir kontrol noktası görebilirsiniz. Bu kontrol noktası gece boyunca, Suriye'nin kuzeydoğusundaki İdlib ve Halep şehirlerinin kontrolünü ele geçiren teröristlere, Türk topraklarından militanları ve silahları gizlice taşımak için kullanılıyor."*

5.2. Neoklasik Realizmde Bireysel Faktörlerin Rolü

Bireylerin uluslararası politikadaki rolünü analiz etmek üzere neoklasik realizm tarafından iki unsur ön plana çıkarılmaktadır. Bu unsurlar, bireysel aktörlerin dâhil olduğu tehditlerin açıklığı ve stratejik ortamın türünden oluşmaktadır. İlk bölümde belirtildiği gibi, neoklasik realistler kısıtlayıcı ve izin verici ortamlar arasında bir ayrım yapmayı tercih etmektedirler. Kısıtlayıcı stratejik koşullar, güvenlik tehditlerinin

---

142 "Turkey Planning Military Invasion in Syria - Russian Defense Ministry", https://sputniknews.com/middleeast/201602041034221247-turkey-syria-military-invasion/ [21.11.2017].

143 https://sputniknews.com/middleeast/201602041034221247-turkey-syria-military-invasion/,[29.11.2017]

seviyesindeki yüksekliği temsil ederken, izin verici stratejik ortamlar, güvenlik tehditlerinin doğrudan karşılaşılmadığı ve daha esnek hareket edilmesine imkan olan durumları ifade etmektedir. Bu iki unsurun dikkate alınması sayesinde, (tehditlerin netliği ve stratejik ortamın türü), neoklasik realizm, bireysel faktörlerin dış politika analizindeki rolünün değerlendirilmesinin mümkün olduğunu savunmaktadır.

Örneğin, kısıtlayıcı stratejik ortamın getirdiği güvenlik tehditleri, liderlerin verdiği kararları daha belirleyici hale getirmektedir. Bu durumlarda, iç politikadaki grupların eğilimleri gibi diğer ara değişkenlerin etkisi, bireysel dinamiklerin etkisinin gerisinde kalmaktadır. Aşağıdaki tablo, kısıtlayıcı çevre ve güvenlik tehditlerinin kaçınılmazlığının bir arada görülmesi durumunda, bireylerin verdiği kararların öneminin nasıl arttığını göstermektedir.[144]

Tablo1: Uluslararası Çevre Türleri

Sistemsel Açıklığın Derecesi (Yüksekten Düşüğe)			
		Yüksek Açıklık	Düşük Açıklık
Stratejik Çevrenin Doğası (Kısıtlayıcıdan İzin Vericiye)	Kısıtlayıcı Çevre	***Belirleyici Unsurlar:*** *Lider algıları ve Stratejik kültür*	***Belirleyici Unsurlar:*** *Lider algıları*
	İzin Verici Çevre	***Belirleyici Unsurlar:*** *Stratejik kültür, Yerel kurumlar ve Devlet-Toplum ilişkileri*	***Belirleyici Unsurlar:*** *Belirsiz-dört kümeden herhangi biri olabilir*

Kaynak: Norrin M. Ripsmann, Jeffrey W. Taliaferro and Steven E. Lobell, Neoclassical Theory of International Politics, (Oxford: Oxford University Press, 2016): 95.

Ripsmann'ın karar vericilerin kısıtlayıcı stratejik ortamlardaki etkilerine öncelik veren önermeleri gibi, Steven Lobell da dış politikadaki kararlara etkisi olan aktörler arasında devlet liderlerine özel önem vermektedir. Lobell'e göre, devlet liderleri *"yerel ve dış politik sistemlerin kesiştiği noktada oturmaktadır ve yerel sebepler dolayısıyla uluslararası veya uluslararası amaçlarla yerel düzeyde hareket edebilmektedir"*.[145] Devlet liderlerinin önemi, siyasi gelişmeler hakkında daha ayrıntılı bilgi edinme yeteneğine sahip olmaları ayrıcalığından kaynaklanmaktadır. Daha doğrusu, devlet

[144] Norrin M. Ripsmann, **a.g.e.**, 95.
[145] Steven E. Lobell, **a.g.e.**,56.

liderleri istihbarat ve özel bilgiler konusunda tekel sahibi olmanın avantajlarından yararlanma olanağına sahiptir.[146]

Ayrıca Lobell, devlet liderlerinin dış tehditleri nasıl değerlendirdiğini gösteren bir model oluşturulması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bu modelde Lobell, sistemsel ve devlet-düzeyli dinamiklerin değişen etkilerinin, devlet liderlerinin tehdit değerlendirme modeli ile iç içe geçtiğine işaret etmektedir. Lobell, bu açıdan, devlet liderlerinin eylemlerinin hem sistemsel hem de yerel düzeyde eş zamanlı etkilerinin dikkate alınması gerektiğini vurgulamakta ve bu argümanları aşağıdaki gibi açıklamaktadır: [147]

> *"DPY, tehditleri yalnızca sistemsel düzeyde değil, aynı zamanda sistem altı ve yerel seviyelerde de değerlendirmektedir. Spesifik olarak, tehditler diğer büyük güçlerden ve bölge dışı aktörlerden, bölgedeki bölgesel güçlerden veya yerli rakiplerden kaynaklanabilir. Bunun anlamı, devlet liderlerinin bir düzeyde hareket edebileceği, ancak hedefin sonucu başka seviyelerde etkilemek olduğudur."*

Dış politika krizinin yaşandığı anlarda devlet liderlerinin etkisini artıran bir diğer değişken ise, karar alıcıların iç politikadaki özerkliğinden kaynaklanmaktadır. Kriz yönetimi, hızlı tepkiler verilmesini gerektirdiğinden, neoklasik realizm devlet liderlerinin özerk rolünün, isabetli politikaların uygulanmasında önem taşıdığını savunmaktadır.

Örneğin Ripsmann'a göre, iç politikadan kaynaklanan kısıtlamalar, dış politika krizinin yönetimi sırasında verilecek tepkilerinin etkinliğini azaltma ihtimali taşımaktadır. Öte yandan, bu kısıtlamalar, devlet liderlerinin yasama organıyla ilişkilerinden veya kamuoyunun devlet liderleri üzerindeki baskısından kaynaklanıyor olabilir.

Ripsmann, politika krizinin başarılı bir şekilde yönetilmesinin, iç dinamiklerin etkileri ve devlet liderlerinin özerkliğiyle doğrudan bağlantılı olduğunu şöyle açıklamaktadır: [148]

---

[146] a.g.e., 75.
[147] a.g.e.. 51.
[148] a.g.e.., 59.

"Demokratik bir politikada, en önemli kurumsal kurallar,-başkanlık, parlamenter veya karma – yöneticinin özerkliği ve onun yasama ve bürokrasi ile olan ilişkisi ile ilgilidir. Demokrasilerin dış politikalarını etkileyen önemli kurumsal değişkenler, yöneticinin elinde gücün yoğunlaşmasının derecesini içerir… Bu değişkenler, devlet liderlerinin ulusun gücünü kullanıp kullanamayacağını ve demokratik devletlerin dış şoklara veya uluslararası güç dağılımındaki değişimlere kolayca uyum sağlayıp sağlayamayacaklarını etkileyebilir."

Ripsmann'ın kriz durumlarında devlet liderlerinin özerk rolüne yaptığı vurguya benzer olarak, Lobell da iç politikadaki kısıtlamaların, hızlı tepkilerin uygulanmasını geciktirebileceğini iddia etmektedir.[149] Bu durumlarda devlet liderlerinin siyasi krizin istenmeyen sonuçlarının üstesinden gelmesi beklendiğinden, karar vericiler üzerindeki kurumsal sınırlamalar, devlet liderlerinin tepki kabiliyetini sınırlamaktadır. Bu nedenle, kriz anlarında, devlet liderlerinin etkisi, diğer ara değişkenlerin önüne geçmekte ve daha önemli hale gelmektedir.

5.3. Dış Politika Krizinde Devlet Liderlerinin Rolü

Neoklasik realistler tarafından, devlet liderlerinin özerkliğine yapılan vurgunun, Su-24 krizinin yönetimi bağlamında değerlendirilmesi, her iki devlet başkanının iç politikadaki pozisyonlarına odaklanılmasını gerektirmektedir.

Rusya'nın iç politik yapısını değerlendiren çalışmalar, yürütmenin demokrasinin işleyişine sürekli müdahalesi anlamına gelen "güdümlü demokrasi" nitelendirmesini ön plana çıkarmaktadır. Bazı görüşler açısından ise, Rusya'nın bir "hibrit sistem" olarak tanımlanması gerektiği savunulmaktadır.[150]

Nitekim, Rusya'da devlet başkanlığının özerk konumunu, 1993 tarihli Rus Anayasası'nın sivil toplum örgütleri gibi toplumsal gruplar üzerinde kontrol tesis etmeyi amaçlayan maddelerinden çıkarmanın mümkün olduğu iddia edilmektedir.[151] Politika yapım sürecinde devlet başkanlığı kurumunu birincil konuma oturtan bu

[149] Norrin M. Ripsmann, **a.g.e.**,27.
[150] Richard Sakwa, **Putin: Russia's Choice**, 135-137.
[151] Ed. Stephen White, Richard Sakwa and Henry E. Hale, **a.g.e.**, 43-60.

maddelerde, *"devlet başkanın devletin iç ve dış politikasının temel kurallarını belirleyeceği"* açıkça ortaya konulmaktadır.

Devlet başkanlığının sınırlarını çizmek yerine, Anayasa devlet başkanına politika oluşturma sürecinin tek lideri olma rolünü vermektedir. Devlet başkanlığı kurumunun bu kişiselleştirilmiş yönü, 1993 Rus Anayasası'nın *"devlet başkanı Rusya Federasyonu'nun dış politikasının liderliğini üstlenir"* şeklindeki maddesinde somutlaşmaktadır.[152]

Rusya'daki devlet başkanlığının belirleyici rolünün belirginleştiği bir diğer alan ise, dış politikanın yürütülmesinden sorumlu olan Rus Güvenlik Konseyi'nin işleyişinde görülmektedir. Güvenlik Konseyi'nin kararları üzerinde devlet başkanına öncelik veren bu yapılanmada, 1993 Anayasası'na göre, Güvenlik Konseyi üyelerini seçme ve görevden alma yetkisi, devlet başkanlığına verilmektedir.[153]

Richard Sakwa'ya göre, Putin'in devlet başkanlığında, Rusya siyasetinin kişiselleştirilmiş yönü daha fazla ön plana çıkmaktadır. Sakwa, Putin'in, güçlü devlet kavramını, güçlü liderlikle eş tuttuğunu savunmakta ve bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: [154]

> *"Putin devletin güçlendiğini vurgulasa da, onun devletin güçlenmesi ile ilgili yorumunun rejimin pekiştirilmesiyle ve rejimin içinde devlet başkanlığının güçlendirilmesiyle eş anlamlı olduğu pek çok kereler ortaya çıktı."*

Putin'in dış politikadaki eylemlerinin özerkliğini destekleyen bir diğer unsur, Rusya'daki devlet-toplum ilişkilerinde görülmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde belirtildiği gibi, neoklasik realizmin ara değişkenlerinden biri, devlet-toplum ilişkilerindeki dinamiklere odaklanmaktadır. Neoklasik realistlerin iddialarına göre, sivil toplum örgütlerinin iç politikadaki faaliyetleri, dış politika üzerinde kısıtlayıcı etkide bulunma potansiyeline sahip olabilmekte ve devletlerin masraflı dış politika hedeflerini sürdürmesini daha zor hale getirebilmektedir.[155]

---

[152] Richard Sakwa, **Russian Politics and Society**, 314-345.
[153] Stephen White, Richard Sakwa, Henry E. Hale, a.g.e., 54-60.
[154] a.g.e., 141.
[155] Rémi Piet and Licínia Simão, **a.g.e.**, 97-120.

Bu açıdan, Rusya'daki yabancı fonlarla desteklenen sivil toplum örgütlerine ilişkin düzenlemelerin, kontrol mekanizmaları temelinde işlediği görülmektedir. Dış politika kararları üzerinde kamuoyunu yönlendirme potansiyeline sahip olduğu değerlendirilen sivil toplum örgütlerinin kontrol edilmesi, devlet başkanlığının özerklik alanını genişletme işlevini yerine getirmektedir. Nitekim, Rus hükümeti tarafından, yabancı kaynaklı sivil toplum kuruluşlarına ilişkin olarak 2005 yılında yürürlüğe sokulan mevzuatın, söz konusu örgütlerin faaliyetlerini kısıtlamaya ve kontrol altında tutmaya yönelik olarak düzenlendiği düşünülmektedir.[156]

Sonuç olarak, Rus devlet başkanının iç politikadaki özerk konumundan kaynaklanan dış politikadaki manevra alanının, kriz sürecinde devlet liderlerinin hızlı tepkiler vermesi gerektiğine dikkat çeken neoklasik realizmin argümanlarıyla uyuştuğu görülmektedir.

5.3.1. Putin'in Operasyonel Kod Analizinin İncelenmesi

Su-24 krizinin normalleşmesine katkıda bulunan özerklik hususunun yanısıra, iki devlet başkanının dış politikadan kaynaklı tehditleri nasıl algıladıkları sorusu, kriz yönetimi sürecinde etkili olan bir diğer boyutu teşkil etmektedir. Bu açıdan, lider algılarının uluslararası politikadaki etkilerini belirlemek için Alexander George tarafından geliştirilen "operasyonel kod analizinin" uygun bir çerçeve sunduğu düşünülmektedir.[157]

Bu bağlamda, , S. B. Dyson ve M. J. Parent tarafından, Putin'in dış politika yaklaşımına ilişkin olarak gerçekleştirilen çalışmaya değinmek uygun olacaktır. Söz konusu çalışmaya göre, Putin'in dış politika vizyonu iki temele dayanmaktadır. Dyson ve Parent bu unsurları, *fırsatçılık* ve *pragmatizm* olarak tanımlamanın mümkün olduğunu savunmaktadır.

Söz konusu çalışmaya göre, Putin'in *fırsatçılık* tarafı, dış politikada güç boşluğu gibi dinamiklerden, Rusya'nın çıkarları bağlamında yararlanmasını ifade etmektedir.

[156] Richard Sakwa, **Russia's Politics and Society,** 177.
[157] Stephen G. Walker, "The Evolution of Operational Code Analysis", **Political Psychology**, vol. 11, no. 2 (1990): 404-406.

Nitekim, Rusya'nın Suriye savaşına siyasi ve askeri olarak müdahil olmasının, bu durumun bir yansıması niteliğinde olduğu düşünülmektedir.[158]

Putin'in dış politikanın yürütülmesinde temel aldığı *fırsatçılık* tarafını tamamlayıcı nitelikte olduğu iddia edilen *pragmatist* yönünün ise, diğer devlet liderleriyle ilişkilerinde belirginleştiği savunulmaktadır.[159]

Devlet liderlerinin uluslararası ilişkilerdeki rolünü sistematik biçimde değerlendirmeyi amaçlayan Alexander George'un geliştirdiği operasyonel kod analizi açısından bakıldığında, Putin'in dış politika vizyonu daha belirgin hale gelmektedir. George, dış politika oluşturma sürecinde bireylerin, amaç ve hedef arasındaki bağlantıyı nasıl oluşturduğunu anlamaya yardımcı olması maksadıyla, devlet liderlerinin *araçsal inançları* olarak adlandırdığı bir dizi soru yöneltmektedir. George'un gündeme getirdiği ilk soru şu şekilde formüle edilmektedir:

Soru 1 : *"Siyasi eylem için hedefleri veya amaçları seçmek üzere en iyi yöntem nedir?*

Putin'in dış politika yaklaşımını fırsatçılık ve pragmatizm temelinde değerlendiren Dyson ve Parent'e göre, Rusya'nın *yakın çevre doktrini* bağlamındaki iddialı dış politika eylemleri, siyasi eylemin amacı konumunda bulunmaktadır. Söz konusu amacın gerçekleştirilmesinde seçilen yöntemin ise, NATO'nun Rusya'nın ulusal güvenliğine tehdit oluşturabilecek genişlemesinin yarattığı tehlikelerin gerekçe olarak gösterilerek, Rusya'nın iddialı politika eylemlerinin haklı çıkarılmasına dayandığı savunulmaktadır. Örneğin, Rusya'nın, Kırım'ın ilhak edilmesiyle sonuçlanan Ukrayna gösterilerine müdahalesinin, amaç ve yöntem arasındaki söz konusu bağlantıyı yansıtmasının yanısıra, Putin'in dış politikadaki fırsatçı ve pragmatik yönünü gösterdiği düşünülmektedir. [160]

---

[158] Stephen Benedict Dyson and Matthew J. Parent, "The Operational Code Approach to Profiling Political Leaders: Understanding Vladimir Putin", **Intelligence and National Security**, vol. 33, no.1 (2018): 84-100.

[159] Putin'in pragmatik yaklaşımının tamamlayıcı boyutu Suriye'de Türkiye-Rusya ilişkilerinin gelişmesiyle de görülebilir. Rusya'nın Suriye'deki siyasi etkisinin geleceği, Türkiye ve İran gibi bölgesel devletlerle olumlu ilişkiler kurulmasını gerektirdiğinden, Putin'in dış politika vizyonunun fırsatçılık boyutunun, Türkiye'nin karar vericileriyle ilişkilerinde pragmatik olması sonucunu getirdiği düşünülmektedir. Bakınız: a.g.e., 84-100.

[160] Stephen Benedict Dyson and Matthew J. Parent, **ibid**, 84-95.

Diğer taraftan, yukarıda bahsedilen iddialı siyasi faaliyetlerinin, Putin'i, bölge devletlerini Rusya'nın tarafına çekmeye yönelttiği düşünülmektedir.[161]Bu açıdan, Türkiye'nin Suriye'deki ABD politikalarına karşı olan muhalefeti, söz konusu yöntem için elverişli bir ortam oluşturmaktadır.

Bu faktörlerin bir sonucu olarak, Su-24 krizinin normalleşmesi, hem Putin'in dış politika vizyonunun yukarıda belirtilen iki boyutu tarafından desteklenmiş hem de Türkiye'nin Suriye'de ABD politikalarından uzaklaşması sonucunda, Türkiye-Rusya arasındaki yakınlaşma süreciyle mümkün olabilmiştir.

5.3.2. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Operasyonel Kod Analizinin İncelenmesi

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, dış politikadaki karar alma sürecini inceleyen çalışmalar, onun Türkiye'nin dış politika hedeflerinin yürütülmesinde pragmatik yaklaşımına vurgu yapmaktadır. Bu çalışmalara göre, Putin'in dış politikanın yürütülmesi konusundaki pragmatik tarafına benzer biçimde, Cumhurbaşkanı Erdoğan da Türkiye'nin çıkarları bağlamında, dış politikanın yürütülmesinde faydacılık yaklaşımının gerektirdiği şekilde hareket etmektedir. Bununla birlikte, söz konusu çalışmalar, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kriz anlarında esnek davranabildiğini, bu durumun da, kriz süreçlerinin atlatılmasında Türkiye'ye avantaj sağladığını savunmaktadır. [162] Dolayısıyla, Başkan Putin'in dış politika yaklaşımı fırsatçılık ve pragmatizm temelinde tanımlanırken, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın dış politikanın yürütülmesine dair yaklaşımı hem pragmatizmin etkilerini taşımakta hem de kriz süreçlerinin yönetiminde ihtiyaç duyulan esneklik özelliğini barındırmaktadır.

Dış politikadaki esnekliğine bir örnek olarak, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Su-24 krizinin olumsuz etkilerini *"Türk makamları uçağın bir Rus uçağı olduğunu bilseydi vurulmazdı"* şeklindeki açıklamasıyla hafifletmeye çalıştığını hatırlatmak yerinde olacaktır. Üstelik bu açıklama, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Rus jetinin düşürülmesi konusunda katı bir açıklama yapmasından kısa bir süre sonra gelmiştir. Örneğin, yukarıdaki açıklamanın yapılmasından önce Türkiye'nin Rus jetinin düşürülmesi için

[161] Stephen Benedict Dyson, "Drawing Policy Implications From the 'Operational Code' of a 'New' Political Actor: Russian President Vladimir Putin", **Policy Sciences**, vol.34, no.1 (2001): 329-346.
[162] Aylin Ş. Görener and Meltem Ş. Uca, "The Personality and Leadership Style of Recep Tayyip Erdoğan: Implications for Turkish Foreign Policy", **Turkish Studies**, vol. 12, no.3 (2011): 358-371.

özür dileyip dilemeyeceği sorusunu, Cumhurbaşkanı Erdoğan, *"Özür dilemesi gereken biz değiliz*; *bizim hava sahamıza izinsiz girenler özür dilemeliler"* şeklinde cevaplamıştır.

Yukarıda belirtilen iki ayrı ifade ilk bakışta birbirine tezat iki konumu temsil ediyor gibi görünmekle birlikte, dış politika krizi yönetimi sırasında manevra kabiliyetine yer açan esneklik perspektifinden bakıldığında tutarlılık kazanmaktadır.[163]

Hızlı ve etkili yanıtlar verilmesini gerektiren dış politika krizlerinin devlet liderlerinin uluslararası ilişkilere dair algılarının önemini arttırdığı göz önüne alındığında, her iki devlet liderinin sahip oldukları pragmatik yaklaşımın, Su-24 krizinin hafifletilmesine katkıda bulunduğu söylenebilir.

Su-24 krizinin normalleşmesine ilişkin bir diğer bireysel faktör, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın iç politika yaklaşımı ile bağlantılı görülmektedir. Başkan Putin'in karar alma sürecindeki davranış özelliklerinin incelendiği kısımda belirtildiği gibi, devlet liderlerinin dış politika yaklaşımı iç siyasi dinamiklerle yakın ilişki içerisinde bulunmaktadır. Putin'in iç politikada güçlendirilmiş liderliğin tesis edilmesine yaptığı vurguya benzer olarak, Cumhurbaşkanı Erdoğan da iç politikada istikrarın korunmasına özel önem vermektedir.[164] Diğer taraftan, siyasi boyutlarının yanı sıra, ekonomik faktörleri de kapsayan söz konusu istikrar vurgusunun, Su-24 krizinin doğurduğu yaptırımlar nedeniyle olumsuz etkilendiği düşünülmektedir.

Ekonomik faktörler açısından bakıldığında, Rusya'nın tek taraflı ekonomik yaptırımlarının, Türkiye'nin tarım ve turizm alanındaki çıkarlarını zedelediği görülmüştür.

Siyasi açıdan bakıldığında ise, Rusya'nın Türkiye'nin Suriye'deki hareket kabiliyetini sınırlamasının, Türkiye'nin ulusal güvenliğini sağlamak konusunda atmayı planladığı adımları geciktirdiği anlaşılmıştır.

[163] Giray Saynur Derman and Hande Oba, "Making a Determination from the Operational Code of a New and Influential Actor: President of Turkey Recep Tayyip Erdogan", **Bilig**, no. 79 (2016): 45-67.
[164] E. Fuat Keyman and Şebnem Gümüşçü, **Democracy, Identiy and Foregin Policy in Turkey: Hegemony Through Transformation** (London: Palgrave Macmillan, 2014): 70-84.

Bu faktörlerin bir sonucu olarak, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın dış politika yaklaşımının esnekliği ve iç politikada istikrarı sağlama önceliğinin bir araya gelmesi, Türkiye'yi Rusya ile ikili ilişkileri normalleştirmeye yöneltmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Su-24 krizinin şiddetini hafifletmek amacıyla yazdığı kişisel mektubun, bu motivasyonun yansıması niteliğinde olduğu düşünülmektedir.

Diğer taraftan, Türkiye-Rusya ilişkilerinin normalleşme sürecine Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın operasyonel kod analizi açısından bakıldığında, Türkiye'nin bölgesel rolü konusundaki düşüncelerinin, ikili ilişkilerdeki yakınlaşma ivmesine katkıda bulunduğu görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, George'un operasyonel kod analizi, devlet liderlerinin *araçsal* ve *felsefi inançları* arasında bir ayrım yapmaktadır. *Felsefi inançlar*, devlet liderlerinin uluslararası sistemin doğası hakkındaki vizyonlarını yansıtırken, *araçsal inançlar* kavramı, devlet liderlerinin dış politika işlerinin yürütülmesi sırasında uygulamak istedikleri yöntemleri ifade etmektedir. [165] Bu bağlamda, George'un operasyonel kod analizi şemasında yer alan aşağıdaki soruların, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Türkiye'nin bölgesel politikada oynaması gereken rol hakkındaki düşüncelerini yansıttığı söylenebilir.

Soru 3: Tarihsel gelişim üzerinde ne kadar kontrol sahibi olunabilir?

Soru 4: Tarihin istenilen yöne taşınmasında ve şekillendirilmesinde kişinin rolü nedir?

Çalışmanın birinci bölümünde belirtildiği gibi, neoklasik realizm, devletlerin çevrelerinde sürmekte olan siyasi olayları kontrol etmeyi ve şekillendirmeyi hedeflediğini iddia etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Türkiye'nin çevresinde devam eden siyasi olayları kontrol etme ve şekillendirme kararlılığının[166], söz konusu teorik önermenin gerekliliklerleriyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Nitekim, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın dış politikaya dair algısını karşılaştırmalı biçimde analiz eden çalışmalar, bu argümanın geçerli olduğunu savunmaktadır. [167]

[165] Stephen G. Walker, Mark Schafer and Michel D. Young, **ibid**, 615-617.
[166] Kerem Öktem, Ayşe Kadıoğlu and Mehmet Karlı, **Another Empire? A Decade of Turkey's Foreign Policy under the Justice and Development Party** (İstanbul: İstanbul Bilgi Universtiy Press, 2009): 19-33.
[167] Aylin Ş. Görener and Meltem Ş. Uca, **ibid**, 357-360

Aylin Görener ve Meltem Uca tarafından Ortadoğu'daki 83 devlet liderinin bireysel özelliklerini karşılaştıran bir çalışmaya göre, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın uluslararası olayları kontrol etme isteği, bölgedeki diğer devlet liderlerinden daha yüksektir.

Diğer taraftan, devlet liderlerinin yakın çevrelerindeki olayları kontrol etme ve şekillendirme vurgusunun, bireysel faktörlerin dış politikadaki rolünü arttırdığını ve devlet liderlerini politika oluşturma sürecinde daha aktif ve doğrudan katılımda bulunmaya sevk ettiğini belirtmek yerinde olacaktır. Karar alma süreçlerinde gözlemlenen bu durumun, hızlı müdahalelerde bulunmayı gerektiren kriz anlarında daha fazla ön plana çıktığı kabul edilmekte ve devlet liderlerini karar alma sürecinin merkezine yerleştirdiği düşünülmektedir.[168]

Ancak Su-24 krizinin Türkiye'nin Suriye'deki manevra alanını daralttığı göz önünde bulundurulduğunda, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın dış politika gelişmelerini şekillendirme konusundaki kararlılığının olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın siyasi hedeflerini uygulamaya koymasının önünde bir engel teşkil eden bu olumsuz durumun tersine çevrilmesi için ise, Türkiye-Rusya ilişkilerinin normalleştirilmesi, bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır.

Su-24 krizinden sonra Türkiye-Rusya ilişkilerinin normalleşmesini sağlayan bir diğer faktör, Türkiye'nin NATO ülkeleriyle bozulan ilişkileri ile bağlantılıdır. NATO'nun Soğuk Savaş döneminden sonraki güvenilirliğinin üye devletler tarafından sorgulanmaya başlaması nedeniyle Türkiye, NATO'nun kendi güvenlik mimarisine katkısı konusunda da bir takım sorular yöneltmiştir.

Söz konusu soruların yoğunlaştığı alanlardan biri olan teknoloji transferi konusu ise, Türkiye'nin, Rusya ile yeniden yakınlaşmasını kolaylaştıran faktörlerden biri olarak görülmektedir. Türkiye'nin yerli savunma sanayisini geliştirme hedefinin önünde bir engel olarak duran NATO üyelerinin teknoloji transferi konusundaki isteksizliğinin bir sonucu olarak, Türkiye diğer işbirliği seçeneklerini ve alternatiflerini dikkate almak durumunda kaldığını savunmaktadır. Bu durum özellikle, Türkiye'nin askeri teknoloji alanında Rusya ile gerçekleştirdiği işbirliğinde görülmektedir. [169] Nitekim, Türkiye

[168] Stephen G. Walker, "The Evolution of Operational Code Analysis", 367.
[169] Adam Balcer, "The Future of Turkish-Russian Relations: A Strategic Perspective", **Turkish Policy Quarterly**, vol. 8, no.1 (2009): 82.

Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu tarafından, NATO üyelerinin teknoloji transferi konusundaki isteksizliği ile Türkiye-Rusya ilişkilerindeki yakınlaşma arasındaki bağlantı, 18 Ağustos 2016 tarihinde şu şekilde açıklanmıştır: [170]

> *"Bize göre NATO üyeleri teknoloji değişimi ve ortak yatırımlar gibi konularda kaçamak bir şekilde davranıyorlar. Türkiye kendi savunma sanayisini geliştirmeyi ve savunma sistemini güçlendirmeyi hedefliyor."*

Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, NATO üyelerinin teknoloji transferi konusundaki isteksizliklerinin Türkiye üzerindeki olumsuz etkilerini vurguladıktan sonra, Türkiye'nin askeri işbirliği alanındaki alternatifleri değerlendirmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:[171]

> *"Türkiye bu noktaya kadar NATO üyeleriyle işbirliği yapmak istedi, ancak elde ettiğimiz sonuçlar bizi tatmin etmedi. Bu nedenle, diğer seçenekleri aramak doğaldır. Ancak bunu NATO'ya karşı bir hamle olarak görmüyoruz."*

Türkiye'deki karar vericilerin, Rusya'dan S-400 füze savunma sisteminin satın alınması yönündeki kararı, söz konusu alternatif arayışının bir örneği durumundadır. Güvenlik politikaları alanındaki bu karar Türkiye'nin dış politika alternatiflerini çeşitlendirmeye yönelik kararlılığının bir ifadesi olarak değerlendirilmesinin yanısıra, aynı zamanda NATO'nun Soğuk Savaş döneminden sonra üye ülkelerin savunması için güvenilirliğinin ve işlevselliğinin sorgulandığı savını desteklemektedir.

Üstelik Türkiye'nin Rus anti-balistik füze sistemlerini satın alma talebi, Patriot füze sistemlerinin NATO'nun üç üye ülkesi (ABD, Almanya ve Hollanda) tarafından çekilmesinin ardından gerçekleşmiştir. Nitekim, NATO'nun Türkiye'nin güvenlik mimarisi açısından sorgulanır konumu, Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından şu şekilde dile getirilmiştir: [172]

---

[170] "Turkey Considering Military Ties with Russia as NATO Shows Unwillingness to Cooperate – Ankara", https://www.rt.com/news/356380-turkey-russia-military-nato [20.11.2017].
[171] See, https://www.rt.com/news/356380-turkey-russia-military-nato [20.11.2017].
[172] "Amid Turkey–NATO S-400 Rift, Erdogan Questions 'Trustworthiness' of Alliance" https://sputniknews.com/military/201711191059236091-turkey-erdogan-nato-s400/ [20.11.2017].

"NATO'nun "güvenilirliği", Suriye'den gelen tehditlerin arttığı bir zamanda Türkiye'den füze savunma sistemlerini çekerken tüm üye devletler tarafından sorgulandı."

Bu faktörlerin bir sonucu olarak, Türkiye ve Rusya'nın Su-24 krizinin kısa vadeli olumsuz etkilerini aşarak, yeniden yakınlaşma sürecine girebilmeleri mümkün olabilmiştir. Bu süreçte, iki devlet liderinin karar alma süreçlerindeki pragmatik yönlerinin sağladığı avantajların yanısıra, Rusya'nın ABD'nin tek taraflı politikalarına karşı Türkiye'nin yakınlığını kazanmak isteği etkili olmuştur.

Nitekim, Türkiye'nin dış politikadaki alternatiflerini çoğaltma hedefi doğrultusunda, Rusya ile S-400 füze sistemlerinin satın alınması gibi güvenlik alanında başlattığı işbirliği süreci, söz konusu durumun bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve iki devlet Su-24 krizinin olumsuz etkilerinden kısa süre içerisinde sıyrılarak siyasi ve askeri alanda üst düzeyli işbirliği safhasını başlatabilmiştir.

6. SONUÇ

Bu çalışma, 2011 ve 2016 yılları arasında Türkiye-Rusya ilişkilerindeki değişimin dinamiklerini açıklamaya çalışmıştır. Şiddetli bir siyasi krizin ardından ikili ilişkilerin nasıl bu kadar hızlı bir şekilde normale döndüğü sorusundan hareket eden çalışma, ikili ilişkilerde gözlemlenen sözkonusu ani değişimi, sistemsel faktörlerin yanısıra, devlet-düzeyindeki dinamikler ile devlet başkanlarının etkilerini hesaba katarak analiz etmeye çalışmıştır.

Sorusundan hareket eden çalışma, ikili ilişkilerde gözlemlenen sözkonusu değişimi, sistemsel faktörlerin yanısıra, devlet-düzeyindeki dinamikler ile devlet başkanlarının etkilerini hesaba katarak analiz etmeye çalışmıştır.

SSCB'nin dağılmasının Türkiye'nin dış politika önceliklerini nasıl etkilediğinin incelenmesiyle, çalışma iki kutuplu uluslararası düzenin sona ermesinin Türkiye için karşı dengeleme politikalarının uygulanmasının arkasındaki itici gücü azalttığı sonucuna varmıştır. Devletler arasındaki azalan maddi güç boşluğunun karşı dengeleyici politikaların gerekliliğini azalttığını iddia eden yapısal realizmin teorik argümanları uyarınca, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan göreceli güç dağılımındaki değişimlerin, ikili ilişkilerin iyileştirilmesine imkan tanıyan sistemsel faktörlerin temelini oluşturduğu iddia edilmiştir.

Yapısal dinamiklerin ikili ilişkilerde oynadığı rolün incelenmesinden sonra, devlet-düzeyli faktörlerin ve devlet liderlerinin karar alma süreçlerindeki etkilerinin, söz konusu analize dahil edilmesi gerekliği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'nin, Rusya'nın Ukrayna, Gürcistan ve Karadeniz'deki iddialı politikaları ile kuşatılmış olmasına rağmen neden *peşine takılma stratejisi* politikasını uygulayarak Suriye'de Rusya'yla aynı tarafta olmayı tercih ettiğini sorarak, neorealist teorinin ikili ilişkilerdeki değişimi açıklamakta yetersiz kaldığı sonucuna varılmıştır. Buradan hareketle, iki ülkenin iç politikalarından kaynaklanan gelişmeler ile devlet liderlerinin

karar alma süreçlerindeki merkezi rolleri ara değişkenler olarak incelenmeye çalışılmıştır.

Devlet-düzeyli faktörlerin incelendiği kısımda, Rus siyasetinde baskın politika görüşü olarak Avrasyacıların dış politika vizyonunda Türkiye'yi konumlandırma biçimlerinin, ikili ilişkilerin geliştirilmesine yardımcı olduğu vurgulanmıştır. Söz konusu Avrasyacı bakış açısının, ABD'nin bölgesel düzeydeki etkisini sınırlamak için Türkiye'yle işbirliğini ilerletme gereğine yaptığı vurgu ile Su-24 krizinin kısa süre içerisinde atlatılması arasında doğrudan bir bağlantı olduğu iddia edilmiştir.

Diğer taraftan, ABD'nin sınır ötesi dengelenme stratejisi kapsamında Suriye'de terör gruplarına verdiği desteğin, Türkiye'nin bölgesel düzeyde ABD politikalarından uzaklaşması sonucunu doğurduğu ve buna bağlı olarak, Türkiye'yi Rusya ile ortak zeminde buluşmaya sevk ettiği savunulmuştur.

Devlet liderlerinin kriz yönetimi sürecinde oynadıkları merkezi rolün incelendiği kısımda, iç politikadan kaynaklanan kısıtlamaların bulunmamasının, devlet liderlerinin kriz anlarında etkin politika tepkileri vermesini kolaylaştırdığını savunan neoklasik realizmin teorik argümanına odaklanılmıştır. Karar alıcıların dış politikadaki özerk konumları, kriz anlarında hızlı yanıtlar verilmesini sağladığından, Su-24 sorununun atlatılmasında ve ilişkilerin normalleştirilmesinde iki devlet liderinin sahip olduğu pragmatik yönün ortak paydayı teşkil ettiği iddia edilmiştir.

Sonuç olarak, Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan önemli politik krizlerden biri olarak değerlendirilen Su-24 olayı sonrasında, Türkiye-Rusya ilişkilerinin nasıl kısa bir süre içerisinde normalleştirildiği sorusu yapısal, devlet-düzeyli ve bireysel faktörlerin birleşiminde cevap bulmaktadır. Söz konusu araştırma sorusunun yanıtlanması kuramsal bir çerçeveye başvurulmasını gerektirdiğinden, çalışma neoklasik realizmin teorik argümanları üzerinden hareket etmeye çalışmıştır. Birinci bölümde, neoklasik realizmin kuramsal yapısını kısaca özetleyen çalışma, ikili ilişkilerin analiziyle devam etmiş ve nihayet Türkiye-Rusya ilişkilerinde değişimin dinamiklerinin sistemsel, devlet-düzeyli ve bireysel faktörlerin birbirini etkileyen yapısından oluştuğu sonucuna ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

"Akkuyu: Turkey's First Nuclear Reactor Site", https://www.aljazeera.com/news/2018/04/akkuyu-turkey-nuclear-reactor site-180402144929267.html [10.10.2018].

"Akkuyu Nuclear Plant: Turkey and Russia's Atomic Connection https://www.dw.com/en/akkuyu-nuclear-plant-turkey-and-russias-atomic-connection/a-43241154 [30.10.2018].

"All Is Not Well with Russia's Black Sea Fleet" https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/all-not-well-russias-black-sea-fleet-26352, [23.10.2018].

"Amid Turkey–NATO S-400 Rift, Erdogan Questions 'Trustworthiness' of Alliance" https://sputniknews.com/military/201711191059236091-turkey-erdogan-nato-s400/ [20.11.2017].

Aktürk, Şener. "Turkish–Russian Relations after the Cold War (1992–2002", **Turkish Studies,** vol. 7, no. 3 (2007): 337-364.

_____. "Türkiye'nin Rusya ile İlişkilerinin Yükselişi ve Gerilemesi". Kuşku ile Komşuluk: Türkiye ve Rusya İlişkilerinde Değişen Dinamikler. ed. Gencer Özkan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017: 129-147.

_____. "Toward a Turkish-Russian Axis? Conflicts in Georgia, Syria, and Ukraine, and Cooperation over Nuclear Energy", Insight Turkey, vol. 16, no.4 (2014): 13-22.

Babalı, Tuncay. "Turkey at the Crossroads", **Middle East Quarterly**, vol. 16, no.2 (2009):25-33.

Baev,K. Pavel. “Russia as Opportunist or Spoiler in the Middle East?”, **The International Spectator**, vol. 50, no. 2 (2015):8-21.

Balat,Mustafa. “Security of energy supply in Turkey: Challenges and Solutions”, **Energy Conversion and Management,** vol. 51 (2010): 1998–2011.

Balcer, Adam. “The Future of Turkish-Russian Relations: A Strategic Perspective”, **Turkish Policy Quarterly**, vol. 8, no.1 (2009):77-87.

Baran, Zeyno. “EU Energy Security: Time to End Russian Leverage”, **The Washington Quarterly**, vol. 30, no.4 (2007): 131-144.

Bilgin, Mert. “Geopolitics of European Natural Gas Demand: Supplies from Russia, Caspian and the Middle East”, **Energy Policy**, vol. 37 (2009): 4482–4492.

Çelikpala, Mitat. “Rusya Gazı Keser mi? Son Gelişmeler Işığında Türkiye-Rusya İlişkilerine Bakmak”. **Kuşku ile Komşuluk: Türkiye ve Rusya İlişkilerinde Değişen Dinamikler**. Ed. Gencer Özkan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017: 205-225.

Chivvis, S. Christopher. “Libya and the Future of Liberal Intervention”, **Survival**, vol.54, no. 6 (2012): 69-92.

Christian, Reus-Smit, Duncan Snidal. **The Oxford Handbook of International Relations**. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Çelik, Cabir,Bilgin Tuba. “Uçak Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisinin Dış Ticaret Verileriyle Değerlendirilmesi”, **International Conference of Strategic Research in Social Science and Education** (2016):106-109.

Dannreuther, Roland. “Russia and the Middle East: A Cold War Paradigm”, **Europe-Asia Studies**, vol. 64, no.3 (2012): 543-560.

Dembinski. Matthias, Theresa Reinold. “Libya and the Future of the Responsibility to Protect: African and European Perspectives”, **Peace Research Institute Frankfurt** (2011): 1-40.

Derman, S. Giray, Hande Oba. “Making a Determination from the Operational Code of a New and Influential Actor: President of Turkey Recep Tayyip Erdogan”, **Bilig**, no. 79 (2016) : 45-67.

Dugin,Alexander. **Eurasian Mission: An Introduction to Neo-Eurasianism**. London: Arktos, 2014.

Dyson, B. Stephen, Matthew J. Parent. “The Operational Code Approach to Profiling Political Leaders: Understanding Vladimir Putin” Intelligence **and National Security**, vol. 33, no.1 (2018): 84-100.

Dyson, B. Stephen. “Drawing Policy Implications From the ‘Operational Code’ of a ‘New’ Political Actor: Russian President Vladimir Putin”, **Policy Sciences**, vol.34, no.1 (2001): 329-346.

Demir, Faik Ali. “Türkiye-Rusya İlişkilerinde Suriye Krizinin Yansımaları ve Etkiler”, **Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergis**i, Vol.3, No. 2 (2016):139-151.

Ed. Oran, Baskın. Türk Dış Politikası Cilt: 2001-2012. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Ed. Rémi, Piet, Simão Licínia. **Security in Shared Neighbourhoods Foreign Policy of Russia, Turkey and the EU.** New York: Palgrave Macmillan, 2016.

Ed. White, Stephen, Richard Sakwa, Henry E. Hale. **Developments in Russian Politics** London: Palgrave Macmillan, 2010.

Erdoğan ile Putin St. Petersburg'da bir araya Geldi“, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37020971, [10.06.2019].

"Erdogan Plays US and Russia",
https://sputniknews.com/columnists/201608261044660930-erdogan-russia-us-jarablus/ [29.11.2017].

Görener, Ş. Aylin, Meltem Uca. "The Personality and Leadership Style of Recep Tayyip Erdoğan: Implications for Turkish Foreign Policy", **Turkish Studies**, vol. 12, no.3 (2011): 357-381.

Gülistan, Erdal, Hilmi Erdal, Kemal Esengün. "The Causality between Energy Consumption and Economic Growth in Turkey", **Energy Policy**, vol. 36, no. 10 (2008): 3838-3842.

Güney, A. Nurşin. "EU-Russian Relations: The Limits of Mutual Energy (Inter)dependency", **Bilgesam**, no. 1175 (2014): 1-4.

"G20'de Erdoğan-Putin Görüşmesi Sona Erdi
",https://www.trthaber.com/haber/gundem/g20de-erdogan-putin-gorusmesi-sona-erdi-269820.html, [10.06.2019].

Hafner, Manfred, Simone Tagliapietra. "Turkish Stream: What Strategy for Europe?", **FEEM Working Papers** (2015): 1-32.

Henderson, James, Ekaterina Grushevenko. "Rusian Oil Production Outlook to 2020", **Oxford Institute for Energy Studies,** vol. 3 (2017): 2-19.

Henry, Etienhe. "The Sukhoi Su-24 Incident Between Russia and Turkey". **Russian Law Journal**, vol. 4, no. 1 (2016): 9-25.

Hill, Fiona, Ömer Taşpınar. "Turkey and Russia: Axis of Excluded", **Survival**, no. 48, no. 1 (2006): 81-92.

Hudson, M. Valeria. "Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations**", Foreign Policy Analysis**, vol. 1, no. 1 (2005): 1–30.

"If Turkey Buys the Russian S-400 Missile System, It Can't Be Allowed to Buy the F-35 Fighter Jet" http://www.washingtonexaminer.com/if-turkey-buys-the russian-s-400-missile-system-it-cant-be-allowed-to-buy-the-f-35-fighter-jet/article/2641027 [20.11.2017].

"Is a New Russian Black Sea Fleet Coming? Or Is It There?" https://warontherocks.com/2018/07/is-a-new-russian-black-sea-fleet-coming-or-is-it-here/, [23.10.2018].

Kakışım, Cemal, Seven Erdoğan. "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve 15 Temmuz Darbe Girişimin Ardından Yaşanan Gelişmeler", **KSDB**, vol. 10, no. 18 (2018): 339-420.

Keser, Ahmet, Ömer Ertuğrul Meral. "Türk Hava Sahasını İhlal Eden Rus Uçağının Düşürülmesi: Uluslararası Anlaşmalar ve Hukuk Çerçevesinde Bir İnceleme", **Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları** Dergisi, vol.1, no. 1 (2016): 30-44.

Keyman, E. Fuat, Şebnem Gümüşçü,. **Democracy, Identity and Foreign Policy in Turkey: Hegemony Through Transformation.** London: Palgrave Macmillan, 2014.

"Krizden Normalleşmeye Türkiye-Rusya İlişkileri", http://www.aljazeera.com.tr/gorus/krizden-normallesmeye-turkiye-rusya-iliskileri, [11.06.2019].

Larson, W. Deborah. "The Role of Belief Systems and Schemas in Foreign Policy Decision-Making". **Political Psychology**, vol. 15, no. 1 (1994): 17-33.

Laurelle, Marlene. **Russian Eurasianism: An Ideology of Empire.** Washington, D.C:John Hopkins University,2008.

"Liderler 23. Dünya Enerji Kongresi'nde Biraraya Geldi",

https://www.cnnturk.com/turkiye/23-dunya-enerji-kongresi-basladi, [10.06.2019].

Lobell, E. Steven, Norrin M. Ripsmann, Jeffrey W. Taliaferro. **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy.** Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Mankoff,Jeffrey. "Russia and Turkey's Rapprochement", Foreign Affairs 2016.

Mearsheimer, J. John, Stephen M. Walt. "Leaving Theory Behind: Why Simplistic Hypothesis Testing is Bad for International Relations", **European Journal of International Relations**, vol. 19, no.3 (2013): 427-457.

_____. **The Tragedy of Great Power Politics.** London: Norton Company, 2001.

_____. A Realist Reply", International Security, vol. 20, no. 1 (1995): 82-93.

Melikoğlu, Mehmet. "The Role of Renewables and Nuclear Energy in Turkeys Vision 2023 Energy Targets: Economic and Technical Scrutiny", **Renewable and Sustainable Energy Reviews**, vol. 62, no.10 (2016): 1-12.

Kibaroğlu, Mustafa. "Suriye'de 'Güvenli Bölge' Tartışması", **Stratejist**, Şubat 2019.

Notte, Hanna. "Russia in Chechnya and Syria: Pursuit of Strategic Goals", **Middle East Policy**, vol.13, no.1 (2016): 59-74.

Nugraha, Aryanta. "Neo-Eurasianism in Russian Foreign Policy: Echoes from the Past or Compromise with the Future?" **Global and Strategis**, vol. 9, no. 1 (2018): 95-110.

Nye, Jr. S. Joseph, David A. Welch. **Understanding Global Conflict and Cooperation: Intro to Theory and History.** London: Pearson, 2014.

Öktem, Kerem, Ayşe Kadıoğlu, Mehmet Karlı. **Another Empire? A Decade of Turkey's Foreign Policy under the Justice and Development Party.** İstanbul: İstanbul Bilgi Universtiy Press, 2009.

Öniş, Ziya, Yılmaz Şuhnaz. “Turkey and Russia in a Shifting Global Order: Cooperation, Conflict and Asymmetric Interdependence in a Turbulent Region”. **Third World Quarterly**, vol. 37, no. 1 (2016): 72-95.

Özertem, Selim, Hasan. "Turkey and Russia: A Fragile Friendship", **Turkish Policy Quarterly**, vol. 5, no. 4 (2017): 121-134.

Papava, Vladimer. “The Eurasianism of Russian Anti-Westernism and the Concept of ‘Central Caucaso-Asia”, **Russian Politics and Law**, vol. 51, no.6 (2013):45-86.

“Putin and Erdogan's Atomic Alliance: Russia and Turkey Strike Nuclear Power Deal”, https://www.express.co.uk/news/world/941318/vladimir-putin-recep-tayyip-erdogan-russia-turkey-nuclear-power-plant-akkuyu-mersin [07.09.2018].

Rathbun, Brian. “A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism”, **Security Studies**, vol. 17 no. 1 (2008): 294-321.

Ripsmann, M. Norrin, Jeffrey W. Taliaferro, Steven, E. Lobell. **Neoclassical Theory of International Politics**. Oxford: Oxford University Press, 2016.

Roberts, John. “The Impact of Turkish Stream on European Energy Security and the Southern Gas Corridor”, **Atlantic Council** (July 2015):7-18.

Rose, Gideon. “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”. **World Politics.** vol. 51, no. 1 (1998): 144-172.

Roy, Allison. “Russian “Deniable” Intervention in Ukraine: How and Why Russia Broke the Rules”, **International Affairs**, vol. 90, no. 6 (2014): 1255-1297.

“Responsibility to Protect: The Lessons of Libya”,

https://www.economist.com/international/2011/05/19/the-lessons-of-libya [25.10.2018].

"Russian Ambassador to Turkey Shot and Killed by Gunman in Ankara", https://themoscowtimes.com/news/russian-ambassador-to-turkey-reportedly-attacked-by-gunman-in-ankara-56583 [20.11.2017].

"Russian Tourism to Turkey Falls 90%", https://themoscowtimes.com/articles/russian-tourism-to-turkey-falls-90-53475 [20.11.2017].

"Russia's Gazprom Expects Agreement on Turkish Stream Pipeline in October", https://www.reuters.com/article/us-russia-gazprom-idUSKCN11L1X2 [31.10.2018].

"Russia Has a Deadly Plan to Defend the Black Sea", https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/russia-has-deadly-plan-defend-the-black-sea-24678, [23.10.2018].

Rus Dışişleri'nden Lavrov'un Türkiye Ziyaretiyle İlgili Açıklama", https://tr.sputniknews.com/rusya/201611301026066573-rus-disisleri-lavrov-turkiye-ziyaret/, [11.06.2019].

Sakwa,Richard. **Putin: Russia's Choice**, 2.ed. London: Routledge, 2008.

_____. **Russian Politics and Society**, 4.ed. London:Routledge, 2008.

Sayan, Serdar. "The Black Sea Economic Cooperation project: A Substitute for or A Complement to Globalization Efforts in the Middle East and the Balkans?" **Economic Research Forum** (1998):3-21.

Schweller, L. Randall. "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", **International Security**, vol. 19, no. 1 (1994): 72-107.

Senderov, Valerii. “Neo-Eurasianism: Realities, Dangers, Prospects”, **Russian Politics and Law**, vol. 47, no. 1 (2009): 24-46.

Shlapentokh, Dmitry. **Russia between East and West: Scholarly Debates on Eurasianism**. Leiden: Brill, 2007.

Stegen, S. Karen. “Deconstructing the ‘‘Energy Weapon’’: Russia’s Threat to Europe as Case Study”, **Energy Policy**, vol. 39 (2011): 6505–6513.

Stephen, J. Flanagan. “The Turkey–Russia–Iran Nexus: Eurasian Power Dynamics”, **The Washington Quarterly**, vol. 36, no.1 (2013):163-178.

Tellal,Erel. “Avrasya’da Türkiye-Rusya İlişkleri”. **Kuşku ile Komşuluk: Türkiye ve Rusya İlişkilerinde Değişen Dinamikler**. ed. Gencer Özkan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017: 181-205.

Turkey Downing of Russia Jet 'Stab in the Back' – Putin”, http://www.bbc.com/news/world-middle-east-34913173 [20.12.2017].

“Turkey and Russia Push for Safe-zones in Syria”, http://www.aljazeera.com/news/2017/05/russia-turkey-push-safe-zones-syria-170504053138097.html [05.08.2018].

“Turkey and Russia: From Frozen Relations to Cooperation”, https://www.dailysabah.com/op-ed/2016/12/17/turkey-and-russia-from-frozen-relations-to-cooperation [01.12.2017].

“Turkey Blocks Russian State-Run Sputnik News Agency”, https://themoscow]times.com/news/turkey-blocks-russian-state-run-sputnik-news-agency-52559 [20.11.2017].

“Turkey Considering Military Ties with Russia as NATO Shows Unwillingness to Cooperate – Ankara”, https://www.rt.com/news/356380-turkey-russia-military-nato [20.11.2017].

"Turkey Faces Big Losses as Russia Sanctions Bite",
https://www.bbc.com/news/world-europe-35209987 [25.10.2018].

"Turkey Might not Buy Russian S-400 Missle System After All, Says Retired General", https://themoscowtimes.com/articles/turkey-might-not-buy-russian-s-400-missle-system-after-all-says-retired-general-59489 [20.11.2017].

"Turkey Planning Military Invasion in Syria - Russian Defense Ministry",
https://sputniknews.com/middleeast/201602041034221247-turkey-syria-military-invasion/ [21.11.2017].

"Turkey Revives Plan for Safe Zone in Syria to Stem Flow of Refugees"
https://www.theguardian.com/world/2016/feb/16/turkey-safe-zone-syria-refugees-russian-airstrikes [20.11.2017].

"Turkey Thanks Russia for Support During Coup",
https://themoscowtimes.com/news/turkey-thanks-russia-for-support-during-coup-54722 [20.11.2017].

"Turkey Uneasy as U.S. Support of Syrian Kurds Grows"
https://www.nytimes.com/2015/06/30/world/middleeast/turkey-uneasy-as-us-support-of-syrian-kurds-grows.html [05.08.2018].

"Turkey Warns EU It is Making 'Serious Mistakes' Over Failed Coup",
https://www.reuters.com/article/us-russia-turkey-europe-minister/turkey-warns-eu-it-is-making-serious-mistakes-over-failed-coup-idUSKCN10L0S9 [20.11.2017].

"Turkey Warns EU It is Making 'Serious Mistakes' Over Failed Coup",
https://www.reuters.com/article/us-russia-turkey-europe-minister/turkey-warns-eu-it-is-making-serious-mistakes-over-failed-coup [20.11.2017].

"Turkey-Russia Ties to Emerge Stronger From Tragedy", https://www.dailysabah.com/editorial/2016/12/20/turkey-russia-ties-to-emerge-stronger-from-tragedy [01.12.2017].

"Turkey's PM Warns EU over Post-coup Attempt Statements", https://www.aa.com.tr/en/europe/turkeys-pm-warns-eu-over-post-coup-attempt-statements/616208 [20.11.2017].

"Türkiye-Rusya uçak krizi: 10 günde neler yaşandı?" https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151204_rusya_krizin_10_gunu , [04.06.2019].

"Türkiye'den Rusya'ya mesaj!", https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/son-dakika-binali-yildirim-medvedeve-mesaj-gonderdi-1274864/, [04.06.2019].

Ulchenko, Natalia. "From South Stream to Turkish Stream: Underlying Reasons and Consequences of Transformation", **Russian Analytical Digest**, no. 163 (2015): 7-10.

Ulutaş, H. Berna. "Determination of the Appropriate Energy Policy for Turkey", **Energy**, vol. 30 (2005): 1146–1161.

"Uçak krizi patladığından beri Erdoğan ve Putin neler söylediler?", https://www.cnnturk.com/dunya/ucak-krizi-patladigindan-beri-erdogan-ve-putin-neler-soylediler?page=3, [04.06.2019].

"Vladimir Putin Announces Russian Sanctions Against Turkey", https://www.theguardian.com/world/2015/nov/28/vladimir-putin-calls-for-greater-sanctions-against-turkey [25.10.2018].

Walker, G. Stephen, Mark Schafer, Micheal D. Young. "Presidential Operational Codes and Foreign Policy Conflicts in the Post-Cold War World", **Journal of Conflict Resolution**, vol.43, no.5 (1999): 610-625.

Walker,G. Stephen. “The Evolution of Operational Code Analysis”, **Political Psychology**, vol. 11, no. 2 (1990): 403-418.

Walt, M. Stephen. **The Origins of Alliances.** London: Cornell University Press, 1990.

_____. The End of the American Era”, **The National Interest**, no.116 (2011): 6-16.

Waltz, N. Kenneth. **Theory of International Politics.** Berkeley: University of California, 1979.

Williams, G. Brian, Robert Souza. “Operation ‘Retribution’: Putin’s Military Campaign in Syria, 2015-2016”, **Middle East Policy**, vol. 23, no. 4 (2016): 42-60.

Zakariaa, Fareed. **The Unusual Origins of America's World Role.** Princeton: Princeton University Press, 1998.

Zimmerman, William. “Slavophies and Westernizers Redux: Contemporary Russian Elite Perspectives”, **The National Council for Eurasian and East European Research**, (August, 2015): 1-36.

ÖZ GEÇMİŞ

Doğum Tarihi: 27.11.1991

Doğum Yeri: İnegöl / Bursa

EĞİTİM BİLGİLERİ

- 2016 - 2019 Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası

İlişkiler, Tezli Yüksek Lisans, İstanbul

- 2011 - 2016 Ege Üniversitesi, Iktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,

Uluslararası İlişkiler Bölümü, Lisans, İzmir

İŞ DENEYİMİ

- 2018 – Devam Ediyor, Dışişleri Bakanlığı – Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İşler Genel Müdürlüğü – Üçüncü Katip

Ankara

YAYINLAR

- Prof. Dr. Mehmet Akif Okur ve Burak Topuzoğlu, "Dynamics of Change in Turkey-Russia Relations: 2011-2016, **Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** (Ekim 2019 sayısı için yayına hazırlanıyor.)